

DOM IN SVETA

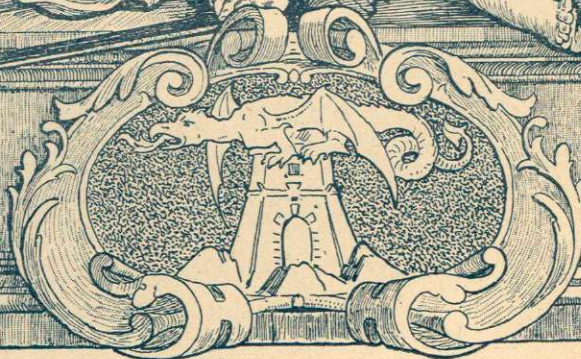
list
s podobami
za
leposlovje
in
znanstvo.

Urednika:
dr. M. Opeka
in
dr. E. Lampe.

L. XVI. 1903

ŠTEV. 7.

Ant. Rozelj

VSEBINA.

	Stran
Bogdan Vened: Naš stari greh. Polabska povest. (Dalje)	385
Silvin Sardenko: Gorski viri in verzi. (Dalje)	392
Fr. S. Finžgar: Moja duša vasuje . . . (Dalje)	394
Anton Medved: Moja sreča 1—4.	401
Anton Medved: Oddaljenim dušam. 8.	402
Janko Mlakar: Grintavec in Kočna. K turistovski sezoni	403
F. S. Pavletov: Polakinca. Odlomek iz življenja	407
Sorin: Za lesovjem temnim	413
Janko Jovan: Domači obrti na Kranjskem. (Dalje)	414
Zvonimir: Majki v srcece	417
K. Sojanov: Izza kulis življenja. Črtice. (Dalje)	418
Mira: Li znate vi?	423
Peter pl. Radics: Valvasorjeva „Pasiionska knjižica“ iz l. 1679.	424
Peter Žmitek: Rusko slikarstvo. Zgodovinske črtice iz XVIII. in XIX. stoletja. (Dalje in konec)	427
Anton Medved: Moja ljubav	430
I. E. Rubin: K dvestoletnici Petrograda	431
Književnost	433
To in ono	441

SLIKE.

„Deveti val.“ I. Ajvazovski. — Kokrska dolina, v ozadju Grintavec in Kočna. Fotogr. A. Beer v Celovcu. — Frischaufova koč. Fot. A. Beer v Celovcu. Vojne trofeje. V. V. Vereščagin. — Domači obrti na Kranjskem: Izdelovanje lopat v gozdu. Izdelovanje lopat na domu. — Iz Valvasorjeve „Pasiionske knjižice“: Jezusa s trnjem kronajo. Jezusa na križ pribijajo. — Nežica. — Pogled na Beligrad s konakom v ozadju. — Nova župna cerkev v Šmartnem pri Litiji. — Novi zatiški opat p. Gerard Maier. — Srbski kralj Peter I. — Novi kraljevi konak v Belem gradu.

Listnica uredništva. G. prof. dr. K. G. v G. Prosimo, preskrbite nam res dotične slike! Topot je bilo prepozno, zato smo konec spisa odložili na prihodnjč. Srčna hvala in pozdrav! — Zvonimir: Od teh, ki ste jih najnazadnje poslali, je ena prav dobra. Le pogum! I, bone, quo virtus tua ta vocat, i pede fausto!

„Dom in Svet“ izhaja prvega dne vsakega meseca.

Urednika: **dr. Mihael Opeka** za leposlovje, **dr. Evgen Lampe** za znanstvo in ilustracije. — Založnik in lastnik: „**Marijanišče**“. — Tiska „Katoliška Tiskarna“ v Ljubljani.

Naročnina: 9 K, za dijake 6 K 80 h, za Ameriko 2·5 dolarja, za Italijo 11 lir, za Nemčijo 10 mark. Sprejema lastništvo in upravništvo v „**Marijanišču**“

BOGDAN VENED:

NAŠ STARI GREH.

POLABSKA POVEST.

VIII.

Bodriškim božjepotnikom na Rujani se je izšlo vse po volji. Zlasti svečenik Slavomir je bil z uspehi zadovoljen, tako da je odhajaje z otoka zmagovalno-ponosno rekel knezu Grinu:

„No, sedaj pa reci, če nismo svoje stvari dobro opravili? Mnogo lepše se nam je vse izteklo, nego sem pričakoval!“

Knez Grin se je samo veselo smehljajal in ni ničesar odgovoril, ker Slavomirovim besedam ni mogel oporekati.

Hej, res so dobro opravili naši znanci svojo božjo pot!

S svetim strahom in trepetom so stopali drugi dan po svojem dohodu iz Grinovega gradu proti svetišču Svetovitovemu. Svečeniki Svetovitovi so namreč Slavomiru na vprašanje, kdaj se bodriški božjepotniki lahko zglasijo s svojimi prošnjami in darovi pri vsedobrem bogu, odgovorili, da lahko pridejo koj drugo dopoldne. In oblekli so se Bodriči v obleko praznično in se odpravili s svojimi darovi na holm, kjer je stal Svetovitov hram, s srcem radostno-nemirno trepetajočim in s srcem globoko-

vernim, s kakršnim so se Sloveni že takrat odlikovali pred vsemi drugimi narodi. Žal, da je bila vera, za katero je gorelo to njih srce, tako zmotna, tako blodna!

Vera Baltiško-polabskih Slovenov je bila politeistično poganstvo. Verovali so v mnogo bogov in boginj. Častili so, kakor nam poročajo zgodovinski viri, nič manj kot štirinajst božanstev. Božanstvo so pojmovali čutno, njegovo navzočnost so si predstavili v določen kraj, ki jim je veljal zato za nedotekljiv, svet prostor.

Vsled tega čutnega pojmovanja boštva so častili kot bogove stvari v prirodi: kamene, vrelce, drevesa, gozde, gaje, ki so v njih po njihovem mnenju stanovala božanstva, itd.

Druge slovenske bogove je naredila človeška roka. Predstavljali so jih v orožju ali v bojni opravi. Predstavljala je boga ali sulica, vtaknjena v steber, ali zastava, ki so jo nosili kot boga ali boginjo pred vojno, v mirnem času jo pa skrbno in vestno čuvali svečeniki. Zlasti Svarožiči so bili lepo napravljeni: s krasnimi šlemi in z oklopi so zbuvali v ljudstvu navdušenje za boj proti sovražnikom slovenskega imena.

Podobe svojih bogov so napravljali izvečine iz lesa in jih zlatili ali pa srebrili;

imeli so ponekod pa tudi podobe bogov iz samega zlata ali vlite iz kovin. Podobe so bile raznovrstne. Nekatero so imele po dve, tri in še več glav na enem telesu, druge po eno glavo, pa več obrazov. O Radigostu se čita, da je bila njegova podoba okrašena z zlatom in da je imel bogato ozaljšano posteljo. Borovit, Svetovit in Triglav so imeli po več glav. Narejeni so bili iz iste snovi. Turupid in Rinvit sta imela po več obrazov na eni glavi.

Za podobe in orožje, predstavljajoče bogove, so pa imeli tudi posebne, svete prostore, bolj ali manj umetno izdelana svetišča. Najbolj umetno in dragoceno zgrajeno izmed vseh je bilo svetišče Svetovito na Rujani, središče poganskega bogočastja Baltiško-polabskih Slovenov.

In proti temu svetišču so stopali tistega dopoldneva Gospodnjega l. 1064. bodriški božjepotniki, spremljani od kneza Grina, s svetim strahom in trepetom in s srcem radostno-nemirnim in s srcem globokovernim.

V predvoru svetišča, ki je bil nepokrit ter ograjen z leseno steno, na kateri so bile napravljene lepe, iz lesa izrezljane in poslikane podobe, jih je pričakoval nadsvečenik Svetovitov, obdan od podrejenih mu svečnikov. Slavomir mu je v svečanem nagovoru povedal, odkod so njegovi božjepotniki in po kaj so prišli. Nadsvečenik jih je ljubeznivo pozdravil, sprejel njihove darove in rekel, da pojde koj vprašat vsedobrega boga za svet in ga zaprosit blagoslova.

In ugoden je bil odgovor, ki ga jim je — kajpada po precej dolgem času — prinesel iz svetišča:

„Stopinje in vedenje Svetovitovega konja oznanjajo srečo in uspeh pri vašem započetju. Svetovit sam vam pa po meni, tolmaču njegovih misli in želja, to govori: Bodriči naj bodo zopet bodri, pa bodo z njimi bogovi vsemodri!“

Spogledali so se božjepotniki, ko so zaslišali te besede, in se popraševali z očmi, kaj bi pomenile.

Nadsvečenik Svetovitov se je držal svečano-resno. Slavomir je pa po kratkem premišljevanju tlesknil z rokami in dejal božjepotnikom:

„Krasen je ta odgovor in moder, kakršen more priti le iz ust vsemodrega boga! Hej, Bodriči, veste kaj pomenijo te besede? Bodriči naj bodo, svojemu imenu primerno, bodri, pogumni, junaški, veseli: pa bodo vsemodri bogovi na njihovi strani. Torej vas sedaj vprašam: Ali hočete vzprejeti nasvet vsemodrega boga-preroka? Ali hočete biti zopet to, kar pomeni vaše ime, lepo ime, ki so ga dobili vaši predniki vsled svojega poguma, junaštva in žilavosti? Ali hočete biti zopet bodri, in ne več zaspani, bojzljivi in plahi? Višnje božanstvo vam pravi, da je z vami, če se hočete zbuditi iz zaspanosti. Ali hočete?“

„Hočemo!“ so se navdušeno odzvali božjepotniki.

„Ponovimo torej na tem svetem kraju vpricho preroškega boga, vpricho njegovih svečnikov in vpricho kneza Grina prisego, ki smo jo bili prisegli v Volčji jami in recimo: V boj za stare bogove in za svobodni dom!“

„V boj!“ so hrupno ponovili sopotniki.

Potem pa je izpregovoril nadsvečenik Svetovitov: „Kaj vam pravim, dragi božjepotniki! Štiri glave ima naš vsedobri bog, ker se ozira kot gospodar na vse štiri strani sveta okrog. In česa ga prosim jaz za vas? On gleda proti vzhodu. Od vzhoda nam prihaja luč, od vzhoda nam sije zor, ki nam prinaša beli dan. O svetli bože Svetovit, razlij nad Bodriče svoj svit! Razsvetli jih, pouči jih, da izvedó, kako naj delajo, da prej dosežejo svoj cilj! — Svetovit gleda proti zahodu. Zapad nam pošilja toplih sapic, ki ljubko vejejo in sejejo radost in zadovoljnost v človeško dušo. O blagi bože Svetovit, daj, oj daj, da v zemljo bodriško zaveje zopet topla sapica veselja, zadovoljnosti! — Bog gleda proti jugu. Z juga nam prihaja pomlad, lepozelena, lepocvetoča. O vsedobri bože Svetovit, priklíči, prinesi vendar v bodriško zemljo kmalu pomlad,

prerojenje! Prerodi srca Bodričev, da vsi vstanejo iz spanja zimskega, da vsi planejo nad sovražnika in v njih zavlada zopet zorna mladenka Vesna! — In proti severu gleda naš bog. S severa brije mrzla burja, ki pri naša v dežel zimo, mraz, in zamori vse vrtn nasade. O močni bože Svetovit, navduši, podžgi Bodriče, da vsi kot en mož vstanejo, da vsi kot mrzla burja planejo nad Nemce in z morečo sapo puščic zatarejo in zamoré vse njihove malovredne nasade v bodriški zemlji: vero krščansko in potujčevanje naroda! Zavladaj v lepi zemlji bodriški zopet ti, mogočni gospodar, bodi samo ti v tej zemlji gospod, in prost bode bodriški rod!“

Tako je govoril nadsvečenik Svetovito. Pobožno so ga poslušali bodriški božjepotniki. Ko je pa končal in jim dal blagoslov, so jim zažarele oči v ognju svetega navdušenja. „Zgodi se, zgodi se!“ so klicali in vsi srečni in zadovoljni so zapustili svetišče. — — —

A izšlo se je Slavomiru tudi v knežjem dvorcu vse po volji. Tudi drugi namen, zaradi katerega je bil prišel na Rujano, je odhajajoč z otoka videl dosežen.

Tri dni so ostali bodriški božjepotniki na otoku gostje kneza Grina. In kaj je videl in kaj je slišal Slavomir na predvečer odhoda?

Grinov sin Krut in Viljenica sta šla proti mraku na vrt v lopo. Slavomir ju je opazil skozi okno in šel neopažen za njima skozi stranska vrtna vratca. Zadaj za lopo stoječ je skozi veje opazoval knežnjo in knezoviča.

Viljenica, sicer tako ponosna, po naravi ohola, je nekamo tako ponižno sedela na klopici pri mizici Krutu nasproti, kakor človek premaganec nasproti svojemu zmagalcu.

„Viljenica, ali si snoči dobro spala pod našim krovom?“ je vprašal knezovič mladenko ljubeznivo in jo pogledal s svojimi lepimi črnimi očmi.

„Vrlo dobro!“ je odgovorila knežnja.

„In kaj se ti je sanjalo, ako smem vprašati?“

Mladenka je zardela in ni odgovorila.

„Ali mi nočeš povedati?“

„Pa ti povej, kaj se je tebi!“ je dejala deklica poredno.

„Meni se je sanjalo celo noč o Viljenici . . .“

Mladenka je zardela še bolj. On pa je nadaljeval: „Res, Viljenica, o tebi se mi je sanjalo . . . Da sem bil v Ljubeku na dvoru tvojega očeta . . .“

„Odkod pa veš, čigava sem?“ je vprašala mladenka hlastno, razburjeno.

„Vidiš, Viljenica, vse se izve, ako se človek toliko zanima za kako stvar, kakor se na primer jaz zate. Odkrito naj ti povem: vseč si mi bila prvi trenutek, ko sem te videl. Predstavili so te nam samo kot sestrično Pluzonove hčere Slavice. Kmalu sem spoznal, da hočejo Slavomir in drugi božjepotniki, zatrdno po domenku, prikriti tvoje pravo pokoljenje. In poizvedoval sem in končno izvedel, da si hči nadkneza Gotšalka.“

„In kdo me je izdal?“

„Slavico sem tako dolgo nadlegoval, da mi je povedala.“

„Ah, ta Slavica! Ni lepo od nje, da me je izdala, in jo bodem zato tudi trdo prijela. Toda“, je pristavila pomirjena — „je že, kar je . . . Povej sedaj naprej, kaj se ti je sanjalo. Kako je bilo v Ljubeku?“

„Prijetno je bilo, zelo prijetno, vsaj meni; tako prijetno, kakor belemu golobcu pri družici golobici . . . V lopi nadknežjega dvorca sva midva sedela, prav kakor sediva danes tu. Toda . . .“

„Kaj? Nadaljuj, prosim!“

„Ni mi bilo privoščeno uživati dolgo to srečo — — Ko sva sedela v senčnati lopi prijateljsko kramljajoč in veselo se smejoč, je naenkrat stopil v lopo tvoj oče, grdo pogledal tebe, vame pa hotel sprožiti puščico, napojeno s kačjim strupom . . .“

„In te je zadel?“ je vprašala Viljenica s trepetajočim glasom.

„Ne. Pač pa se je zgodilo nekaj drugega.“

„Kaj? Povej!“

„Bojim se, da te ne užalostim . . .“

„Užalostiš? Ah ne! Kako? Saj so vendar vse le sanje . . . Nadaljuj torej!“

„Čuj, v mene je hotel sprožiti tvoj oče puščico — bilo mu pač ni všeč, da sem sedel ob tebi —: a jaz sem ga prehitel, pomeril svojo puščico vanj in ga zadel v srce, da se je mrtev zgrudil na tla. Ali ne bi bilo to grozno, če bi se zgodilo v resnici?“

„Zatrdno grozno . . .“ je jeknila Viljenica — „Hvala bogovom, da so bile le sanje!“

„Da, zares . . . A sedaj pa ti povej Viljenica, kaj se ti je sanjalo.“

„Tudi meni se je sanjalo, da si bil ti pri nas; a moje sanje so bile lepše. Ne vem, če bi jih pravila; ti bi se smejal . . .“

„Tem bolje! Saj smeh je navadno znamenje in izraz radosti, in ti mi vendar privoščiš kaj radosti, ne?“

„No, pa bodi! — Stala sva, ti in jaz, na balkonu nadknežjega dvorca v Ljubeku. Pod balkonom je bilo vse polno ljudstva, in vsi so naju pozdravljali navdušeno, burno —“

„Kot kneza in kneginjo?“

„Da“, je odgovorila mladenka, sramežljivo zardela in pogledala knezoviča z vso toploto krasno-sijajnih oči.

Krutovo lice se je razjasnilo in razsvetlilo, kakor se razjasni in razsvetli livada, lepa že sama po sebi, ker polna in bogata pisanih rož, če solnce, ki se je prej skrivalo za oblačicami, pogleda naenkrat nanjo s svojimi žarkimi očmi.

„Ah, glej, Viljenica, ali ne bi bilo lepo, če bi se te sanje kdaj uresničile?“ je tiho dejal Krut.

Deklica je zopet bolj zardela, pogledala v tla in ni nič odgovorila.

„Te tvoje sanje“, je nadaljeval knezovič, „da bi naju pozdravljalo ljudstvo kot kneza in kneginjo v Ljubeku, se pač menda ne morejo izpolniti. Kaj pa, ali ne bi lahko rujanski narod pozdravljaj enkrat tebe, Viljenica, kot svojo kneginjo? . . . Viljenica! Ti zardevaš . . . Viljenica!“ je govoril mladenič vedno burneje.

„Kaj?“ se je tiho odzvala deklica.

„Viljenica, prosim te, povej mi odkritosrčno: ali imaš ti že izvoljenca-ljubimca?“ Mladeniču je trepetal glas pri tem vprašanju.

„Zakaj to vprašaš?“ je istotako s trepetajočim glasom dejala knežnja.

„Viljenica, ali je res, da se zanima za te saksonski vojvodič Magnus?“

„Kdo ti je to povedal? Zatrdno zopet poredna Slavica!“

„Zakaj bi bila zato poredna! Izpraševal sem jo, izpraševal, pa je pripoznala, da je bil oni dan pri vas Magnus in se v tebe zaveroval, in da v Ljubeku že vse govori, da te bode kmalu prišel zasnuti.“

„O ti porednica! Da mora taka biti in ti natvezti takih stvari!“ je ogorčeno vzkliknila Viljenica.

„Zakaj praviš — natvezti? Mar misliš, da ljudje nimajo oči? Če se je Saksonec zanimal za te, so ljudje to vendar lahko opazili!“

„In naj se je zanimal in naj se še zanima, dokler hoče, toda kruto se moti, če misli, da bode Viljenica katerikrat njegova!“

„Ali govoriš iz srca, Viljenica?“

„Iz srca! Zakaj pa sploh to vprašaš? Vidi se, da še slabo poznaš Viljenico, če sodiš, da prijatelju prikriva svoje misli!“ je z nekaj razžaljenim glasom dejala mladenka.

„Z vprašanjem te nisem hotel žaliti, Viljenica. Toda pomisli, če te pride saksonski vojvodič zasnuti, ali te tvoj oče, ki je o njem sploh znano, kako si želi na vse načine ohraniti prijateljsko razmerje s Saksonci, ali te mu ta tvoj oče ne bo drage volje in z veseljem obljubil?“

„Naj me obljubi; jaz Nemca ne vzamem nikdar!“

„Če te pa prisilijo?“

„Mene ne bode nihče prisilil. Naj le poizkusi oče! Zadel bode ob odpor, kakršnega ne pričakuje od svoje hčere.“

„In kaj bi storila, če bi te le silil oče pred krščanski oltar?“

„Ubežala bi izpred oltarja, če si drugače ne bi mogla rešiti svoje prostosti!“

„In kam na primer bi bežala?“

„Na primer k vam; pri vas bi me zatrdno vzprejeli pod streho in v zavetje!“

Knezovič je pogledal mladenko s pogledom toplim, hvaležnim, jo prijel za roko in dejal: „Zatrdno, Viljenica; mi bi te vzpre-

jeli in ščitili z veseljem. In le preko trupel vsega ranskega rodu bi mogel priti tvoj oče do tebe!“

Ugajati so morale mladenki te besede, govornjene s toploto ljubeče duše; mladeniču je stisnila roko in dejala: „Hvala ti za tako odkritosrčno prijateljstvo! Prav nič ne dvomim, da bi mi pri vas ne dali zavetja in gostoljubne strehe, če bi prišlo tako daleč, da bi morala bežati z rodne zemlje. Toda do tega žalostnega dejstva, mislim, vendar ne bo prišlo. Saj veš, iz kakšnega namena smo prišli Bodriči semkaj. Vsedobri Svetovit je odobril našo namero. Vrnemo se sedaj oduševljeni domov, doma vzdramimo ljudstvo, in nekega lepega dne bodo morali bežati Nemci, in ne jaz, iz dežele, in sicer tako naglih korakov, kakor najbojazljivejši zajec pred lovskim psom.“

„Dali višnji bogovi, da bi se izpolnile tvoje in tvojih sopotnikov nade in želje! In ko se izpolnijo, Viljenica . . .“ Knezovič je prestal in ljubeznivo pogledal mladenko. „Viljenica!“

„Kaj?“

„Ali smem potem priti pote jaz — —“ Mladenka ga je milo pogledala in dejala tiho, a strastno: „Pridi!“

V tihi sreči sta molčala precej časa. Potem je pa dejal knezovič: „Če se pa ne izpolnijo vaše in naše nade, Viljenica, veš, kaj potem?“

„Kaj?“

„Pridem po tebe s silo, z vsemi svojimi Ranci!“

Večerna, tiha sapica je zavela, svetle zvezde so se prižigale nad to mlado ljubeznijo, sivolasi svečenik Slavomir jo je pa blagoslavljal z razprostrtimi rokami.

IX.

Z zadovoljnim ter radostno-poskakujočim srcem so stopili Slavomir in njegovi sopotniki v ladjico Volčanovo, ki jih je imela zopet povesti domov. S srcem, polnim globokega hrepenenja, da čim prej povedó svojemu narodu, da hočejo stari vsemodri bogovi zopet biti z Bodriči, če bodo le-ti

zopet bodri, so se vozili po morju proti Roztoku. Dospevši tja so si podali roke v slovo pa tudi v prisego, da ne bo nihče izdal te božjepoti sumljivemu človeku, zlasti še, da ne bo nihče nikomur izdal božjepotnice Viljenice.

In vendar stvar ni ostala tajna.

Naključilo se je, da je nekaj dni potem, ko sta bili odšli knežnja Viljenica in njena sestrična Slavica iz Ljubeka — kakor sta rekli, v Velegost — prišel v Gotšalkov nadknežji dvorec v Ljubeku, spremljan od duhovnika Eppa, nemški duhovnik Norbert iz Velegosta in zaprosil pri nadknezu vzprejema.

Gotšalk, vseh nemških duhovnikov odkritosrčen prijatelj, ju je takoj vzprejel.

„Oprostite, knežja Jasnost!“ je začel Norbert po krščanskem pozdravu in po poklonu. „Na neko stvar bi Vašo Jasnost rad opozoril kot duhovnik, ki je poklican, da skrbi z vso mogočo vnemo za izveličanje nesmrtnih duš, da graja in svari, bodisi komu priložno ali nepriložno, seveda z vsem potrpljenjem in razumnostjo.“

„Prosim, prosim, prečastiti, kar na dan z besedo in naj si bode še tako trda in neugodna za me!“ je dejal Gotšalk ljubeznivo, a vendar z glasom, ki je pričal, da se boji slišati kaj hudega.

„Stvar tiče Vaše Jasnosti svaka, Pluzona, Vaše sestre in kolikor toliko tudi knežnje Viljenice“, je nadaljeval duhovnik. „Sumil sem že dolgo, da hodi svečenik starega slovenskega malika Triglava, po imenu Slavomir, kadar pride v Velegost, v obiske tudi k Pluzonu, soprogu Vaše Jasnosti sestre. Sumil sem to, ker je postal Pluzon od tistega časa, kar sem izvedel, da se je v mestu zopet pokazal Slavomir, napram meni jako mrzel, neprijazen in nezaupljiv. In moj sum ni bil neopravičen. Ko sem dobil oni dan enkrat zopet obvestilo, da je prišel Slavomir v Velegost, sem naročil svojemu služabniku, ki svečenika pozna natanko, ker je bil v mladosti njegov pristaš, naj zasleduje vsak njegov korak. In zasledil je kmalu, da zahaja Slavomir najrajši v Pluzonovo hišo.

Sedaj pa naj presodi stvar Vaša Jasnost! Ali je to ugledno za Pluzonovo hišo, ali je to izpodbudno za meščana-kristjana, ali ni to kar najbolj pohujšljivo?“

Gotšalk je bil že koj pri prvih stavkih Norbertovih prebledel in prebledeval pri naslednjih vedno bolj. Ko je pa duhovnik končal svojo obtožnico, je precej časa nemo strmel v njega, potem se pa prijel za glavo in izpregovoril:

„Ali je to mogoče?“

„Knežja Jasnost, kar je resnično, je tudi mogoče!“ je nekam ponosno odgovoril duhovnik.

„Ali niste morda, prečastiti, slabo poučeni?“

„Ne! Moj služabnik je videl Slavomira opetovano iti v Pluzonov dom. Jaz, knežja Jasnost, ne bi bil naredil tako daljne poti iz Velegosta v Ljubek, če ne bi bil o tem žalostnem dejstvu trdno prepričan. Trdno, globoko prepričanje me je privedlo sèm in pa skrb za našo sveto vero, skrb za dobro ime Vašega sorodstva, zlasti še za dobro ime, krščansko mišljenje in vzgojo knežnje Viljenice, Vaše Jasnosti ljubeznive hčerke, ki stanuje v oni hiši.“

Ko je slišal Gotšalk imenovati ime svoje hčere, Viljenice, je postal bleđ kot stena. Hm, spomnil se je one viharne noči, ko je Viljenica prišla tako kasno domov, in sicer v spremstvu Slavomirovem, in pri srcu mu je postalo tako tesno, in dušo mu je ovila tako boleštna, tako bridka slutnja, kakršna more oviti le srce ljubečega očeta, če sluti otroka v velikanski, smrtni nevarnosti. Po precej dolgem prestanku je dejal:

„Če je stvar taka, se mora temu na vsak način narediti konec. Hčer bom takoj poklical domov.“

„A korenina zla s tem ne bo še zatrta“, je pristavil Norbert. „Pri korenini se mora prijeti, če hočemo popolnoma zatreti malo-pridno drevo. Slavomira je treba najprej odstraniti.“

„A kako ga naj odstranim? Preženem ga lahko iz dežele, toda ali ne bode lahko skrivoma zopet hodil nazaj?“

„Zatrdno! Zato mu je treba drugače priti do živega in narediti konec njegovemu hujskanju in zapeljevanju.“

„Kako? Usmrtiti ga vendar ne morem in ne smem. Kar je še poganov v deželi, vsi bi se vzdignili potem proti meni. Le pre-dobro vem, kako je pri njih priljubljen ta svečenik.“

„Saj ga ni treba usmrtiti; Vaša Jasnost naj gleda, da ga dobi v roke, potem ga pa zaprite v kak stolp, seveda skrivoma, da narod ne izve, in potem ste Vi in smo mi pred njim brez skrbi.“

„Še nikoli se nisem pokesal, kadar sem se ravnal po nasvetu duhovnikov; izvesti bom poizkusil tudi ta Vaš nasvet, prečastiti, in izvedel ga bodem z božjo pomočjo kmalu, še preden se luna trikrat premladi.“

In res je nasvèt izvedel, še preden se je luna dvakrat premladila. Da ga je pa s tako gorečnostjo šel izvajat, je bila kriva baš ona božja pot Bodričev na Rujano, o kateri je doznal Gotšalk še tisti teden.

Gotšalk je bil že določil sla, ki naj bi šel v Velegost odpoklicat knežnjo Viljenico, Pluzonu in soprogi pa bi ponesel pismi, v katerih bi ju Gotšalk rotil, naj mu sporočita, ali in iz kakšnega namena zahaja Slavomir v njuno hišo. Kar mu pride v glavo druga misel: „Kaj pa, ko bi sam šel v Velegost! Že dolgo nisem bil tam, že dolgo nisem videl svoje sestre!“ In bolj in bolj mu je ugajala ta misel, tako da je slednjič hitro uredil vladarske posle pa se je z malim spremstvom odpravil v Velegost.

Ure, ki jih je v prejšnjih časih preživel pri svoji sestri v Velegostu, so bile zanj vse lepe. Topot pa je bila že prva ura, ki jo je prebil tam, bridka.

Prišedši na Pluzonov dom, kjer sta ga precej mrzlo sprejela gospodar in gospodinja, je takoj pogrešil svojo hčer.

„Kje je pa Viljenica?“ je vprašal sestro.

„V Ljubeku na tvojem dvoru z našo Slavico vred. Mar nisi bil ti zadnji čas v Ljubeku?“

„Bil, saj od tam prihajam! Toda Viljenica in Slavica sta že pred več dnevi za-

pustili Ljubek, češ da gresta nazaj v Vele-gost. Torej ju res ni tu?"

„Res ne. Moj Bog, nemara se jima je med potjo kaj primerilo!“

Tudi soproga Pluzonova se je prestrašila.

Ugibali so na vse strani, kaj je z deklicama, in kaj je storiti njim, da poizvedo hitro, kje sta.

Ugibati pa jim ni bilo treba dolgo. Med obedom so kar naenkrat začuli na dvorišču peketanje konj, in ko je skočil Pluzon k oknu, je velel vesel: „Pojdita pogledat!“

Gotšalk in sestra stopita k oknu in zagledata Viljenico in Slavico ter njuna sprem-ljevalca hlapca, ki so ravno poskakali s konj.

„Pluzon, reci deklicama, naj prideta precej gori!“ je velel Gotšalk in sedel nazaj k mizi.

Vsa kri je šinila Viljenici v glavo, in kolena so ji začela klecati, ko je stopila s Slavico v obednico in tu zagledala — očeta.

„Viljenica, kje sta bili med tem časom, kar sta zapustili Ljubek?“ je vprašal Gotšalk in ostro pogledal hčer.

„Kje?“ je ponovila deklica; videlo se ji je, da je v silni zadregi. „Veš, kje? V Roz-toku!“

„Kako sta pa zašli tja?“

„Na potu naju je dobil velmož Volčan pa naju je povabil, naj greva za nekaj časa z njim v Roztok v obiske k njegovima hčer-kama, ki sta bili z nama skupaj v vele-grajski šoli.“

„Sta bili samo v Roztoku?“

„Samo“, je odgovorila mladenka naglo, a glas se ji je sumljivo-čudno tresel.

Gotšalk jo je še enkrat ostro pogledal pa vstal od mize in šel vun. Poiskal je načelnika svoje telesne straže, mu potisnil v žep prgišče denarja in rekel:

„Vzemi precej ona dva Pluzonova hlapca, ki sta spremljala knežnjo in Slavico, pelji ju v najboljšo gostilno, daj jima piti in podkupi ju, da ti bosta natanko povedala, kod sta hodili deklici. Ko stvar opraviš, mi pridi poročat v mojo sobo.“

„Dobro, gospodar!“ — — — —

Noč je že davno objemala mesto in Pluzonov dom, kjer je v gornji sobi nemirno stopal Gotšalk gori in doli, ko se je vrnil načelnik telesne straže.

„Ali si dobro opravil?“ ga je vprašal Gotšalk hlastno.

„Jaz sem opravil dobro, toda stvar, ki sem jo izvedel, je žalostna.“

„Govori!“

„Knežnja in Pluzonova hči sta bili šli med tem časom s Slavomiro in z nekaterimi bodriškimi velmožmi na božjo pot na Ru-jano . . .“

Gotšalk se je moral prijeti za bližnji stol, da ni omahnil. Divje-bolestno je vzdihnil, dolgo molčal, potem pa rekel:

„Hodi, opravil si dobro svojo stvar. Sedaj je pa na meni vrsta, da jaz dobro opravim svojo!“

(Dalje.)

SILVIN SARDENKO:

GORSKI VIRI IN VERZI.

Pri žalostnem veselju.

O svetega so Vida sejmu
k domači zopet sedli mizi,
domačo kapljico so pili,
domači vsi so prišli blizi:

Postarni očka s krivo pipo
in sin in hčerka brhkkih lic,
zgovorna teta s Podgorice,
zabavni izpod Vrha stric.

Le ene same, ene same,
najdražje bilo ni med vsemi:
na grobni vrt je svete Ane
počivat šla pred leti tremi . . .

Na grobi tam so zlati verzi:
„Iz tihe kličem jamice,
kjerkoli boste, dragi moji,
ne pozabite mamice!“

In danes niso je zabili:
Sejmujejo napol molče,
in kakor je sladkó to vince,
pa vendar je grenkó brez nje.

Pozabljen.

Odkar sem šel z domačih tal,
prijateljskih sem src iskal.
Oko je moje mnogoter
prijazen videlo pogled,
uho je moje mnogoter
presrčen slišalo pozdrav —
prijateljskih pa src nikjer
ni moglo srečati srce.

In kot bi v ječi bil zaprt,
osamljen hodil sem potr. .
In dvignil sem se iz teh ječ,
k nekdanjim srcem hrepeneč,
in srečal sem jih in spoznal,
nasmejal sem se jim ljubeč —
a niso me poznala več.

Pohitel sem od rodnih mest,
in roka stiskala je pest,
srce pa reklo je: Nikar!
Saj tudi večni je Vladar
po svetu tožil zapuščen:
Imajo ptice gnezda svoja,
lisica skriva v svoj se hram,
a Sin človekov trudne glave
naslóniti je nima kam . . .

Vsi petki kot svetki . . .

Moj lišček prepeva
od belega dneva,
od belega dneva
do črne noči.

In ptice sosedne,
tako radovedne,
tako radovedne
poslušajo ga.

Oj, me smo dejale,
da v kletki zaspale,
da v kletki zaspale
nam pesmi bi vse.

Sedaj ga pa čujmo
in glas občudujmo,
in glas občudujmo,
kako mu žgoli!

I v ozki so kletki
vsi petki kot svetki,
vsi petki kot svetki,
če v srcu je mir . . .

Moj lišček prepeva
od belega dneva,
od belega dneva
do črne noči.

„DEVETI VAL.“

I. AJVAZOVSKI.

FR. S. FINŽGAR:

MOJA DUŠA VASUJE...

V.

Mara.

aleji je zbujala splošno pozornost... Gizdalini so natikali monokle in spešili korake za njo. Gruče častnikov so se izzivajoče in predrzno ozirale v njene jasne oči; ko je ponosnih korakov odšla za pet kostanjevih debel dalje, še ni nihče okrenil glave. Šele ko jo je množica šetalcev skrila in je bilo videti le še bujno-prožno se gibajoče cvetje širokega, modernega slamnika, šele tedaj je zamrmrala gruča hkrati isto vprašanje: „Kdo je ta?...“

Ona je pa šetala s prijateljico, ki je bila komaj senca njene elegance in lepote, dalje in dalje. Kamor je dospela, povsod triumf, povsod očaranje. Zadrhtel je celo majev vzduh, oblil jo z dehtečim vonjem akacij, in drevesa so zatrepetala in vsula nanjo ljubezenski sneg pomladnega cvetja.

In v njenem srcu je tudi zacvetela pomlad s silnim vonjem in hrepenenjem...

* * *

Sedemnajsto leto je bila dovršila. Dala je slovo institutu in se vrnila v mesto k stari teti. Roditeljev ni imela več. Bila je sirota. Prav zato je bilo menda v njenih prsih tako tesno, tako valovito. Zdelo se ji je, da je edino teta, ki jo ljubi. A ta je bila prestarokopitna, maloizobražena. Mare ni umevala. Včasih ji je Mara pričela pripovedovati visoke sanje svoje domišljije; njeno lice je ožarelo, iz srca so hoteli na dan valovi nerazumljivega hrepenenja — a vselej je s silo zaprla vrata, udušila kipeče besede, nasmejala se teti, stisnila jo k sebi pa ji rekla: „Kaj ne tetka, kako sem neumna!“ —

„Čenčica, čenčica!“ je brbljala teta, in dobre oči so plavale v radostni rosi, njeno

srce je bilo ponosno, in v prečutih nočeh je teta pogosto modrovala, kaj neki da bo iz tega dekleta, ki govori tako modro, tako čudno učene stvari, da je ni razumeti.

Zato je Mara od dne do dne bolj zaklepala svojo dušo. Od narave je imela vcepljeno nezaupnost do vsakogar. Imela je učiteljice: zdelo se ji je, da jo ljubijo. Vzgojiteljice so bile nekatere kar zaljubljene vanjo. Večkrat je začela z njimi govoriti v prostih urah intimno, iz duše so ji silile tajne skrivnosti. Gledala je vselej z velikimi rjavimi očmi vprašujoče v njihovo lice — a preden je bila iskrena, se je ustrašila, hipoma umolknila, goste črne obrvi pod visokim, belim čelom so se skoro naježile, ustnice je stisnila pa hitela h klavirju, kjer je udarila najdivjše akorde — ali pa se je naslonila na okno ter brezizrazno gledala na vrt, na ulico, na nebo...

„Plačana ljubezen!“ Tega se ni mogla otresti. „Radi me imajo, da, radi — zakaj? Nekaj denarja imam in moj varih je točen mož, ki vestno in dobro plačuje zame. Da sem sirota — kako malo bi me vsi ti ljubili! Tako malo kakor Tero, kateri iz vsakega koščeka kruha doni: Tu imaš — vbo-gajme!“...

Tako je vzcvela bujna roža, duševno bolj izobražena kot njene tovarišice, ki so v počitnicah slonele na vročih maternih srcih, ki so hitele s svojci od zabave do zabave. Zabava Marina je bila knjiga; srce pa, ki jo je ljubilo, je bilo mrzlo in pokojno, globoko pod rušo — v grobu matere. Tja je zahajala pogosto vasovat in polslišno je šepetala v grob najgloblje skrivnosti dekliškega srca, polslišno, da ne bi veter njenih skrivnosti odvel med ljudi s plačano ljubeznijo, polslišno, da ne bi predramila mamice v grobu — saj matere spé tako rahlo, neprenehoma skrbeča ljubezen jim ne dá brezskrbnega počitka...

Pa je prišlo osemnajsto leto, prišlo s krasno pomladjo. In ni bilo na vrtovih rože, ki bi procvitala tako bujno, kot Mara v lepoti mladega življenja. V njeni duši pa je bil vedno večji nemir, za srce se ji je zdelo, da ni več prostora v prsih, želela je daleč, daleč, nevemkam; zahotelo se ji je peroti, da bi vzletela čez travnike, se dvignila nad zelene gozde in glasno zavriskala, da bi dala duška svoji srčni tesnobi.

Da bi srečala človeka, ki bi jo umel, ki bi jo vzljubil iskreno, hitela bi mu na prsi in pol dne bi jokala, samo jokala, da bi njegovo srce začutilo vso neizmerno ljubezen, katero skriva in zaklepa ona pred ljudmi, ker se jih boji, ker sumi, da ljubijo, ker so plačani . . .

* * *

Mara in prijateljica Tera sta prišli bliže gozda, kjer je bilo izprehajalcev vedno manj. Tu je zavila Mara na desno po ozki stezi. Hotela je proč od ljudi, vun v naravo, v tiho in samotno naravo. Narava, ta ne laže, pri nji ni hinavščine, ona ničesar ne zahteva, vse ljubi z isto ljubeznijo: kralju stelje isto cvetje na pot kakor prosjaku, bosa peta raztrganega pastirčka sme po istih, s cvetjem pretkanih preprogah na livadi, kakor svileni čeveljčki milijonarke.

Mara je snela slamniki in šla urno dalje, da so se bogati kostanjevi kodri zibali v zraku in ji je v lice kipela razvneti kri. Tera je skoro ni dohajala.

„Mara! Mara!“

Parkrat jo je poklicala, pa Marini šolnički so šumeli po pesku hitro naprej in naprej, zdelo se je, kakor bi plavala med temnim zelenjem. Margarite so visele na stezo pa so vztrepetavale, dotaknjene od njenih kril, in obračale za njo velike rumene oči, kakor bi se čudile vili-pogorkinji.

Prišla je do mostiča. Precej globoko pod njim se je svetlikala med širokimi listi kalužnic mala vodica. Mara se je naslonila na rogovilasto brezovo ograjo in čakala prijateljice Tere.

„Le počakaj, s teboj ne grem več! Ah —“

Tera je bila izmučena. V obrazu se ji je bral trud, kakor bolehnost.

„Ali si huda, Tera?“

Mara je stopila k nji in jo ljubezno pobožala po razgretem licu.

„Le sitna mi ne bodi, Tera! Sitna sme biti samo naša teta, ker je stara, ti pa ne, razumeš?“

Mara je zapičila solnčnik v mehko črno zemljo ob stezi, obesila nanj slamniki in pričela trgati cvetje ob stezi. Preprosto je bilo, pa sredi narave vendar lepo. Ni imelo zrahljanih gredic ne pisanih lončkov, bilo je brez umetnega nakita — samo po sebi lepo — lepo, kakor Mara brez zlatnine in draguljev.

„Ajs!“ vzklikne naenkrat Mara.

„Kaj je? Si se zbodla?“

„Pesek se mi je zasul v šolničke.“

Mara se je naslonila na ograjo in sezula čevlje, da iztrese pesek.

Tedaj zazveni nekaj, koraki zahreščé v pesku. Mara se vsa zgane in se ozre po stezi. Dva častnika sta prihajala, ostroge so tiho zvene. Mara se prestraši, izpusti hitro čeveljc, da bi ga obula — a nesreča —: čeveljc zdrsne čez mostiček in pade v jarek.

Kratek vzklik.

Eden častnikov je zapazil Marino nesrečo. Kavalir seveda — je moral na pomoč. Hipoma je bil po ilovčasti strmini v jarku, prijel se je za jelšo z eno roko, izdril sabljo in z njo dosegel lakasti čeveljc, ki je boječe obvisel na visoki travi in s strahom gledal, kaj bi bilo, če bi zdrsnil v kalužo.

S par krepkimi dvigi je bil nadporočnik iz jarka in z dovršeno dvorljivostjo je srečen izročil otetega nagajivca Mari.

Mara je bila nekoliko zbegana; sramovala se je. A vendar je iskreno zahvalila nadporočnika ter mu pogledala naravnost v obraz. Njune oči so se srečale. Takih oči Mara še ni videla. Začutila je ta pogled v zadnjem kotičku srca . . .

Častnika sta salutirala in šla dalje.

Na ovinku se je nadporočnik ozrl — ozrla se je prav tedaj tudi Mara in zopet jo je pretreslo skozi celo dušo.

Naprej ni hotela. Vračali sta se s Tero. Mara se je zamislila. Ko so jo ljudje opazovali, je povešala oči. Zdelo se ji je, da se nasmihajo, da se izpogledujejo, da s silo vpirajo svoje oči v njeno srce, in da se ona sramuje tega, kar vidi v njem.

Nemirna in trudna je prišla domov. Kaj je to pomenilo, ni vedela. Čutila je le, da se je zgodilo nekaj velikega . . .

* * *

Mara je dobivala šopke, majhne in velike, a vsak je bil spleten iz najlepših rož. Nekateri so bili nekoliko — ne uveneli — pa že malce onemogli. V njih so bile cvetlice, katerih niso nudila okna domačih vrtnarjev. Prišli so od daleč, morda od juga. Toda nobenega šopka ni spremljala vizitka, v noben ni bil zataknjen droben listič, da bi Mara izvedela ime čestilčevo.

Bilo je vse zaman! — Na promenadnem koncertu pa je za njo včasih zazvenelo kakor tedaj v gozdu . . . Mara se je premagovala, a končno se je morala ozreti, čeprav skrivaj, nekako slučajno. In zablestela je polikana uniforma, ostroge so glasneje zažvenketale, sablja je tedaj nalašč trčila ob tla, in Maro je srečal tisti pogled iznad zarjavelega lica in ponosnega, nekoliko orlovega nosa, pod katerim so se zmagovalno ponašale vitežke brke. In vselej, kadar se je Mara ozrla, ji je nadporočnik dvorljivo salutiral, in vselej so njegove oči še bolj zagorele.

In zopet . . . Če je v hladu slonela za gardinami in gledala malomarno na ulico, gotovo je parkrat šetal nadporočnik mimo okna. Glave ni okrenil, a dobro je videla, kako njegove oči iščejo in trkajo na razna okna, kako mu nekaj drgeta v licih, kakor pene na morski obali, katere še ujčka nemirno morje. Dvignila se je že, njena roka je prijela za žalozije — pa se je premagala in omahnila nazaj na stol . . . Potem je pa vzela zadnji šopek in pričela je pomenek s cvetjem . . .

Mara se je čisto izpremenila. Prej je prepevala cele popoldneve, sedaj je zaigrala

košček sonate, zapela odlomek arije, pa zaloputnila klavir, vzela vezenje — par vbadov . . . pa je odmeknila mizico in šla h knjigam, izbrala liričnega pesnika, začela čitati — a ni se ji dalo . . . Obsedela je zamišljena v naslonjaču po cele ure.

Tera ji je bila nadležna. Mučila jo je s tem, da ni odgovarjala na njena vprašanja. Brez pogovora sta sedeli skupaj po cele četrtinke. In kadar sta govorili, je bila Mara huda, če ji je Tera kaj ugovarjala; rekla ji je, da je čemerna sitnica, mlada starka . . .

Tera je bila prenaivna, da bi mogla razumeti Marino vedenje. A teta, stara, neizobražena in dolgočasna teta, je hitro uganila, za kaj gre. Šopki, mhè, nemir, nove bluže, večni nepokoj od ene stvari do druge — mhè — ljubezen, seveda, nič drugega . . .

In teta je hodila k mašam, namolila rožnih vencev brez konca in kraja — vse za njo, za Maro, da bi bila ljubezen prava in pametna, taka namreč, da bo Mara prav kmalu ugledna in spoštovana gospa . . .

* * *

Mara se je vrnila v nedeljo iz cerkve. Soparno je bilo. Kar potoma je odpenjala zalasnico iz slamnika, snemala rokavice in nervozno pozvonila teti, češ, naj ji pošlje takoj po sladoleda. Malomarno je sedla na divan, z eno roko si je podprla glavo, z drugo je gibala pahljačo in si hladila lice.

„Ta strašna soparica! Ne grem iz sobe danes. Saj ni mogoče dihati!“

Umolknila je naglo, ker se je ustrašila polglasnega sklepa. Vedela je, da bi vročino že še pretrpela, da pojde prav gotovo na večer v drevored, da so te jezne besede prazna laž, laž nji sami, ker je nesrečna in nevoljna zato, ker — ni srečala njega.

Polastila se je njene duše otožnost. Bilo ji je kakor razvajenemu otroku, ki sega po mesecu in joka in joka ter zaničuje vsako igračo, ker ni nobena srebrni mesec, po katerem izteza roke.

— Da sem jaz tako nesrečna! Ali mi je tega treba! Druge se izprehajajo, srečujejo svoje drage, mame jih spremljajo —

jaz — jaz pa sama in nimam nikogar — nikogar, razen — — —

Njega? Ali smem kaj takega misliti? Ali on pošilja šopke? . . . Morda je kdo drugi . . . Ali vendar-le! Tako me iskreno gleda in vedno srečuje . . . Seveda, morda so to slučaji in pa navadna uljudnost . . .

Mara je segla po šopku, ki je stal pred njo in potopila vanj lice, kakor bi hotela zarotiti nedolžno cvetje, naj ji razodene veliko tajnost — — —

Tedaj vstopi postrežnica s sladoledom in velikim šopkom. Mara pozabi hladila in seže po cvetni kiti, ki je bila največja in najkrasnejša, kar jih je dobila.

Z obema rokama ga je prijela, naslonila se na divan in se zamislila v rože.

Kar zapazi prav sredi nekaj rožno-barvenega. To ni vrtnica. Pismo, drobno, silno drobno pisemce iz finega papirja kakor svila . . . Prsti so trepetali; skočila je po škarjice, ni jih mogla najti; prevrnila je šatuljo za šivanje, da so se pisani kolesci trkljali po parketu . . .

„Samo, da bi eno samo besedo čul iz Vaših ust — srečen bi bil do smrti.

Vaš srečno-nesrečni
nadporočnik N. N.

P. S. Morda pri onem mostičku?!”

Na mizi se je tajal sladoled, Mara je pa slonela na divanu, v njenih očeh sta gorela dva ognja, krog ustnic se ji je smejalo blaženstvo, roka je pa stiskala drobno, rožno-barveno pisemce . . .

* * *

In stala je Mara na mostičku ob nadporočniku. Po tleh so se tresli tolarji solnčnih trakov, ki so gledali skozi šepetajoče veje. Bolj je bila nemirna Mara kot mala solnčeca na tleh. Kri ji je šumela v glavo, v možganih ji je bilo vroče, soplja je globoko, sunkoma, govoriti ni mogla. Zdelo se ji je, kakor bi se ji tla zibala pod nogami . . . Tako jo je vso prevzela sreča tega prvega snidenja z njim. Ah, kako je bil ljubezniv! Kako ji je tajno in sladko govoril, kako je odkrival svojo ljubezen, kako prisegal zvestobo . . .

V gošči je zašumelo; veverica je hitela po borovničevju.

Mara se je zgenila. Kot blisk naglo jo je probudila skrivna moč iz omotice, njene oči so mogočno velevala, in molče sta spešila korake drug ob drugem po pešeni stezi.

Proseče se ji je približal Šandor in segel po njeni roki. Ni smel.

„Ljudje!”

Mara je skoro bolestno vzkliknila, ko je zagledala, da morata srečati zbor šetalcev.

„Pustite me! Glejte, opazili so naju!”

Nadporočnik se je malo brigal, kdo ga je opazil in kako. Bil je miren in hladen ter hitro pričel kar sredi dogodka plitvo humoresko z manevrov. Mara se je smejala, šla kolikor mogoče ob strani ter s solnčnikom segala po travi in cvetju. Vkljub temu še ni toliko prestala nikdar. Pogledi so jo rezali kot noži, vsa ona družba šetalcev je obmolknila, in ona je čutila, da se ozirajo, da se pogovarjajo in delajo opazke.

Šandor je hitro videl, kako bridko je Mari zaradi tega. Zdelo se mu je smešno, otročje, in v srcu se je pravzaprav radoval Marine zadrege. Spoznal je, da je to prvi korak v njenem življenju, ki bi ga rada prikrila svetu.

Govoril je o pokvarjenih ljudeh, zabavljaj hinavcem, deklamiral o poštenih srcih, ki se ne menijo za zlobni svet, in s tem resnično vsaj deloma pomiril Maro, pred katero je z gromom stopilo vprašanje: „Kaj porekó ljudje?”

* * *

V kazini pri biljardu. —

„Šandor, nova ljubezen, kaj? Častitam!”

„Bah! Kaj vem? Pusti to!”

„Vraga! Saj je prišla na rendez-vous!”

„Prišla, in zaverovana je vame, se mi zdi — Toda otrok je, polna ozirov, ljudi se boji! Ljudi — hahaha! . . . In oči ima tako nedolžne: če te pogleda, te ubije z njimi, da padeš prednjo kot prestreljena čaka z glave.”

„Da si vendar enkrat naletel!”

Tovariš se je glasno zasmeljal in sunil s kejem kroglo.

„Mehercle, da mi tega ne bodeš več očital! Pol mesečne gaže sem že potrošil za šopke . . .“

* * *

V sobi je bilo mračno. Z ulice se je čulo drdranje voz in krik voznikov.

Mara je slonela na komodnem stolu in premišljala prejšnji dan. Ni si mogla urediti misli. Ali je bila resnica? Ali so bile sanje? Sanjarila je včasih, kako bi bila srečna, če bi doživela le en trenotek ob ljubečem srcu, kako bi bila utešena in bi zlahka ostala v samoti cele mesece ter bi pila nepretrgoma še vedno iz studenca one utehe . . . A sedaj je bila razočarana — miru ni bilo. Tisočkrat bolj je bila nesrečna. Njeno hrepenenje je postalo bučneje, v srcu se je oglasila čudna disharmonija, navstal je boj, katerega doslej ni umevala. Zaželela je nazaj svoje kdanje visoke misli, s solzami je prosila, naj se zapró vrata njene duše, kot so bile zaprte nekoč, naj začuti tesnobo v prsih — samo da bi ne bilo te strašne razdvojenosti, da bi ne bilo tega boja in strahu . . .

A bilo je prepozno. Pečat na tajnem svetišču njenega srca je bil ulomljen, sama je bila izdajalka svojega srca . . .

Nenadoma je vstopila Tera.

„Mara, kaj pa vendar misliš?“ — Iz vzklika je zvenela razburjenost, žalost, strah in ljubezen.

Po Mari je zaplulo kakor vihar. Dvignila se je s stola in začutila je, kakor bi se nanjo vsula podirajoča se gora. Ustnice so ji bile usehle in čutila je, da se trese. Ali v momentu se je pojavil v nji z vso silo odporni ponos. Skoro zaničljivo je ponovila Teri:

„Kaj mislim?!“

In stopila je prednjo z vso odločnostjo energične ženske, ki sklene kljubovati vsakemu udarcu usode, ki nosi pekel v duši, pa ga pokrije z nebeško gloriolo, samo da ne bi svet pokazal nanjo, češ: kako je ponižana . . .

„Ka-aj mislim?“

Za korak se je odmaknila od prijateljice. Desnico je vprla zavestno na mizo; gladko čelo je nabrala v drobne gubice, iz katerih je pa gledala odločnost, skoro trma, in izpod črnih obrvi sta vabila na boj dva ognjena meča.

Tera je zajokala in se naslonila na mizo.

Mara ni stopila k nji, da jo potolaži. Po preprogi je šla gorindol in čakala, da se Tera utolaži sama.

„Mara!“

V tem klicu je bilo toliko ljubezni, da je bila Mara zmagana. Stopila je k Teri in jo stisnila k sebi na divan.

„Mara, moram ti povedati, čeprav me vržeš iz sobe in mi za vedno pokažeš vrata . . . Moram ti povedati, ker te ljubim! Drugi ti ne bodo povedali, dasi vse mesto govori — — —“

Mara je zatrepetala, lice ji je nekoliko pobledelo, ustnice je stisnila.

Molk.

„Vse mesto govori!?! Hahaha! Hinavci!“

Mara se je glasno zasmejala. A smeh ji ni prišel od srca. V prsih jo je rezalo kakor z nožem.

„Ti ga ne poznaš, Mara! On je varalica, pustolov, igral bi se rad s teboj!“

„Kdo je to rekel?“

„Vsi, vsi tako pravijo, ker ga poznajo!“

„Vsi, vsi! Kdo so ti vsi, kdo, povej!“

V Mari je vstajal demonski odpor. Sedaj nalašč ne odneham in ga ne pustim, ne, nalašč ne!

„Vsi, veruj mi! Gospa svetnica, Drozdova Julka, adjunktova Fanica, Mici . . . no, vse.“

„Hahaha, vse — vse in še Tera, kaj ne! Nevoščljivost, hinavščina! Kaj se brigajo zame! Z Bogom Tera, o tem mi ne govori več!“

Mara je šla v stransko sobico, Tera si je pred zrcalom obrisala oči in žalostna zapustila budoar.

Ko so se zaprle vrata za njo, se je vrnila Mara, zgrudila se na zofo in jokala kakor dete . . .

* * *

Po kostanjevih listih je ležal umazan prah, zagatna vročina je tiščala na mesto, ki je bilo v počitnicah izpraznjeno in neizmerno dolgočasno.

Mara se je trudila celo popoldne pred zrcalom. Njena navada ni bila, da bi tratila cele ure za toaleta. Zavedala se je svoje naravne krasote in često se je oblekla izredno preprosto — ne sicer, da bi bila skromna, nasprotno: ker je prav ta ubrana preprostost povzdigovala harmonijo njenega stasa in lica.

A danes je bila v njeni sobi pravcata izložba oblek. Petkrat je premenila bluze in krila, a bila je vselej nezadovoljna in čimdalje bolj nervozna. Njeno lice je bilo zadnje tedne nekoliko obledelo; toda danes ji je razburjena kri podplula obraz, da je cvetela in žarela — preveč. Ko si je spenjala lase, je čutila, kako se ji prsti tresejo. Kadar je udarila ura, je zadrhtela po vsem životu in se okrenila proti steni, če ni že prepozna k vlakcu.

Štiri popoldne. — Teta je prinesla kavo. Stare poteze na obrazu so igrale v zadovoljnem smehu in ni mogla zamolčati sodbe, ki jo je izzvala za pot pripravljena Mara:

„Stric te ne spozna, tako si lepa, Mara!“
Mara ni nič odgovorila.

Segla je hitro po kavi in jo pila stojé.
„Vsaj sedi; še eno uro je do vlaka!“

Mara postavi kavo na taso in seže po vodi.

„Pij no, tako je dobra!“

„Prevroča! Ne morem!“

Pogledala je v potno torbico, če ima vse potrebno s seboj, segla teti nekako zbegano v roko in rekla: „Z Bogom!“

„Kdaj se vrneš?“

„Jutri, pojutrišnjem — ne vem, kdaj!“

Hitela je po stopnicah. Teta je pa pomočila suhe prste v kanglico z blagoslovljeno vodo in za njo kropila ter mrmrala tihe besede kakor molitev.

Mara je vedela, da ima še dosti časa do vlaka, zato ni šla naravnost na postajo; izbrala je daljšo pot po samotni aleji. Hotela je samo vun, ker doma ni mogla več strpeti.

Tako čudne poti še ni hodila. Bala se je, da bi jo kdo srečal, ker je bila prepričana, da ji ljudje razberó z obraza, kako je nalagala teto. Hitro je hodila; srce ji je plulo v viharju; zdelo se ji je, da nekdo hodi za njo in jo proseče vabi, naj se vrne; ni se upala ozreti; zakaj prepričana je bila, da kdo s prstom pokaže za njo in pošepeta spremljevalcu tiho besedo, kateri se oba glasno zakrohotala.

„Hinavci! Sami lopovi, umazane duše, nevoščljive ženske! Ne meni se zanje!“

To je bil drug glas, ki je prevpil prvega in ji milo-zvočno, z vsemi sladkimi akordi slikal ure, ki jih v kratkem doživi ob njem, ko mu bo brez strahu gledala v tiste ognjene oči in se napila tihe sreče za dolgo — dolgo . . .

In vtonila je njena duša v srečnih valovih, kljubovalna sila ji je dajala poguma in hodila je sanjajoč po aleji proti kolo-dvoru, pozabila solz, ki jih je jokala zaradi njega, ker je svet tako podel, tako nevoščljiv in velika vera v njegove ljubezenske prisege je zmagala strah, in hitela je k njemu kakor iz globoke teme bridkosti k jasni luči . . .

Kar se Mara stresne. Mrzlo jo izpreleti po udih. Na pokopališču sv. Erazma so zajokali zvonovi.

Kakor bi jo bil kdo neusmiljeno probudil iz opojnih sanj! Koleno ji je klecnilo, noge so ji postale težke, da je komaj ganila na cesti. Čutila je, kako ji kri izginja z lic, pa se v vročih sunkih zopet vrača in zopet izginja. V grlu jo je stisnila grozna tesnoba; oči so ji postale meglene vsled solz in šla je trudnih korakov dalje in dalje in začutila je toliko nesrečo in žalost v srcu, da bi se sesedla ob potu in beračila pri mimohitečih za pomoč in usmiljenje. Tavalala je kakor po labirintu, ni se več zavedala svojega cilja, šla je kakor nekdanj, ko so zvonovi svetega Erazma prav tako plakali, in so pred njo peljali vranci v črni krsti mrtvo edino srce, ki jo je ljubilo neplačano . . .

Mara je šla po aleji — izgubila je cilj.

* * *

Nageljni, katere je ljubila pokojna mamička najbolj, so veneli na njenem grobu. Kruta noga je stopila z okovano peto na gomilo in porušila kos zidca, iz katerega je rasel zimzelen. Mirti ob spomeniku sta bili prašni, listi sivozeleni in veli.

Mara je zajokala na glas in se naslonila na grobnik. Kako strašno je bilo njeni duši očitane trudnih rož na gomili! Vse hkrati so zašumele in zajokale po vroči ljubezni, ki jih je pred kratkim vsadila in jim prilivala, a je sedaj ugasnila, pozabila cvetja in pozabila najblažjega srca in njegove ljubezni... Ko je roso deževalo nebo, so z usehlimi ustnicami lagali vrtovi žalostnim klicem iz groba, klicem: Kje je ona, kje je Mara, da se ne vrne, da ne pride, da je ugasnilo njeno srce v ljubezni do srca materinega...

Mara je bila uničena. Zvonovi so ji probudili spomin, uvezali so jo z vrvmi in kakor onesveščeno vedli h gomili, katere je bila pozabila, odkar je v nji zaplamtela strastna ljubezen do — njega. Ob grobu je ihtela in zdelo se ji je, da je vsa umazana, vsa nevredna, da ne sme blizu groba z nogo, ki jo je nosila na pota, na katerih je pozabila zapuščenega materinega srca...

Ali iz groba je šepetal še tisti glas, kakor nekdanj, vela je taista ljubav nad gomilo: materino srce je vse odpustilo, vse pozabilo... Zvonovi so utihnili, v Marino srce je legal rosni mir, kakor na cvetočo pokrajino po prošli nevihti — — —

* * *

Odhajajoči brzovlak je zažvižgal.

Prav pred Maro so se vsipali potniki s postaje. Vlak je bil zamujen. Maro je žvižg vlaka vrezal do mozga. A bil je to samo en val, velik in obupen, ki s silo naskoči obrežje, pa se hitro razblini po mirni gladini. Mara se je borila in se stoično-mirno pomešala med ljudstvo, ki je privrelo od vlaka.

Pred seboj je zaslišala njegov glas. V trenutku ji je bilo, da bi skočila k njemu, se ga oklenila in mu potožila svoje gorje... Prišel je civilno oblečen, kakor je zahtevala. Čakal jo je, da se odpeljeta — in sedaj jo morda kolne, ker ga je varala — Ah, saj ga ni!... Ona je varala le materino srce v grobu in zato jo je zavedla noga na pokopališče in zato se ni mogla ločiti od materinega groba... Bridko, strašno bridko ji je bilo...

„Oho, Šandor, v civilu? Sestanček, kaj? Kje? s kom?“

„Vrag vzemi tak rendez-vous!“

„Prokleta si slabe volje!“

„Kdo ne bi bil slabe volje, če te vse vara! Vrag!“

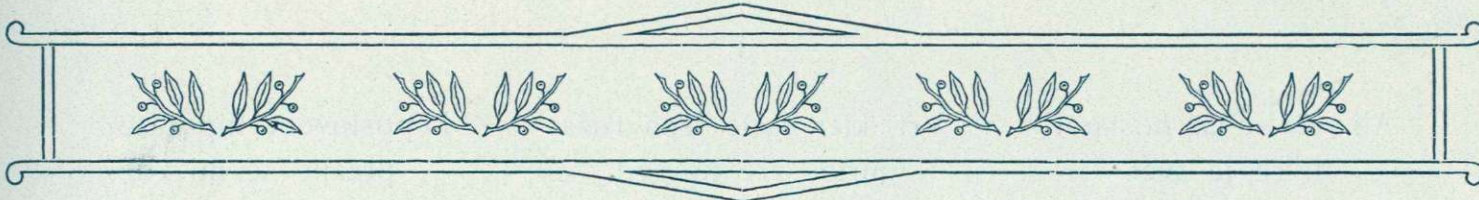
„Smola! Pa ne z Maro, kaj? Je-li ni bilo?“

„Kajpadane! In toliko sem potrošil za šopke!... A jutri večer pride moja zaročenka z mamo ter ostane tu štirinajst dni. To se pravi toliko, da je bila moja igra — zaman!“

Mari je segla v dušo kakor z železnimi nohtovi okovana roka in strašno neusmiljeno iztrgala iz nje sladko — vero v poštenje in ljubezen...

(Dalje.)

ANTON MEDVED:

MOJA SREČA.

Wir wissen nur: Das Herz verblüht,
und alles Glück ist Traum.

Emmanuel Geibel.

1.

Sedel bom sam, prikóvan na svoj stol,
če m o j ostane v letih osivelih.
Zaspala bo mi v prsih tiha bol,
udan govoril bom: „Izpit je kelih.“

Takrat pa stopi pred-me lepa žena,
kot vodna vila vstane iz valov,
v obleki svilni, s cvetjem okrašena,
obilna žlahtnih, milostnih darov.

Premrle roke dvignem v svetli zrak,
povprašam ves zadivljen: „Kdo si, kdo si?...“
„Ne boj se, póstarni me siromak!
Jaz sreča sem, ki vsem darove nosi.“

„Prinesla si jih tudi meni kaj?
Glej, sreča, moja duša je otročja . . .
O tebi sanjal sem nekoč — pa daj
en dar mi vsaj iz svojega naročja!“

„Še več, še več ti dam, betežni stavec!
Vsekdar si bil prijatelj dobrih vin —
mordà se ti privolji en kozarec? . . .“
Zajecam: „Ne, nadušljiv sem trpin!“

„Pa vzemi si zlata, čeprav na kupe!“
„Ne maram ga! Denarjev ni mi žal.
Kdo hodil bi poslušat mestne hrupe
in z bolno nogo, kdo bi potoval!“

„Naj položim, zaslužni moj mučenec,
na glavo tvojo venec v znak časti?“
„Na plešo, kaj? Ogrevale bi me venec,
ker mrzla soba je in mrzla kri . . .“

Nič, sreča, nič! Moj kelih je izpit.
Ti pusti mojo sobo in poleti
lahkà med živi svet, pod solnčni svit
in srcem mladozornim vence pleti!

O zénica življenja v zarji zlati,
o knežnja sladkih, a krilatih nog!
Nestalna si, a kadar meniš stati,
prepozna si. — Na vek te čuvaj Bog!

In hitro žena zapusti moj stan —
Po licih meni zdrkne zadnja rosa . . .
Na pragu sreča jo obraz neznan:
meglena žena, v roki njeni — kosa.

2.

Vi duševni mogočniki,
ljubezni polni samosvoje,
z mrakotnimi naočniki
obsojate življenje moje.

Vse, kar zakrivil sem, priznam,
vsega z vestjo kesam se tanko
in bridko se zavedam sam,
da sam sem si nastavil zanjko.

A morete trditi li,
da bil sem kdaj v resnici srečen?
Omame hip nasiti li
duha, ki v mislih žije večten?

Odpri se vam srce poslej,
a knjiga sodna se zatvori:
Če nisem se vam smilil prej,
naj smilim se vam vsaj v pokori!

3.

Ali sem se jaz postaral,
ali se je svet?
Ali me je kdo začaral
v dobo starih let?

Vrt, kjer raste lepa roža,
mrtev zre pogled,
neobčutnega me boža
céfirjev šepet.

Leposlovcev hipoteze
prazne se mi zdé,
ni veselja, niti jeze
ne pozna srcé.

Ali se je svet postaral,
ali moj obraz?
Ali svet je mene varal,
ali njega jaz?! —

4.

Ko sem prvič srečen bil,
nisem vedel, da sem srečen,
nisem vedel, da sem srečen,
ko sem mlada leta žil.

Moja pusta doba zdanja,
kaj je sreča, še manj zna,
duh mi nekam v daljo sanja,
kjer bi čutil se doma:

Kjer živi krepost,
kjer velja modrost,
kjer se duhu duh poklanja.

ANTON MEDVED:

ODDALJENIM DUŠAM.

8.

Ti sodiš, da sem nate cikal
s strupenim spisom zadnjokrat.
No, jaz le drugega sem pikal,
koga — naj ve le tisti brat!

A da bi se na lestvi častni,
visoko kdaj povzpел goreč,
ponaša se kot mož oblastni
in se ne briga zame več.

On svoje dni gojil je isto
do mene, kakor ti dozday:
prijateljsko ljubezen čisto,
v dolini solz edini raj.

Saj ti mi nisi nikdar storil
nobenega na svetu zla,
pa tebi naj bi jaz umoril
najlepši čut iz duše dna?

Glas tvoje sodbe me je zbodel,
globoko ranil čute mi . . .
Le sodi jezen, da sem podel
še ti, še ti, o Brute mi!

JANKO MLAKAR:

GRINTAVEC IN KOČNA.

K TURISTOVSKI SEZONI.

ozadju širnega ljubljanskega polja stojé mogočne Savinske planine, podobne velikanskemu ciklopskemu zidovju. V krasni vrsti se vrsté pred obličjem bele Ljubljane vitki vrhovi, razorani grebeni, široka sedla in ostre škrbine. Celi skupini pa kraljuje oblastno in samozavestno sivi Grintavec. Najvišji izmed vseh Savinskih gorá, dviguje ponosno svoje plešasto teme proti sinjemu nebu. Strmé se diviš njegovi lepoti, kadar mu ogrinja mogočna pleča snežni hrmelin in ga k temu še zlaté žarki zahajajočega solnca...

Takoj poleg njega ti pa kaže krhka Kočna nekako grozeče svoje strme stene. Njo pa imenujemo lahko kraljico Savinskih planin. Grintavec in Kočna, kraljeva dvojica v naših prekrasnih planinah — zaslužita gotovo naše občudovanje in zanimanje.

* * *

Že davno je bil naš Grintavec znan tudi v tujini. Svoj sloves si je pridobil z redkimi rastlinami, katerih najdeš vse polno na njegovem pobočju, dà, tuintam celo na njegovi pleši. Po zanimive cvetke so hodili v Grintavčevo kraljestvo že v XVIII. stoletju rastlinoslovci iz raznih deželá, celo iz daljne Angleške. Znani botanik Ivan Scopoli je l. 1759. šel celo gledat na vrh Grintavca, če morda tudi ondi ne rastejo kake „rože“. Seveda se ni mogel mož ponašati, da je stopil prvi na Grintavčev vrh, zakaj lovci in pastirji so bili gotovo že gori, preden je on sploh vedel, da je kaka gora tega imena na svetu.

Ko so si rastlinoslovci in hribolazci ogledali našega orjaka od vseh strani, so ga začeli meriti. Prvi ga je zmeril stotnik Bosio l. 1823. in mu prisodil 2555·7 m. Pozneje so ga merili še drugi, in čudno, našli so, da

Grintavec — raste. Ko so ga namreč merili l. 1877., je bil že za 13 m višji. Ako bo šlo tako dalje, bo prekosil v par tisočletjih celo Triglava...

Ako hočemo obiskati ponosnega kralja Savinskih planin, se nam ponuja več potov do njega. Najnavadnejša je pač ona čez Kokrsko sedlo, kamor pridemo skozi Bistrico, ali pa po Kokrski dolini. Pot iz Kamnika do izvira Bistrice je jako prijazna. Kmalu nad Stahovico nas sprejme zelen gozd v svojo hladno senco. Žuborenje Bistrice se meša med šumenje košatih bukev, ki majejo svoje gostolistne vrhove v lahnem vetru. Ko se pa začne pot vzpenjati više in više, se moramo posloviti od bistrih valčkov. Čez nekaj časa zaslišimo glušeče bobnenje. Globoko pod nami drevi Bistrica svoje jezne valove, ki silijo iz ozke temne struge v jasno svetlo prostost.

Vrh klanca nehote obstanemo, zakaj pogled na sive orjake v ozadju nas kar prevzame. Brana, Rinka, Skuta in drugi gorski velikani nam razkazujejo samozavestno svoja siva temena, nasekane grebene in strme, razorane stene.

Le prehitro se nam mogočni vrhovi skrijejo in objame nas zopet temni gozd. Željno srkamo sveži gozdni zrak, ki je pa že močno pomešan s planinskim. Radi bi se pa tudi naslajali ob pogledu na planine, katere nam zakriva gosti gozdni obok. No, malo potrpiamo — zeleno zagrinjalo se nam kmalu odgrne.

Na naravnem mostu Predaslju nekoliko postojmo! Kako srdito šumi in bobni pod nami Bistrica! Morda se togoti, ker mora zapustiti planinski raj, ostaviti senčnate bregove in skrivnostne gozde, ter se podati v sužnost... Ah, res, njeni valovi ne bodo več prosto skakali čez gladke skale; goniti

bodo morali mlinska kolesa in po kratkem teku se bodo poizgubili v široki strugi matere Save.

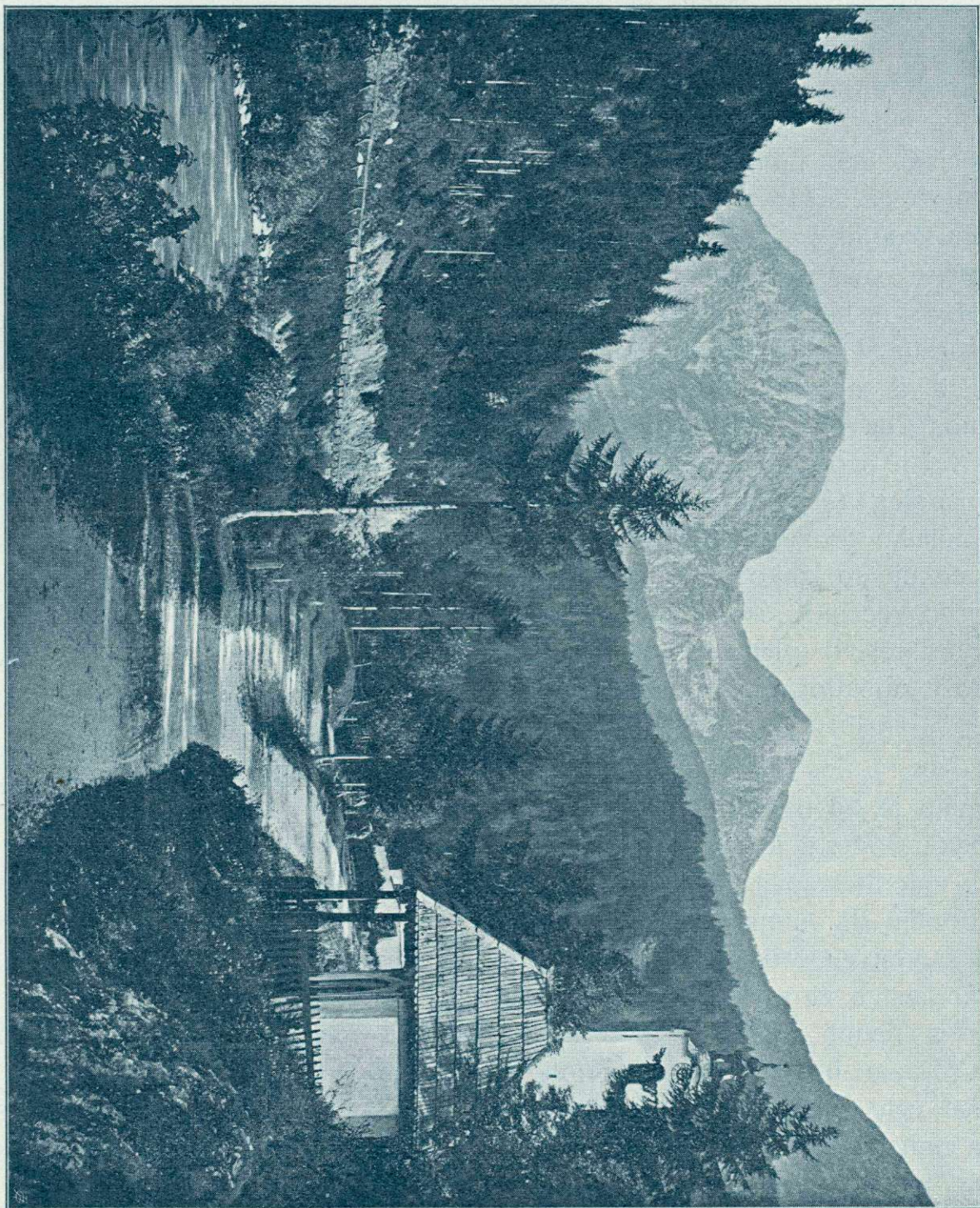
Še kratek pot po hladni senci in že smo v Bistrici. Nenadoma se nam odpre ljubek, zelen kotel, obdan od temnih gozdov, silnih

moči, jih razvrsti v malem tolmunu, potem pa plane srdita po dolini navzdol.

Kako prijetno počivamo tu v večernem hladu! Na zahodu že ugašajo zadnji solnčni žarki; nemo molé planine svoje razorane vrhove v temno nebo; vedno bolj bledé

KOKRSKA DOLINA, V OZADJU
GRINTAVEC IN KOČNA.

FOTOGR. A. BEER V CELOVČU.

sten in nebotičnih vrhov. Silno strmo se dvigujejo v ozadju najvišji vrhovi Savinskih planin. Na zeleni trati stoji prijazna turistovska hiša, malo nad njo pa kakor skrben varih majhna kapelica. Takoj zadaj vre izpod skale Bistrica, ne kot slaboten vrelec, marveč kot krepak potok. Od vseh strani zbira svoje

strmi meli, širna snežišča in sive stene, gozdovi se pa pogrezajo globlje in globlje v nočno temino. Kmalu se razlije nočni mir črez vso okolico. Le tuintam zažuboré glasneje valčki nikdar mirne Bistrice in zašepetajo vitke jelke, kadar jih poboža hladni vetrec, ki je prihitel na svojih hitrih krilih

in jim prinesel pozdrav od sestrâ, ki samevajo visoko gori nad zijajočimi prepadi, ob robu neplodnih, skalovitih in snežnih pustinj. Na nebu pa migljajo milijoni lučic, katere je prižgala vsemogočna Stvarnikova roka.

Od izvira Bistrice imamo do Kokrskega sedla še tri ure precej naporne hoje. Do Žagane peči je pot še dokaj prijetna, ker ni posebno napeta in nas varuje košata šuma solnčne vročine. Odtod pa moramo po zelo strmeh jarku, ki je še začuda gosto zaraščen. Ker je pot naporna, težko čakamo, da pridemo do zadnjih dreves. Sedaj nas vsaj moti nekoliko pogled na silne stene Grebena. Toda tudi teh pustih ovinkov, ki se vijajo po peščevju, je naposled konec.

Fot. A. Beer v Celovcu.

Frischaufova kočica.

Parkrat še zaropotajo palice in na sedlu smo, na višini 1799 m. — Tu stoji Zojsova kočica, katero je pred par leti zgradilo „Nemško planinsko društvo“. Poprej so imeli hribolazci zavetje v Frischaufovi koči, ki stoji par sto metrov niže pod sedlom, na Suhadolnikovi planini. Ker leži ta na kokrski strani, so prihajali hribolazci izprva v podnožje Grintavca večinoma le po prijazni Kokrski dolini, bodisi že od Kranja sèm ali pa od Jezerskega.

Ta pot je kaj prijetna. Malo nad Povšnarjem zavijemo v Suhadolnikov jarek, ki ni preveč strm. Po košatih bukovih gozdih pridemo v eni uri do lepe Suhadolnikove

kmetije. Ta se prostira na prvem pragu jarka. Zložna steza nas privede hitreje kakor mislimo do sočnih pašnikov na drugem pragu. Pastirska kočica nam naznanja, da smo na Suhadolnikovi planini. Ne daleč od te stoji Frischaufova kočica, ki je prepuščena zobu časa na milost in nemilost; brezčutno čaka, kdaj bo veter raztrgal njene stene in raznesel zadnje ostanke po bližnjih robih. Našim narodnim nasprotnikom bode gotovo to všeč. Saj potem ne bode v Savinskih planinah nobena stvar več spominjala na njihovega znanca Frischaufa . . . Ta mož ima namreč veliko „napako“, ki ga silno ponižuje v očeh njegovih rojakov. Prepričan je v kljub svojemu nemškemu pokolenju, da mora biti Slovenec na svojih tleh gospodar.

Od Frischaufove kočice imamo do vrha sedla le še majhen skok. Odtod se nam pa ponuja več stez, ki nas pripeljejo urno in varno na Grintavec. Bati se nam ni treba, da bi zašli. Vsa pota so dobro zaznamovana.

Najnavadnejša in tudi najlažja steza se obrne kmalu nad Zojsovo kočico proti severu ter se vije po še precej obraslih tleh polagoma proti vrhu. Iz Ljubljane se vidi svet, po katerem je izpeljana ta steza, posebno takrat prav lepo, kadar ga pobeli novi sneg.

Kdor si pa že dosti lazil po gorah, tebe ta pot bržkone ne bo zadovoljila. Zakaj vsakogar ne veseli gugati se po drobnejšem in debelejšem kamenju in pobirati ovinke, ki so tem dolgočasnejši, čim več jih je. Zato si hribolazci boljše, ali — kakor zlobni jeziki trdé — nespametnejše vrste, poiščejo zanimivejših potov, katera sicer niso popolnoma nedolžna, pa tudi ne posebno težavna — nevarna pa celo ne.

Če se hočemo nekoliko bolje seznaniti s planinskimi krasotami, pojdimo na Grintavec čez Pode! Lepa steza nas privede s sedla najprej do Vratec. Tako se imenuje prav primerno ozek presek v Grintavčevem grebenu, ki se vleče proti jugu. Ko pridemo tu skozi, nam zabrije hud veter v obraz. Zato se nam ne ljubi dolgo občudo-

vati razgleda, ki se tu nenadoma odpre. Urno jo mahnemo navzdol v jarek, ki drži proti Bistriški dolini. Prišedši na dno, v varno zavetje pred vetrom, stojimo ravno pod zgoraj omenjenim grebenom, ki se imenuje zaradi svoje strmine Dolga stena. Ves ta kraj pa imenujejo Podpode.

Izza strmega skalovja nas gledajo radovedno divje kože, katerih se tu ne manjka. Menda vedó, da jim nismo nevarni. Ko se jih nagledamo in jih malo postrašimo s palicami, gremo dalje po zaznamenovani stezi, ki nas prav zložno privede na Velike Pode.

Pred nami se odpre precej velika kotlina, ki je obdana na treh straneh od gorskih velikanov, na četrti se pa konča z velikan-skimi pragi, ki padajo v malih presledkih v Bistriško dolino.

V starodavnosti se je tod razprostiral Bistriški ledenik. Solčni žarki so se lomili ob njegovih robovih in se izgubljali v temnih razpokah. Iz te razorane ledene poljane so se pa dvigali proti modremu nebu mogočni vrhovi, odeti v prekrasno bleščeče ledene oklepe. Kraljica zima je tu gospodovala celo leto neomejeno. Vsa okolica je bila podobna ledenemu morju, iz katerega štrlé ledene gore. Nikjer ni bilo živega bitja, vse je bilo mrtvo in mrtvaško-mirno. Le tuintam se je pripeljal veličanstveno planinski orel, krožil krog ledenih vrhov, iskal zastonj plena v tej ledeni puštinji in zopet odplaval počasi čez snežene grebene . . . Smrtno tihoto je prekinil le kak plaz, ki se je utrgal visoko gori v ledenih stenah, pribučal na ledenik, razbil se tu v tisoče kosov in zropotal po gladkem ledu čez beleščeče ledeniške lome v dolino. Njegovo hrumenje je zbudilo jamskega medveda iz popoldanskega spanja, in

lahkonogi jelen je planil plašno s svojega senčnatega ležišča.

Tekom stoletij je pa solnce sleklo vrhovom ledene oklepe, ledenik se je stajal in zapustil gladko obrušene skale in globoke razpokline kot mrtve pa trajne priče svojega nekdanjega delovanja.

Toda Podi niso izgubili vse krasote. Podobni so jezeru, ki je baš takrat okamenelo, ko je bilo najbolj razburkano. Siva, skalnata tla križajo na vse strani razpokline, v katerih najdeš še v poznem poletju led in sneg. Na več mestih so nagromadene ogromne pečine, ki so priropotale z obmejnih sten, in katere je morda odložil še nekdanji ledenik.

Naravnost diven je pa pogled na lepo vrsto gorâ, ki obdajajo ta divji kotel kakor čuječi stražniki. Ponosno molíta Grintavec in Skuta svoji plešasti glavi v sinje nebo, vmes ti pa razkazujeta Dolgi hrbet in Štruca svoje strme stene in gladka snežišča. Ako se pa ozremo proti jugu, naslaja se nam oko ob pogledu v Bistriško dolino in na pisano polje ob bregovih bistre Save. Nudi se ti tudi obilo najlepših izletov. Lahko poizkušaš svojo moč in spretnost na stenah Grintavca, splezaš na Dolgi hrbet, pokusiš Štruco in prigrizneš malo Skute.

Steza nas pripelje po Podih blizu vzhodnih sten Grintavca, kjer se razcepi. Na desno se zavije proti Skuti, naravnost naprej pa drži na Grintavec. Nekaj časa se še vije polagoma navzgor po melu, potem jo pa udari naravnost v steno. Tuintam je treba malo poplezati, oprijemati se varno prijemljajev, ki so včasih nezanesljivi, kar pa nikakor ne moti opreznega hribolazca. Marsikatera potna kaplja nam kane z lic na sivo skalo, preden prilezemo na vrh. (Konec.)

F. S. PAVLETOV:

POLAKINCA.

ODLOMEK IZ ŽIVLJENJA.

I.

Ob obronku Peščenka, nekoliko vstran od nove ceste, je stala pred kakimi dvajsetimi leti napol podrti koč. Gnili, trhli tramovi, sprhla streha in okajena, črviva bruna — vse to je pričalo o njeni starosti.

V koči je stanoval Polaj, postaren mož, ki se je dan za dnem ubijal pri delu v kamenolomu. Nekoč mu je skala zdrobila nogo nad kolenom in ko je okreval, je hodil sključeno, z veliko težavo. Za težko delo ni bil več. Tolkel je in drobil kamen za cesto. Živeti je moral, a ker zbog pičlega zaslužka ni mogel dobro, je živel slabo. A kaj, bo bi bil sam! Saj bi šlo tudi slabo — Tako pa mu je pomagala jesti še hči Micka, ki mu jo je rajna žena pustila na svetu, ko je umrla — kmalu po porodu.

Micka je bila pravo vaško, obcestno seme: neugnana, nagajiva, včasih kar naravnost zlobna. Ljudje, ki so jo videli, kako je metala kamenje za dečaki, ali pa kako se je v divjem plesu sukala gori nad kamenolomom, tik globokega jarka, so si prikimali, s prstom kazali na čelo pa zanikali z roko —

A vendar kdor jo je opazoval dalje časa in opazil njen bistri, temni pogled, kako je včasih hipno zagorela očesna punčica, pa se zopet skrčila — ta bi bil videl v teh očeh več nagajivosti, nego neumnosti.

Včasih je pretepla tega ali onega izmed dečkov — in nekoč je prebila s kamenom Tonkovemu Drejcu kožo na čelu samo radi tega, ker ji je dejal „Polakinca“. Od tedaj se ni smela pokazati spodaj na cesti med hišami. Od vseh strani so letele preklje, polena in kamenje za njo.

A tudi njenega očeta Polaja so začeli sosedje gledati z enim očesom postrani,

češ: zakaj je ne drži v božjem strahu, kakor se spodobi očetu. Ta se je izgovarjal, izgovarjal — pa kaj je hotel? Ali naj jo ubije? Moj Bog! — Ali naj jo zapodi od hiše? Kam? In saj je vendar njegova kri —. Pa naj bi je ne puščal same doma, ampak jemal s seboj . . . Saj bi tam počela ravno tako, kakor doma. Parkrat jo je bil zaklenil doma — pa vedno mu je ušla skozi okno, preden je pravzaprav obrnil ključ v ključavnici. Da, da, imel je stari Polaj svoj križ s hčerjo, ki ga je pa kolikor mogoče vdano prenašal, saj se ga iznebiti ni mogel.

Včasih, tako -le v večernem mraku, ko se je solnce skrilo za visokim Javornikom in ko so lahni mrakovi stopali na zemljo v vsem svojem tajinstvenem nakitju in jo obvijali z lahnimi, prozornimi mrežicami, se je prizibal stari Polaj iz kamenoloma, je sedel na prag, ter si obrisal z žuljavo, razorano roko pot raz čelo. Tedaj je prišla njegova nagajivka izza kakega ogla in sedla tudi na prag poleg očeta.

Ta pa jo je prijel za roke, pa ji pogledal v oči, v one nemirne, temne in dejal počasi, premišljeno:

„Hm — ti! Star sem, komaj se gibljem in samo tebe še imam — ti pa ne maraš zame.“

„Oče“, se ga je oklenila deklica in ga prijela za roko in starec je začutil, kako sta kanili dve kapljici na njegovo roko in zdelo se mu je, kakor bi občutil vso njeno bolečino, ki se je izražala v teh solzah. „Oče — zakaj pravite tako? Saj Vas imam tako rada —“

A stari Polaj, ki se je zavzel za stvar in jo hotel dokončati, je nadaljeval z glasom, ki se je čul kakor bi stopil kdo na razbito steklo z okovanim, težkim črevljem:

„Ne, ne — vidiš, ti! Zakaj pa si taka?“

In ona se je še tesneje stisnila k očetu, ga pogladila z desnico po roki in govorila napol šepetaje, napol glasno:

„Kaj morem zato! Pa naj me pusté na miru.“ In njen blede, suhljati obraz je dobil izraz pritajene jeze in skrite mržnje.

„Saj jim vendar ti nagajaš! Tonkovemu —“
 „Zakaj mi je pa rekel ‚Polakinca‘!“ — Njene oči so zagorele, kakor oglje med pepelom, kadar završi veter po planjavi.

„To ti je rekel?“ — Stari Polaj je lahno zastokal. Da nima miru ne on, ne njegova

VOJNE TROFEJE.

V. V. VEREŠČAGIN.

hči! Kaj more zato, da je ravno njegovo ime drugačno, kakor so druga v vasi. In zato se rogajo njemu in njegovi edinki!

„Da, to, in še več: da sem pritepenka —“

Stari Polaj je krčevito stisnil pesti, oči so se mu nemirno gibale . . . Naposled je pristavil zamolklo, pridušeno:

„Prav si storila —“

„Kajneda. In še ga bom, še —“

In pri tem je stisnila ustni in stresla z rokama. Naslonila si je lici v roki in zrla predse, nepremično, sovražno, in nosnici sta se ji lahko razširili —

Polaj je pokimal z glavo, oprijel se za brado in se zamislil. Njegov samotni duh mu je splaval nazaj v one čase, ki so mu že davno dali slovo, v čase njegove prve in zadnje sreče. In spomnil se je, da ga je Tonek sovražil že od tedaj, odkar ga je vzela njegova rajna Tinca, vzela njega, in ne Tonka. Moj Bog ti večni — kako so ljudje čudni! Človeku ne dajo miru, ne privoščijo življenja, tudi revnega, trpljenja polnega življenja — ne, še tu mu nagajajo, izpodrivajo mir in zadovoljnost. Moj Bog ti vendar!

In medtem, ko je Polaj to razmišljal, je bila njegova Micka že bogve kje gori nad Peščenkom in se podila med grmovjem, med brinjem, ali pa je prepevala ono: „Oh zdaj pa nikdar več —“

Tako se je često dogajalo na pragu one napolpodrte Polajeve kočice, gori pod Peščenkom ob tihih večerih, ko se je solnce skrilo za visokim Javornikom — —

II.

Neko pomlad pa je starec Polaj umrl. Ugasnil je, kakor stenj, ki mu primanjka goriva. Čisto navadna smrt: kar stisnilo ga je —

Na deskah je ležal z rjuho pogrnen, glavo nekoliko višje, pri nogah krožnik z soljo, brinovo vejico, in pri glavi mu je gorela sveča. Njene sence so švigale po njegovem starikavem obrazu plašno, trenutno. In zdelo se je, kakor bi se izpreminjale te starikave poteze, manjšale, večale tuintam kakor bi se pojavil na njegovem

obrazu nasmeh sreče in zadovoljnosti, pa zopet pritajene jeze, sovraštva —

Pri mizi pa je slonela hči. Obraz ji je bil nekam trd, jeklen, mračen. Niti ena izmed njenih potez ni govorila o tem, kar se je godilo v njeni duši. Neprestano, nepremično so zrle oči — na rajnika. Zdelo se je, kakor bi hotela razbrati iz potez očetovega obraza zadnjo željo. Včasih je menila, da bere na tem razoranem obrazu neizprosno, trdo sovraštvo do vsega, kar se mu je stavilo v življenju nasproti in da jo te poteze pozivljajo do maščevanja; včasih pa, da bere in vidi v njih odpuščanje, ljubezen človeka trpina, ki je celo življenje mirno prenašal, da so hodili drugi preko njega, po njem —

Sama sta bila, ona in njen mrtvi oče. Šele sedaj je občutila, kako sama je na svetu, brez opore napram trpljenju, ki jo čaka zanaprej, sama napram žalitvam, sama v boju za vsakdanji kruh. Kar ni občutila nikdar doslej, to je jasno zrla danes kakor začrtano z mogočnimi znamenji pred seboj na potu svojega življenja. In lotil se je je neki obup nad lastno močjo, obup nad možnostjo njenega obstanka. Kam sedaj? Kaj sedaj? — To vprašanje ji je zrla nasproti iz vsakega temnega kota jasno, določno in izrazito —

Njena notranjost je plakala samotno, otožen plač bedne, trudne duše . . .

III.

Polakinca je pasla živino v Dolenji vasi pri Sorniku.

Bil je to trden kmet z obširnimi posestvi. Njegova hiša je stala ob vodi, ograjena z lesenim plotom. Sadno drevje jo je obraščalo. Mlad je bil gospodar, komaj nekaj let oženjen. — Kako da je prišla sèm?

Polakinca si mogoče sama ni vedela odgovora. Nemara jo je prisilila beda, nemara prevelika osamljenost, nemara kaj družega. Bila je tam, to je —

In ker ravno tedaj Sornik ni imel pastirja, pa ker Polakinca ni znala prijeti za nobeno kmečko delo, dasiravno je bila stara že osemnajst let — zato je pasla živino.

Navadno je samevala gori nad jezerom po onih skalinah, ki so se navpično dvigale nad jezerom, in ki jih je obraščalo nizkotno trnjevo grmičevje. Živina pa je zadaj mulila travo.

Palico je položila čez kolena, podprla glavo z rokama in zrla predse v to zelenomodrikasto, nemirno, v solncu trepetajočo jezersko gladino. In na njenem obrazu se je izražala tedaj neka tiha zadovoljnost, pri-tajena radost. Če prihaja in objema sreča koga, ki je navajen njenega božanja in ob-jemanja, tedaj je ves razvnet od radosti in kaže vsem ljudem to svojo srečo. Onega pa, ki je ni navajen, vznemirja in plaši. Z nekim strahom se je oprijemlje, vsaka žilica se mu vsesava vanjo — a njegova radost se mu skriva v dno srca, v zadnje, naj-tišje, najbolj skrivnostno svetlikanje njegovih oči. —

Taka je bila Polakinca v svoji sreči nad jezerom. Pozabila je že davno davno ves svoj srd, vso svojo jezo nad porednimi otročaji, in mladinske nagajivosti je pokopala v dno svoje notranjosti. Saj je bila srečna, da je smela preždeti po cele ure nad jezerom in opazovati to nemirno trepetanje zelenkastih valčkov, to igranje nagajivih solnčnih žarkov, to svetlikanje in odbijanje, ta neizmerno lepi, vedno gibajoči se nebes, ki se je zrcalil v ti vodni gladini. Zadaj za njo pa je mulila živina svežo travo. Tuintam je enakomerno zazvonil zvonec njene sivke, tuintam je zažvižgal na smreki kos, tuintam je zašumel vetrec po drevji in listje je vztrepetalo, travnate bilke so se priklonile, jezerska gladina se je vznemirila.

Polakinca pa je ždela in gledala.

Pred njenim duhom pa so vstajale skrivnostne bajke o zlatih ribicah - kraljičinah, o povodnjem možu, o bogati, pa prevzetni ribičevi hčeri. In njena domišljija ji je izrisala vse v tako živih barvah, v tako krasnih potezah, tako čarovito in bajno — da je ona samo gledala vedno in nepremično. Na njenem obrazu pa se je svetila tiha radost, nema, samo nji razumljiva sreča.

Včasih pa je prišel kdo iz vasi mimo in opazil Polakinco, kako je sedela nepremično, kako se ji je obraz smehljal in so ji oči žarele; in ker ni umeval te njene sreče, je zmajal z glavo počasi in si mislil: — Re-vica, neumna . . . Tem svojim mislim pa je dal tudi izraza in je po vasi pripovedoval, da je Polakinca neumna.

In ljudje so mu pritrjevali, češ da ni vse v redu. Pri tem pa so delali s prsti pomenljiva znamenja na čelu.

Polakinca pa je bila le srečna . . .

IV.

Bilo je rano zjutraj v zlatem, življenje-raztresajočem majniku, ko je Polakinca pri-gnala živino na pašo. Že dolgo je ni bilo tukaj nad jezerom. Gospodar Sornik ji je prepovedal pasti živino vedno na istem mestu. Kako si je zaželela zopet miru in tišine in trepetajoče jezerske gladine in zlatih, odbijajočih se solnčnih žarkov! Tako dolgčas, tako otožno - pusto je drugod! A kaj je hotela: morala je. Sornik ji je zažugal, da jo odpodi, če bo vedno tam. In danes je po dolgem času zopet prignala sem. Zakaj, sama ni vedela. Čutila je v sebi neko vročo željo; morda je bila ta — morda pa živina, ki je sama zavila po ozkih potih na trato nad jezerom.

Sedla je na kamen, položila kos kruha poleg sebe, palico čez kolena in se nagnila nad vodo. Iz vode se ji je smehljal njen srečni obraz. Pobrala je nekaj kamenčkov in jih spuščala počasi v vodo. Počasi — Najprej je čakala, da se je podoba umirila, potem pa je spustila kamenček, ravno na oko — in gladina se je vznemirila, valčki so se krogovito razširili, vztrepotali, in podoba njenega obraza se je izgubila. Pa je zopet počakala in vrgla kamenček na rdeči, polni ustni. In kadar je zadela, je veselo zavriskala, pa zopet iznova pričela svojo igro.

Tako je bila zamišljena, da ni opazila lovca, ki je prihajal iz gozda in se ustavil za njo. Ko pa je hotela zopet vreči, tedaj jo je lovec z nasmehom prijel za roko in dejal:

„Kaj delaš?“

Polakinca pa je preplašena izpustila kamenčke in začudeno pogledala, kdo jo moti. Potem pa je zardela do dolgih, v solncu se svetlečih, kostanjevih las, jezno napela ustni in rekla:

„Nič! Pusti me!“

„Oho!“ se je smejal lovec.

„Pusti me!“

Polakinca se je izkušala rešiti. A lovec jo je krepko držal za roko in se smejal njenemu brezuspešnemu naporu.

Tedaj pa ga je udarila z roko po licu, in lovec jo je izpustil, se obrnil in odhajal.

Ona pa nekaj trenutkov ni vedela, kaj bi storila. Pričakovala je, da jo bo pretepel s palico, pa nič. Kar odšel je, in molčé. Potem pa je stekla za njim, ga prijela za komolec in rekla:

„Ti!“

A lovec je ni poslušal. Stopal je dalje.

„Ti! Ali si jezen?“

Tedaj pa se je hipno obrnil, nasmejaj se tako poredno in prešerno, jo pogledal tako živo in nagajivo, da je zardela in pobesila oči.

„Ali si jezen?“ je vprašala in zmedena mečkala predpasnik.

„Nisem!“ je dejal in jo še ljubeznivejše pogledal. Potem pa se je obrnil in odšel v gozd.

Polakinca pa je še dolgo časa stala na mestu in gledala po stezi, kjer je lovec izginil med gozdnim zelenjem.

V.

Odslej se je lovec večkrat ustavil tam nad jezerom pri Polakinci. Ugajala mu je naivnost, preprostost in zaupnost zapuščene in od vseh zaničevane deklice. Ugajala — a nič več.

Polakinca pa je postajala zadnji čas popolnoma drugačna. Že prej boječa, sumljiva — je bila zdaj vse to še vedno bolj. Srečno, zadovoljno se je čutila, a sreča ji je večala nezaupnost do vseh — samo do lovca ne. Ljudi se je izogibala. Govorila je samo potrebno, kratko, včasih brez vsake

zveze. In ljudje so se še bolj čudili. Ta in oni je pritrtil: Neumna je, nismo se motili.

Otroci so jo dražili, a Polakinca se ni menila zanje. Molčé je stopala za živino mimo njih, kakor bi jih ne čula. Zrla je v tla, smehljaj ji je igral krog ust in v očeh ji je sijala v najskrajnejših kotičkih tiha radost. Vse njeno mišljenje se je vrtilo okoli jezera, okoli lovca. Ko je prignala živino do jezera, je sedla na svoje navadno mesto, in njene misli so se sukale samo okoli svetle postave — njegove. Nič ni bila na jasnem s svojimi čustvi do lovca. Ni vedela, kaj pomeni ta njena radost, kadar ga zazre, niti njena čudna otožnost, kadar ga ni. To bolešno-zadovoljno čustvo je popolnoma preobvladalo njeno občutljivo notranjost. Včasih se je zagledala v gladino jezera, zazrla svoj smehljajoči se obraz, tam zadaj za seboj je videla živino, drugo poleg druge, ki je mirno in brezbrizno mulila travo; nad vso okolico pa se je dvigal temnozeleni gozd, tako ponosno, tako skrivnostno, kakor drag in mil prijatelj. Včasih zopet pa je nemirno hodila ob bregu semintja, oči vrpte v tla, roki ob telesu in s stisnjenimi ustnami.

Tedaj pa se je zaslišal strel, daleč gori v ozadju za jezerom, in potem še eden... To je on —. In njene misli so zopet pohitele za njim, šteje njegove stopinje, poslušale njegov glas, pomenkovale se ž njim.

Proti večeru je bilo.

Mrak je plaval po okolici, po jezeru, po zelenih goličavah, tako tiho, tako veličastno-skrivnostno, kakor bi hodil po potih, kakor bi se zbal zbuditi cvetke ob robu grmičja. Tuintam je samotno zacrlikal muren — pa hipno umolknil, kakor bi se ustrašil svojega premočnega glasu, ki se je razlegal po večerni tišini.

Polakinca se je ravno napravljala, da bi gnala živino domov. Takrat pa sta prišla iz gozda dva delavska fanta in se pogovarjala med seboj. Polakinca nista videla, stala je za grmom ob poti.

„V nedeljo bo pri Fatudu, ne?“

„Mislim da, saj tako mi je rekel Fatuda sam. Vsa dekleta je povabil.“

„In meni je lovec Pavle dejal, da pride tudi. Rad bi se zopet zasukal —“

Delavca sta odhajala naprej po poti in se razgovarjala dalje, a Polakinca ju ni več slišala.

„Tudi on“ — ji je šinilo na um. „Gotovo jo je hotel iznenaditi, zato ji še ni povedal. Mogoče pride jutri in ji pove. — Če ne, ga pa sama opomni. O da, rada bi šla, na njegovi strani bi stala in gledala, kako se vse vrti in suče — Oj, to mora biti lepo! Škoda, da sama ne zna plesati! No, pa saj je dovolj, da je le zraven. Brez nje gotovo ne pojde. Zakaj bi bil sicer tako prijazen in dober, ko drugi niso? —“

V vasi se je oglasil zvon k zdravamariji. Tajinstveno in skrivnostno so se raznašali njegovi glasovi nad okolico v valovitih, pojemajočih in zopet nastajajočih tresljajih.

Polakinca je sklenila roki, pokleknila k grmu in molila. Tako vroče, tako živo že dolgo, dolgo ni. Njena duša se je izlivala v koprnečo molitev, in srce se ji je širilo. Molila je tudi za Pavla . . .

Živina pa je začela stopati proti domu —

VI.

Drugo popoldne je Polakinca zopet pasla nad jezerom. Dopoldne ni bila tam. Gospodar ji je zopet strogo prepovedal pasti vedno na onem mestu. Živina je lačna, že vso travo je zmulila — samo naj poizkusi zopet, zapodil jo bo! In res, dopoldne ni gnala. Saj je bila prepričana, da dopoldne ne bo prišel. Popoldne pa ji ni dalo miru. Bala se je gospodarjeve grožnje: če izve, jo spodi! — Če pa ne gre tja — ga ne bo dobila in potem v nedeljo ne bo mogla ž njim na ples k Fatudu . . . Kaj naj stori? Dvom jo je mučil. Ugibala je — Kaj, ko bi gnala živino drugam — sama pa šla vseeno k jezeru? Tako na skrivnem, nihče ne bo izvedel. Da, tako naredi, najboljše bode. Samo, da bi gospodar ne izvedel! A kako naj izve? Živina bo prišla sita domov — Tja žene proti Ževšam za gozd — sama pa pojde ob gozdnem robu do onega mesta . . . Kaj bi sicer dejal, če je ne bo? —

Vroče je bilo. Solnce je pripekalo z vso močjo junijevega popoldneva. Živina je ostala v grmovju, da se ubrani sitnih muh.

Polakinca pa je stopala počasi in previdno ob gozdnem robu proti jezeru. Oj da, previdnosti je treba. Nihče je ne sme slišati, nihče opaziti . . . Premikala se je po prstih, vedno za grmovjem. Skrbno se je ozirala naokoli, pazila, da ni zbujala prevelikega šuma in rahlo dvigala veje nad seboj, da je niso tolkle po obrazu.

Živahna rdečica ji je barvala navadno rumenkasta, suhljata lica. Oči so ji žarele, kakor tedaj, ko je časih gori nad Peščenkom skakala po skali. Ruta ji je zlezla na tilnik, in kostanjevi lasje, lepi, veliki in bujni so se tuintam zasvetili, kadar jih je zadel solnčni žarek, ki se je radovedno ukral skozi gosto vejevje —

Dolgo, dolgo je čakala tam na mestu, a ni sedela na skali, ampak stala je za grmom. Bala se je, da bi je kdo ne videl in bi povedal gospodarju. Potem bi jo ta zapodil iz službe.

Solnce se je vedno bolj nagibalo k zatonu, „za božjo gnado“, kakor pravijo. Sence grmičja in smrečja so se večale —

Nič! Polakinca je mirno žedela in čakala. O, pride, gotovo pride, saj je danes že tretji dan, odkar ga ni bilo. Prej pa je prihajal redno vsak drugi dan —. Prav lepo ga poprosi in vzame jo s saboj k Fatudu. Saj ni nič hudega, če gre ž njim — In on ji tudi ne odreče. Ko je tako dober, tako prijazen. Ves drugačen kakor drugi. — Ej, ne odreče ji, ne.

Solnce je zašlo. Nebes je žarel, kakor v neskončnem plamenu. Vmes so plavali oblaki, vsi goreči, kakor raztopljeno zlato. Za njimi pa temni ton azura.

Polakinco je začelo skrbeti, kaj je z živino. Je-li še vsa tam? In če je ni, kaj potem? . . . Nehotè se je stresla pri tej misli —

In vendar: saj mora priti —

Res je prišel gori iz vasi. Ob njegovi strani pa Fatudova dvajsetletna Rezika. Smejala sta se tako živahno, tako razposajeno.

Polakinca je začutila kakor močan udarec po glavi. Tako čudno jo je izpreletelo po vsem životu. Neka groza, neki strah se je je loteval.

Onadva pa sta prihajala bliže.

Polakinca se je stisnila k deblu. Žila na sencih ji je razbijala, srce ji je glasno tolklo.

„Ti, Pavle!“ je dejala Rezika.

„No, kaj bi rada vedela?“

„Vidiš, črez mesec dni bo poroka, kakor smo se danes zmenili. Mislim, da mi ne zameriš, če te nekaj vprašam? . . . Kaj si imel s Polakinco? Ljudje so te večkrat videli tukaj.“

„Oh, s Polakinco!“ se je zasmel on, „s tisto noričico! — Za kratek čas sem ji hodil pravit, da bo ona moja nevesta — in sirota je, seve, verjela. Pojdi, pojdi . . . Lovski kratek čas, nič drugzega ni bilo — dušica!“

Zasmel se je zopet, in Rezika mu je pomagala. Potem pa sta se ločila: on je odšel skozi gozd proti domu, dekleta nizdoli proti vasi.

Polakinca pa se je krčevito držala za smreko. Nohtovi so se ji zarili v drevesno

kožo, brezizrazno je gledala predse, kakor bi iskala nečesa. Dolgo dolgo je klečala na mestu brezčutno, kakor mrtva. Ko je vstala, se je morala oprijeti, da ni padla.

Živina pa je prišla tisti večer sama domov, brez Polakince.

* * *

Leta so minevala v enoličnem teku in risala svoje znake ljudem v izmučene obraze.

Polakinca je postala popolnoma molčeča, čudna ženska, brez življenja. Vse, kar je delala, je bilo tako čudno, nenavadno, rekel bi — mrtvo. Kadar je izpregovorila, se je čulo, kakor glas ubitega zvona. Nikdar ji ni smeh razvedril suhega, črnika-stega lica, nikdar ji ni oko zažarelo v življenju in iskrosti ter razposajenosti; kakor časih, ni bilo nikdar več . . .

Ljudje pa so jo pomilovali. „Čimdalje bolj je zmešana!“ so govorili. „Da bi jo Bog preložil —: celi soseski bi dobro storil . . .“

Za njeno skrito, veliko bolečino v srcu pa niso znali . . .

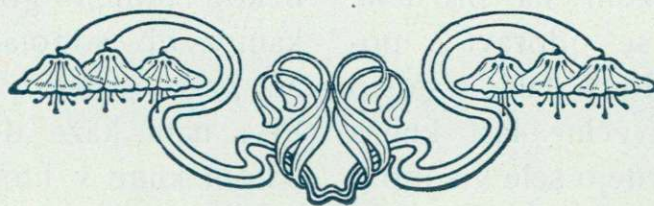
SORIN:

ZA LESOVJEM TEMNIM . . .

Za lesovjem temnim
stari grad samuje,
vse krog njega pusto,
prazno je in tuje.

In nad gradom črna
jata vran podi se . . .
V srcu misel tožna
meni porodi se:

Ko večer življenja
nékoč me objame —
kdo me bo pogledal,
kdo se zmenil zame? . . .

JANKO JOVAN:

DOMAČI OBRTI NA KRANJSKEM.

II. Lesni obrt.

2.

Omenili smo že, da sita, rešeta in rete niso edini lesni izdelki ribniške doline, ampak da jih prihaja od ondod še nebroj drugih med svet. Častno mesto med njimi gre

vajo. Seveda se ne zadovoljé z vsakim drevesom, ampak jih skrbno izbirajo in le mogočnim bukovim orjakom pokažejo ostro sekiro. Preden jih spravijo na tla, imajo precej dela; a še več težave jim napravlja klanje, ki je slično onemu, kakor smo ga opisali pri obodarjih, le da je tu še veliko več truda. Iz enega debla se nakolje 20 do

Domači obrti na Kranjskem: Izdelovanje lopat v gozdu.

lopatam, loparjem in vevnicam, glavnim izdelkom prebivalcev vasi ob pomolih kočevskega Roga. Večina te ropotije zagleda beli dan v gozdih na prostem. „Kompanija“ 6—8 mož se odpravi v ponedeljek zgodaj zjutraj zdoma daleč v gosto zarasle gozde, ki so izvečine last kneza Auersperga; domov se vrnejo šele v soboto praznovat nedeljo med svojci. Šest dni pa delajo v gozdu neprestano. Eni sekajo drevesa, drugi jih žagajo v manjša debla, ostali jih koljejo v deske, katere pridno obseka-

30 desk, ki dajo obdelane ravno toliko lopat ali loparjev. Sirovo obsekavanje se vrši v gozdu, nadaljno obdelavanje ponekod tudi v gozdu, večjidel pa doma, kamor ob sobotah na povratku dovažajo že pričeto delo. — Poglejmo naše slike. Prva nam kaže delavca, ki ravno zabija z batom kline v hlod, da ga razžene; drugi okoli stoječi pa pridno obdelujejo že razklane deske. Nadaljno obdelavanje doma pa nam kaže druga slika. Doma je delo priročnejše iz več ozirov. Lahko malo po-

čaka in se včasih prekine, ako je drugega posla dovolj, in zraven se še les posuši. Kadar pa z delom prično in si ga lepo med seboj porazdelé, gre urno izpod rok. Le izkuša prehiteti drugega, in vesel je tega gospodar, ki zvezuje že zgotovljene izdelke v butare, da jih spravi v promet. Preden gre to blago naprodaj, ga navadno še presuše. Lopate postavijo v krogu, prislone drugo k drugi, spodaj pod njimi pa zapalijo ogenj, na katerega naložé svežega lesa, zlasti smrečja, da je dosti in gostega dima. In da se dim prehitro ne razkadi,

c) Vevnice za sol, 25 cm široke, z ravno spodnjo ploskvo, in vevnice za moko, valjčasto zaokrožene, raznih velikosti.

d) Loparji za vsajanje hlebov v peč, z ravno, popolnoma okroglo ploskvo in še čez 2 m dolgim ročajem.

e) Pekovski loparji za prekladanje in prenašanje že pečenega kruha. Ravna ploskev je štirikotna in ročaj kratek, 50—80 cm dolg.

Ostale vrste so več ali manj podobne tem. — Lopat, loparjev in vevnic se naredi v kočevskih vaseh veliko. Ker so obrtniki raztreseni po različnih vaseh, ni mogoče

Domači obrti na Kranjskem: Izdelovanje lopat na domu.

obložé vso kopo kroginkrog z deskami. Tako se izdelki ne le dobro posuše, ampak dim jim dá tudi temno, zarjavelo barvo.

Te robe izdelujejo več vrst. Omenimo le sledeče najbolj znane¹⁾:

a) Lopate za premešavanje slada (Malz) v pivovarnah, popolnoma podobne onim, s katerimi odmetavajo pri nas pozimi sneg.

b) Lopate in vevnice za premetavanje in vejanje žita po mlatvi.

¹⁾ Lauböeck: „Die Holz verarbeitende Hausindustrie Österreichs.“

podati natančnega števila izdelkov; zado-
stuje naj, ako omenimo, da se naredi samo
lopat za žito, kakršnih smo omenili pod b),
nad štiri tisoč vsako leto. Pa tudi druge
vrste ne zaostajajo za to. Prodajo to robo
deloma doma, še več pa je razpošljejo po
širnem svetu. Doma jo pokupijo ribniški
krošnjariji, kateri jo odpeljejo na Hrvaško,
kamor jo Kočevarji tudi sami radi izvažajo
na semenj, zlasti v Karlovec. Večino teh
izdelkov pa pokupijo prekupci, ki jih po-
šiljajo po naročilu v bližnja mesta, pa tudi

izven države: na Bavarsko in celo preko morja v Aleksandrijo.

Največ te robe se naredi v kočevskih vaseh: Stari Log, Smuka, Komolce, Topla reber, Kunče, Rdeči kamen, Žiben, Smrečnik, Koprivnik, Čermošnjice, Polom i. t. d. Izdelujejo pa na Kočevskem poleg lopat, loparjev in vevnic tudi še druge lesene predmete, skoro vse one, kot v ribniški dolini, izvzemši rešeta, sita in rete. Samih škafov napravijo okoli 40.000 na leto, vederc 3000, pinj 2000, malih sodčkov 1000, sodčkov za kaviar 2000, neškâ 3000, korcev 6000, kadi 2000, zibelk 200, 30.000 desk strešnic, veliko pasti za polhe, raznih posod, kakor za mleko, jesih itd., kakih sto parov lesenih obuval (cokelj), precej jarmov za vprežno živino, plugov, grabelj itd., v približni skupni vrednosti nad 70.000 K.¹⁾ Pri delu rabijo različen les: smrekov, jelov, leskov, topolov, orehov in črešnjev. Delo v poletnem času kajpada stoji; le semintam dela kdo to ropotijo skozi celo leto. Vkljub tolikemu številu izdelkov je zaslužek primeroma majhen. Navadno pride enemu delavcu na dan 1 K do 1 K 20 h; le najpridnejši jo privozi do 2 K, čemur se pa ni čuditi, ako pomislimo, da pride precej dobička na prekupce, in teh je navadno več, tako da gre blago pri kupčiji dostikrat skozi troje roke. Če kje, je tukaj potreba gospodarske organizacije, o kateri pa do danes na Kočevskem ni še najmanjšega sledu.

Intenzivnejše še kot Kočevarji se pečajo že dobro znani Ribničani z izdelovanjem gori naštetih lesenih predmetov. Kar sploh poznate lesenih izdelkov, vse — to lahko trdimo — znajo Ribničani narediti. Škafov ne naredé sicer toliko kot Kočevarji, vendar se jih tudi napravi vsako leto do 25.000, od katerih pride lepo število na Št. Gregorsko župnijo, kjer so prebivalci, zlasti v Nebesih, na glasu kot pridni škarfarji. V Škrajneku, v Podpoljanah in še tupatam v drugih vaseh naredé na leto kakih 15.000 brent, katere odpošljejo skoro vse v Istro

¹⁾ Prim. „Bericht der k. k. Gewerbe-Inspectoren über die Heimarbeit in Österreich.“ Wien 1901.

vinogradnikom, ki jih rabijo ob času vinske trgatve. Najbolj znan izdelek pa so in ostanejo ribniške žlice.

Od širokih ust smo mero vzejali,
smo žlice dejlati začejli —

pravijo Ribničanje v svoji narodni pesmi. In res izdelujejo še te „strumente“ in sicer tako pridno, da postavijo vsako leto kar več stotisoč žlic in kuhalnic na trg! Največ jih naredé v Grdem dolu (sodraška župnija), a tudi v Loškem potoku, Zigmaricah in na Gori ne marajo ostajati za drugimi. Delo gre hitro izpod rok; posameznik naredi, ako je res priden in seveda zraven tudi spreten, nad 30, nekateri celo 40 žlic na dan. Še pred nedavnim so bile lesene žlice na Kranjskem in v sosednjih deželah splošno v rabi; sedaj se pa na žalost Ribničanov vedno manj povprašuje po njih, ker jih izpodriva ploščevina. Še vedno pa naredé dosti lesenih krožnikov in skledic, prvih 20.000, drugih pa tudi čez 14.000 na leto, kar mora že nekaj vinarjev prinesiti, četudi je ta roba vsa zelo poceni (žlice po 6 h, skledice po 10 h, krožniki pa 30—40 h). — Pa tudi še za drugo kuhinjsko orodje in posodo nam skrbé Ribničani; tako izdelajo vsako leto n. pr. 1500 valjarjev, 5500 kladev, 7500 ribežnov, 5500 solnic in posod za sladkor, 12.000 cedilnikov, itd. Na gospodarska orodja in posodo seveda ne pozabijo in napravijo vsako leto do 3000 kadi, 5000 banj, veliko plugov, največ pa grabelj. Grablje izdelujejo v Laporjah, Zgončem in Goriči vasi pri Ribnici. — Ker je človeku muha nepriljubljen gost, so si izmislili Ribničani tudi orožje zoper njo — muhovnike, katerih prodajo do 2000 vsako poletje.

Našteli smo dokaj stvari, precej pa smo jih še izpustili, ker niti sam Ribničan bi vam ne mogel naštetih vseh izdelkov svojega lesnega obrta. Da mu ta obrt precej nese, se razume. Natančne svote seveda ni mogoče povedati, vendar ni pretirano, ako se ceni vrednost vseh izdelkov, vštévši sita, rešeta in rete, na okroglo 1.000.000 K.¹⁾ Pač lepi

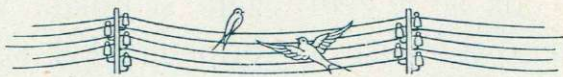
¹⁾ Prim. zgoraj imenovani spis.

denarci, ki bi se pa še izdatno pomnožili, ako bi se dovelo ljudstvo vsaj deloma do moderne tehnike in bi se udejstvila že tolikrat izražena, a še ne uresničena želja po organizaciji ter bi se že dalo enkrat slovo sedanjemu zistemu razpečavanju blaga potom prekupcev.

Ne baš v ribniški dolini sami, pač pa prav blizu Ribnice prospeva še en pododdelek „suhe robe“; teh izdelkov romajo milijoni in milijoni leto za letom med svet. Mislimo namreč zobotrebce, ki jih izdelujejo v velikolaškem okraju. Delajo jih iz leševja, črnega gabra, drena in češminja. Pozimi se peča s tem delom staro in mlado. Hité, da vse mrgoli: eni cepijo palice, drugi obrezujejo ob straneh letvice, tretji jih ostré z nožem na obeh koncih in po sto skupaj vežejo v butarice. Dasi je videti zamudno, vendar gre delo pri spretnosti, kakršno imajo izdelovalci zobotrebcev, urno izpod rok. Tudi zaslužek ni preslab. Količkanj priden delavec si zasluži čez zimo 100 do 160 K. Delo je ročno, ali pa se poslužujejo nalašč za to prirejenih orodij. Eno je podobno navadnemu ribežnu, le da ima ostrejše in močnejše kline, ki razpoljejo desko iz mehkega lesa v tanke letvice. Še urneje se dela z drugim orodjem, katero je izumil neki domač samouk. Na močni deski so

pritrjena pokoncu stoječa dleta, toliko narazen, kolikoršna je debelina zobotrebcev. Delavec nastavi dober palec debel okrogel klin na ta „stroj“, udari parkrat s kladvom in izpod njega padajo letvice, katere je treba le še na obeh koncih poostriti, in zobotrebci so gotovi. V vaseh velikolaške okolice: Kompolju, Robu, Podpeči, Ponikvi in Zagonici naredé v enem letu teh najmanjših izdelkov „suhe robe“ za vrednost 200.000 K. — Z izdelovanjem „suhe robe“ se pečajo ponekod tudi v ljubljanski okolici, zlasti okoli Šmarja; vendar veliko manj kot v rečenih vaseh.

Kakor „suha roba“ sploh, tako se spravljajo v promet tudi zobotrebci. Posamezniki tržijo z njimi na sejnih, a večinoma pa jih pokupijo prekupci, ki jih razpošiljajo v Gradec, na Dunaj, v Zagreb in drugam. Ker je izdelovanje zobotrebcev le malokje udomačeno, a rabijo jih povsod, zato se prav lahko razpečajo. A kakor drugod, ponavljamo tudi tu refren: Organizacije ni! Ako bi se napravilo v velikolaškem okraju skladišče za zobotrebce, bi se produkcija povzdignila in ljudstvo bi spoznalo kmalu, kolikega pomena je gospodarsko združevanje. Prodajali bi svoje izdelke po vse drugačni ceni, kot sedaj, ko so popolnoma odvisni od mešetarjev. (Dalje.)

ZVONIMIR:

MAJKI V SRČECE ...

Lahno, lahno čez višave
plava pesmi moje glas
tja do ljubljene dobrove,
kjer stoji mi rodna vas.

Skozi okno borne kočé
prišepeče v tihi hram,
ondi majka moja joče:
— Kam zašel si, sinek, kam?

Majki v srčece ljubeče
moje pesmi glas prispè
pa raz lice ji veneče
solze biserne otrè ...

K. SOJANOV:

IZZA KULIS ŽIVLJENJA.

ČRTICE.

VI.

Mati in sin.

Alma, kako mečeš žogo, da je nikdar ne ujamem!“ je zaklical z otroško nevoljo dr. Stenič svoji lepi ženi pri igri na prostornem dvorišču.

Ona pa se je zasmejala klubovalno, kakor dete, ki ga mati rahlo opominja.

„Ne bodi ne tako neroden, Ivan! Ah, kako si počasen!“ je odvrnila Alma svojemu možu, mlademu odvetniku, med smehom, in pri tem so se pokazali izza živordečih ust mali, beli zobki.

Žoga je odletavala v velikih lokih. Stenič in njegova gospa pa sta jo lovila, se drug drugemu smejala ter tekala za njo liki razposajena dečad po prašnih ulicah.

Tako se je zabavala doma mlada, komaj mesec dni poročena zakonska dvojica.

Dr. Stenič je šele pred kratkim odprl svojo pisarno in klientela mu takrat še ni zabranjevala, žrtvovati precej časa zabavi mlade žene Alme. Pravili so, da se je zelo bogato oženil in da bode njegova milostiva po smrti njenega očeta dobila še velika posestva in obilo denarjev . . .

„Ivan, pazi!“ In vrgla je žogo, da je poskakovala iz kota v kot; doktor pa jo je lovil in se smejal nagajivim opazkam Alme.

Zamahnila je po zraku, da bi ujela urno žogo . . . „Ajs!“ je kliknila v visokem sopranu, ko je udarila z roko ob nekaj trdega.

Doktor je priskočil k nji.

Na njeni roki, ki je bila bela, kakor da jo je opadel rahel snežec, se je zaznala komaj vidna rdeča praska.

„Revica, ali te boli?“ je jadikoval odvetnik ter držal nežno roko soproge v svoji, jo božal in pihal skelečo rano.

„Peče me“, je vzdihnila Alma.

On pa jo je tolažil in skoraj bi se bil solzil, da ima mala rokica njegove milostive rdečo prasko.

„Prosim, če bi hoteli malce stopiti na hodnik. Čaka Vas neka ženska“, je prekinila doktorjevo tolaženje postarna dekla, ki se je pojavila med durmi.

„Kakšna ženska?“ je vprašal odvetnik nevoljno. Bilo mu je neljubo, da mora pustiti svojo novoporočeno ženo samo in v bolečinah.

„Kmetiška ženska, precej stara —“

„Ah, mati, skoro gotovo je mati!“ je zamrmral odvetnik in nevoljen odšel.

* * *

Da, mati je bila — in kakšna mati!

To je bilo pred nekaj leti. On je bil na univerzi in hudo bolan. Tedaj mu je pisala pismo, ki je vendar samo iz njega lahko spoznal vso njeno vročo materinsko ljubezen, celo njeno veliko srce . . .

— Ti si bolan, moj sin — je pisala — zelo si bolan. Vedela sem, da se Ti je nekaj pripetilo, ker si tako dolgo molčal. Zapusti Dunaj in hiti v naročje svoje matere, ki Te čaka, svoje edino upanje in tolažbo. Doma se boš odpočil na mehki postelji in skuhala Ti bodem kamilij in tavžentrož, da se spotiš, in videl boš, moj Ivan, da ozdraviš in boš zdrav, kakor riba v vodi. O moj sin, Ti ne veš, kako jaz prosim Boga, da mi ohrani Tebe, edinega otroka! . . . Karkoli delam, povsod si mi na mislih, in umrla bi, če bi se Ti pripetilo kaj zlega. Saj veš, da hranim domačijo in obdelujem njive samo zato, da boš imel po moji smrti Ti spomin na svojo mater. Le hitro pridi domov, k svoji materi, ki Te težko čaka in koprn po Tebi! — — —

Opotekal se je od slabosti, ko je prišel domov, in njegovo rahlo telo se je šibilo pod težo boleznimi, ki je obetala upihniti mlado življenje.

Legel je v posteljo doma. Mamica ga je dobro zadelavala z gorko odejo in kuhala mu je čaje iz kamilij in tavžentrož, da se spoti in da mu odleže . . .

„Vročica!“ je majal zdravnik z glavo. „Huda vročica, ki ga utegne pokopati, ako nima trdne narave.“

„Trden pa je“, je hitela mati, samo da si je podprla upanje.

„Paziti morate nanj, zelo paziti in delati strogo po mojih naročilih“, je resno pripomnil zdravnik.

„Seveda bom pazila, prav sama bom pazila nanj“, je zatrijevala mati.

Bolna rdečica je preplavila njegov obraz. Žile na sencih so mu močno utripale in pričel je blesti. Govoril je zmedeno o vseučilišču, hodil je v družbi svojih tovarišev, smejal se in jezil, razpravljajal je o tem in onem, ter gledal s široko-odprtimi očmi, ki so sijale v slabem, motnem odsvitu, kakor navadno pri ljudeh, ki boleajo na možganih. Po čelu so se bleščale velike znojne kaplje, katere mu je brisala njegova mati solznih oči. Čisto nič je ni poznal. Strmel je vanjo, kakor da bi izkušal razbrati poteze njenega obraza ter izustiti besedo: mati. Legla je bila težka, neprodurna megla na njegove misli, in materina podoba se je v njegovi domišljiji izpreminjala v tujo, nepoznano žensko, katere ni nikdar videl v svojem življenju. Ta obraz, ki je imel ostre, globokozarezane poteze, mrtvaško-bleda lica, šilast nos in velike, sovje oči, se je nagnil k njemu . . . Koščene, oglodane roke je stegnila ta smrti podobna žena po njegovem telesu, on pa se je branil, suval jo od sebe . . . — „Kaj mi hočeš . . . Fran, pomagaj mi . . . Proč, pravim, proč od mene . . . Odpeljimo se . . . O, kako se dvigajo valovi, ti strašni valovi nas pokopljejo v dnu morja . . . Pomagajte, jaz se pogrezam . . .“ — Zasopel je globoko in čelo se mu je iznova porosilo z mrliško-mrzlim znojem . . .

Utrujena mati pa je s svetniško -vdanim potrpljenjem čula ob sinovi postelji ter jokala in molila za bolnega otroka. Noči brez spanja so izpile njene moči. Noge so ji postale težke, kakor da ji je kdo nalil svinca po kosteh, in tuintam so se prikazale na njih višnjevkaste otekline.

— Pazite nanj! Tako je rekel zdravnik . . . Zbrala je zopet in zopet svoje moči in premagovala zaspanec, ki je siloma hotel zatisniti njene oči. Takrat se je spomnila, da na bolniški postelji leži njen sin, njena nada, njeno vse, in zmagala je težko utrujenost. Nemara, če bi zamudila samo trenutek, izgubi sin življenje, in ona sina, brez katerega bi ne mogla živeti. —

„Čujte, soseda, tako ste utrujeni, pojdite počivat, pazila bom jaz na bolnika“, ji je prigovarjala soseda, kateri se je smilila slabotna, izmučena mati.

„Kako ste dobri, soseda; res, Vi ste dobra žena. Bolezen mojega sina pa je tako natančna, da si ne upam prepustiti ga drugemu, da bi mu stregel“, se je opravičevala mati. Nekaj tako sladkega, omotičnega je prevzelo njeno telo, da so se veki njenih oči kar sami od sebe zaprli, glava pa je zlezla globoko doli na prsi . . .

— Moja mamica, kje hodite, da Vas ni k meni . . . Tukaj sem jaz doma, to je moja pisarna . . . Sedite na mehki stol, da se odpočijete, ker ste tako utrujeni . . . Mi samo na takih mehkih stolih sedimo . . . Bogat sem, mati, tako neizmerno bogat . . . Vse se mi klanja, Vi pa ste moja mati . . . Kako vesela Vas bo moja žena . . . Glej ga, kako lep in čvrst je njen sin, ki je bil tako bolan in slab, da se je že bala smrti . . . Kako dobro ji dene počitek na mehkem stolu . . .

Bolnik je težko zasopel.

Stresla se je. Odbežale so lepe sanje o zdravem sinu, o bogatem Ivanu, in njeno utrujeno oko je zagledalo na postelji smrtno-bolnega človeka, svojega sina, kateremu so muke izsušile telo in odele kosti s prosojno-bledo kožo.

Pokladala mu je na čelo ledu, da po neha v glavi bolečina in se mu vrne zavest.

„Zmagal bode“, je rekel zdravnik. V materinem očesu pa je zalesketala solza, in najrajši bi bila poljubila doktorju roko, ker ji je oznanil tako veselo vest — — —

In res, njegovo oko se je zjasnilo, in več ni govoril čudnih reči, ki jih govore blodni ljudje. Da bi se mu le še tista zdrava barva, da bi se mu tista vrnila, pa bi bil prav tak njen sin, kakršen je bil tedaj, ko je prihajal na počitnice, lahkih nog in vedrega čela. Moj Bog, kako je oslabel! Kadar se je dvignil, oziroma ga je dvignila šibka mati s postelje, da bi poizkusil hoditi, se mu je zvrtilo in tema je nastala pred njegovimi očmi, okoli njega pa je brnelo v čudnih dis-akordih in mrliško-belo čelo so porosile vroče kaplje, znaki slabe, izčrpane narave. Zgrudil se je svoji materi v naročje — —

A počasi se je v njegove mišice vračala moč. Mater pa je videl, kako jo je izmučila njegova bolezen ter ji razoralo čelo in izsušila lice, kakor osiveli starici, ki čaka vsak dan božje dekle — smrti.

„Nikdar ne pozabim Vaše ljubezni, mamica“, je rekel ter jo prijel za roko, za ono utrujeno roko, ki ga je tolikrat, slabotnega, kakor je bil, privzdignila, mu popravljala vzglavje, hladila čelo. Zato pa je bila ta roka suha, žilava . . .

„Samo da si zopet zdrav; meni ni bilo hudega; le bala sem se, da umrješ, ker si bil tako slab . . .“

Hodil je že s trdnim, zdravim korakom. Materino oko pa se je še s skrbjo oziralo nanj, kakor da bi se balo, da zapazi na licih ozdravelega sina zopet tisto bolno bledobo.

„Kamorkoli pridem, mamica, Vi boste pri meni. Lepo mirno boste živeli, in vesel bom, če Vam bom mogel kdaj tako lajšati dneve življenja, kakor ste Vi muke moje boleznici“, je zatrjeval Ivan — —

Odpravljal se je zopet na Dunaj, da dovrši svoje študije. Mati je skrivaj jokala, ker jo je zapuščal edinec, in skrbelo jo je, če se morda njen sin ne vrne bolan domov ali pa celo umrje v tujini, kjer ne bo nihče jokal solze za njim. Ona pa bo ostala sama

na svetu, zapuščena in zastonj bo čakala, da se še kdaj vrne njen Ivan.

„Zdravstvujte, mati“, se je poslavljal Ivan in zaprlo mu je besedo — —

„Ivan, gorko se oblači, da te ne prepíše kaka burja in da ne zbolíš. Večkrat mi moraš pisati, Ivan, da ne bom v skrbeh za tvoje zdravje. Ko bi ti znal, kako se jaz pomladim, kadar dobim tvoje pismo, če mi poročáš, da si zdrav, srečen! Moli, Ivan, zelo moli, in tudi jaz bom molila zate, moj sin.“

In je šel. Materino srce pa je koprnelo za njim . . .

* * *

Sukali so se po gladkem parketu, ki se je lesketal, kakor da so vdeleni vanj stekleni kristali. Priklanjali so se globoko drug drugemu in se nasmihali dražestno in govorili v izbranih frazah . . . Šumeča krila dekoltiranih dam, črni fraki gospodov in višnjev-kaste bluže do vrata tesno zapetih častnikov, ki so hodili napeto, mogočno, kakor da imajo lesene vratove . . . Tuintam so postajali pod ogledali, urejevali si gladke, pomadovane lase in se divili svoji krasoti. In priklanjali so se drug drugemu: gospodje v črnih frakih in dame v šumečih krilih . . .

„Damski valček!“ je zaklical aranžer.

„Gospod svetnik, jaz si izberem Vas“, je nagajala sodnikova Ela gospodu vladnemu svetniku.

„O, tega pa ne; ne morem!“ In hitel je iz dvorane in se vrnil šele po dolgem času precej vesel in zgovoren.

Spremljal je na ples svojo soprogo, ki je bila za polovico mlajša nego on, vljudni svetnik. Iz tolstega obraza, ki se je zamolklo svetil, je migljalo naproti dvoje majhnih oči, katere si je svetnik neprestano brisal. Vsekakor pa je bil dobra duša, ki je vsakemu želel in storil dobro.

Plesala sta, in gledale so jih postarne dame, matere, ki so čuvale svoje hčerke in hčere in obirale pare, ki so se privrteli mimo njih. Od vsakega so vedele kako pikantno skrivnost, da so jo pogrevale in vzdihale, da so ljudje tako hudobni na svetu.

„Z Vami bi plesal celo večnost“, je dvoril dr. Stenič.

„O Vi sladki doktor, kako znate govoriti!“ se je smejala Alma, kateri so se svetile oči, kakor živahni Čerkeski, obraz pa ji je gorel, ker je že mnogo plesala tisti večer.

„Ne, gospodična, verjemite mi, da govorim resnico“, je trdil mladi doktor.

„Ta dr. Stenič je strašno domišljav; kaj neki misli, da je!“ je govorila oficijalova notarki, ker jo je jezilo, da njena hčerka Milka tako počiva.

„Pa jih ima na razpolago, meni verjemite; pa bogatih partij, samo če hoče“, je trdila notarka.

„Oh, prosim Vas: da sem jaz mlada, bi ne marala tega rumenobradca, če bi tudi tako ostala“, se je hudovala oficijalova.

„Z Gormanovo Almo —“

„Ste Vi tudi zapazili?“ je posegla oficijalova v besedo. „Meni se je zdelo, da je doktor njena simpatija, ker vedno govori o njem; če se le snideta z mojo Milko, pa je dr. Stenič na vrsti.“

„Naj jo vzame, pravim jaz, in ona — naj ga vzame“, je pristavila hladno notarka.

„Drug drugega sta vredna. Ona je, no — ko bi ne vedeli — kolikrat je že bila zaročena, bi pač drugače govorili . . .“

Dr. Stenič se je zavedal, da na njegovem lepem obrazu, poraslem z rmenkasto, gosto brado, visi marsikatero srce. Lepoti lica so pa še pomagali njegov mehki, lepozveneči glas, ljubezniv smeh in prožno kretanje, radi katerega so ga celo šarmantni častniki zavidali. Bil je vseskozi nežna duša, kadar se je sukal med žensko družbo.

„Dražesten človek je ta doktor; drugi so tako pusti, njega pa se človek ne naveliča“, je poudarjala Alma.

„Kakor ti drago. Jaz sem ti že povedal, da nimam razlogov braniti, da se vzameta“, je odgovarjal Gorman hčeri.

Obiskovale so se vsekrižem isti dan. Oficijalova je šla k notarki, svetnikova k zdravnikovi in govorile so o novozaročencih, o dr. Steniču in Almi brez usmiljenja.

* * *

Gospod svetnik je bil povabljen k Gormanu na svatbeno večerjo. Smehljal se je, brisal si majhne oči, gladil si razirano bradico, potipal včasih klobasaste podbradke in polagoma pil in jedel in poslušal gospôdo, ki so zbijali dovtipe in se smejali.

„Krasen par!“ je trdil odvetnik Vzemič Gorniku.

„Jaz ji nisem branil. Meni ugaja dr. Stenič, in upam, da bo sčasom zavzemal med našo inteligenco častno mesto.“

Razposajena Alma pa si je tisti večer privoščila mirnega svetnika, ki si nikakor ni znal pomagati iz neljube zadrege.

„Čujte, gospod svetnik, Vi ste baje izvrsten plesalec; moj poklon“, se je šalila. „Kadar bo zopet damski valček, gospod svetnik, se Vam kar naprej že priporočam.“

Govoril je ugledni dr. Vzemič novoporočencema. „Naš narod“ itd. je govoril zgovorni advokat, svetnik pa je svetlo gledal in semintja malce pritisnil kozarec na svoja usta. Počasi, dostojanstveno se je dvignil gospod svetnik, se odsopel in pričel:

„Gospôda moja, jaz kličem vsem krepki: ‚Nazdar!‘ in pristavljam: ‚Živio naše slovenske matere, ki nam dajo takih mož, kakor je naš dr. Stenič!‘“

„Dobro! Živio, gospod svetnik!“ se je odzvala družba.

Mladega doktorja pa je nekaj neprijetno dirnilo. Preteklo je že dokaj časa, odkar je pisal svoji materi, da je samostojen, da jo morda obišče, če bo prilika . . . Mrzlo je bilo tisto pismo, kakor bi ga gotovo ne bil pisal takrat, ko je bil bolan in zagotavljal svoji materi, da bode šla ž njim, kjerkoli bode hodil — — — — —

„Lenka, novico imam zate“, je klical Jakopinec, ki je prejšnji dan prišel iz Ljubljane, kamor je hodil vsakega pol leta. „Ti, Lenka, jaz sem izvedel, da se je tvoj Janez oženil.“

„Pa bi mi bil vendar kaj pisal“, je počasi izrekla postarna mati.

„Je že tako. Oženil se je, zato pa, ker se je gosposko oženil, pa tebe ni povabil, ki si kmetiška in ne veš, kaj in kako se

mora človek sukati okoli takih ljudi“, je modroval Jakopinec.

„Ti ga že ne poznaš, Jakopinec, če ga tako sodiš“, je izgovarjala mati svojega sina.

„Lenka, ti me menda ne boš učila, ker imam izkušnjo s svojimi. Moj fante bi se me kmalu sramoval vpričo ljudi, ki ni gosposki — pa bi bil tak, kakor je tvoj Janez, prijazen s kmetiškimi stariši — —“

Domov gredé je mislila na svojega sina. Kaj bo neki Jakopinec vsakoga tako slabo sodil! Če so njegovi fantalini taki, ni treba, da bi bil vsak otrok tako raskav do svojih starih. Čudno pa je, da ji ni pisal . . . Seveda, skrbi . . . Tako gosposka poroka in bogsivedi za koliko parov je bilo treba pripraviti . . . Kaj pa naj bi ona ondi počela, saj niti ne ve, kako naj pri takih ljudeh prime za to ali ono stvar . . . Pisal pa ji bo gotovo, da se je oženil . . . Morebiti jo obišče, in ž njim pride njegova žena, ki je baje gosposka . . . Da je le zdrav, drugo naj bo, kakor more . . . Da je Ivan ni pozabil, o tem je bila trdno prepričana . . .

Vsak dan je čakala, da ji piše sin, ter jo povabi k sebi, ker je bogat . . . A ni ga bilo. In tedaj jo je ljubezen zmagala. Oblekla je rjavkasto jopico, pokrila rožasto ruto in se napravila na pot, k sinu, k Ivanu, da ga vidi in malce pokara, ker ji ničesar ne piše.

„Kam se peljete Vi?“ je robato vprašal železnični uradnik, ki je dajal ljudem vožne listke.

„V Ljubljano grem“, je odgovorila kmetiška mati precej pogumno, kakor bi hotela reči: Ali ti ni znano, da imam doli sina, učenega doktorja, ki se je bogato oženil . . .

Vlak se je začel pomikati. — Peljalo se je mnogo ljudi, v srcih s tako pisanimi željami; med njimi pa se je vozila materina ljubezen, ki ne more živeti brez svojega otroka, ki ga išče, da ga pritisne na svoje srce in mehko očitajoče vpraša: Sin, kje si se mudil, da te ni bilo k meni, ki te ljubim iskreno, nesebično — — —

Ljubljana! Ljudje so se vsuli proti izhodu, se razšli brez slovesa, in morda so se zadnjikrat videli v življenju — —

Počasi, v rokah rdeč robec, je stopala kmetiška mati ondi za železnico doli proti zelenim alejam.

O, kako je tu lepo . . . Lejte si no . . . Ta muzika! V cerkvi orglje vendar precej bučé, takih okroglih in pa tako glasno pa vendar ne ubirajo, kakor tiste -le orglje s srebrnimi piščalimi . . .

„Vstopite, gospôda moja, samo deset krajcarjev!“ je klical čez mero suh človek pred neko panoramo, ter kazal lepe reči, ki se dobé še vrhutega da je človek napasel svojo radovednost. Ona mora doma vsako stvar tako drago plačati, tukaj pa ljudje za majhen denar dobivajo take stvari! . . . Potem so lahko bogati . . . Kako je gospôda lepo oblečena, kakor da ima vsak dan krojača in šiviljo v hiši . . . Morebiti je tudi Ivan med njimi . . .

Šla je dalje in srečavala mnogo gospôde ter vsak trenutek menila, da stopi k nji sin.

„Ah, moja mati“, je opozoril dr. Stenič ves zmeden svojo ženo. Neprijetno mu je bilo, da bode ta gosposka množica gledala to srečanje, s kmetiško ženico — njegovo materjo.

„Tvoja mati?“ je radovedna vprašala Alma ter koketno prijemala lornjeto, da zagleda med množico njegovo mater.

„Kje je?“ je vprašala zopet ter se mimogredé ozrla na huzarskega poročnika, ki je natikal rokavice.

„Ne vidiš one-le kmetiške ženice?“

„O táaa!“ je začudeno, z nekim razočaranjem zinila Alma. Doktor bi bil najrajši izginil vun v samoto. Tukaj sredi teh ljudi mu je srečanje z materjo — težka, neprijetna stvar . . .

„Kako pridete Vi — mati — doli — k meni“, je zbiral besede odvetnik — — —

„I, glej ga no, pisal mi nisi, izvedela pa sem, da si se oženil, Jakopinec mi je povedal in sem šla na pot“, je vsa srečna pripovedovala mati. „Dolgčas mi je bilo po tebi, pa sem si mislila: naj te obiščem jaz, ti gotovo ne utegneš.“

Visoka Alma pa je milostno, tako nekako zviška podala Ivanovi materi samo

dva prsta v pozdrav, potem pa je opazovala njeno kmetiško jopico, rožasto ruto in preprosto vedenje.

Sin pa je govoril mrzlo, tako vsakdanje z svojo materjo. Ko bi bila vsaj na samem . . . Vpričo teh ljudi in njegove Alme je pa res malce sitno, da je mati tako domača ž njim — — —

Sramoval se je nje, ki mu je dala življenje, nje, katere bi se ne sramoval globoko propal človek, čigar dom so temne, maloobiskane ulice in smrdeče žganjarske beznice . . .

A drugače je bil mladi doktor tako nežen, kadar je hodil med ženskami, ki so bile oblečene v baržun in govorile v finem tonu . . .

Stopali so med izprehajajočo se množico, on, Alma in njegova osivela mati. Koketna

Alma in doktor sta vedno malce hitreje hodila, tako da se je videlo, kakor da kmetiška ženica, odvetnikova mati, ne gre ž njima. Capljala je le-ta zadaj in gledala svojega sina, ga popraševala in dobivala mrzle odgovore.

Pravzaprav ona res ne sodi v to družbo. Taka visoka gospôda . . . A Ivana je k temu še ujezila kaka stvar — Tako je opravičevala v svojih mislih njegovo odurnost . . .

In še ga je obiskala. Bil je pač vsakokrat hladnejši do nje. Njeno srce, ki je globokeje čutilo, njeno oko, ki je jasneje videlo v sinovo dušo, je spoznalo, da je v njegovem srcu ljubezen do matere umrla. V njenih prsah pa je še gorela ljubezen do sina . . .

(Dalje.)

MIRA:

LI ZNATE VI? . . .

O vprašam vas, brezsrčni vi ljudje:
Li znate vi,
kako je rožici pri srcu,
kraj pota ki medlí,
ko kruta noga stare
in potepta jo v prah —;
kaj čuti pač,
ko pokosi jo smrtni mah? . . .
Ne znate ne! . . .

In ptici, ki ste vzeli ji prostost,
li znate vi,
kako ji bolno je pri srcu,
ko v kletki tam medlí,
in v hrepenenja mukah
počasi hira, mre —;
kaj čuti pač,
očesci preden v smrt zapre? . . .
Ne znate ne! . . .

Čuteče bolj kot ptica in kot cvet,
li znate vi —
to bedno je srce človeško!
Ko bolečin medlí,
ko dvom ga in obup razjeda
kot smrtonosen strup,
li znate vi,
kdo mu tedaj deli še up? . . .
Ah, Eden le! . . .

PETER PL. RADICS:

VALVASORJEVA „PASIONSKA KNJIŽICA“ IZ L. 1679.

Ze zgodaj je krščanska umetnost upodabljala Kristusovo trpljenje in njegovo smrt. V najstarejših krščanskih časih, v II. in III. stoletju, so upodabljali Kristusa na križu zakritega. To so takozvane „cruces dissimulatae“. Jagnje s križem je simbol po nedolžnem trpečega Zveličarja. To podobo nahajamo prvič v III. stoletju na nekem karneolu v „Kircherjevem muzeju“. Najstarejše podobe križa v taki obliki, kakor ga imamo dandanes, so na lesenih vratih cerkve svete Sabine v Rimu, iz V. stoletja; slonokoščeni relief v „Britiškem muzeju“ je iz iste dobe, in miniatura v ličnem rokopisu meniha Rabula v florentinski „Laurentiani“, iz l. 586.

Že v II. stoletju se nahaja na sliki v „coemeterium Praetextati“ slika „Kristusa kronajo s trnjevo krono“. Ta podoba je še čisto klasičnega značaja in je prva, a tudi edina iz tako zgodnje dôle, ki nam kaže prizor iz Kristusovega trpljenja. Kasneje so Kristusovo trpljenje in smrt zlasti radi upodabljali na kamenitih ploščah raznih sarkofagov. Take slike so: „Slavnostni vhod v Jeruzalem“, „Vjetje Kristusa“, „Petrovo zatajenje“, „Jezus pred Kajfom“, „Jezus pred Pilatom“, „Kronanje s trnjevo krono“, „Jezus nese težki križ“.

S početkom srednjega veka so pasionske slike vedno pogostejše, in krščanska umetnost se je najrajši bavila ž njimi. Največ je pripomogel v to sv. Frančišek Asiški, ki je sam nosil rane svojega Odrešenika. On je iznova vnel mrzla srca za krščanstvo, za ljubezen do uboštva in do trpljenja. Tudi krščanska umetnost se je preosnovala v Frančiškovem duhu. Cel rod duhovitih mojstrov je, najprej v Italiji, a kmalu tudi

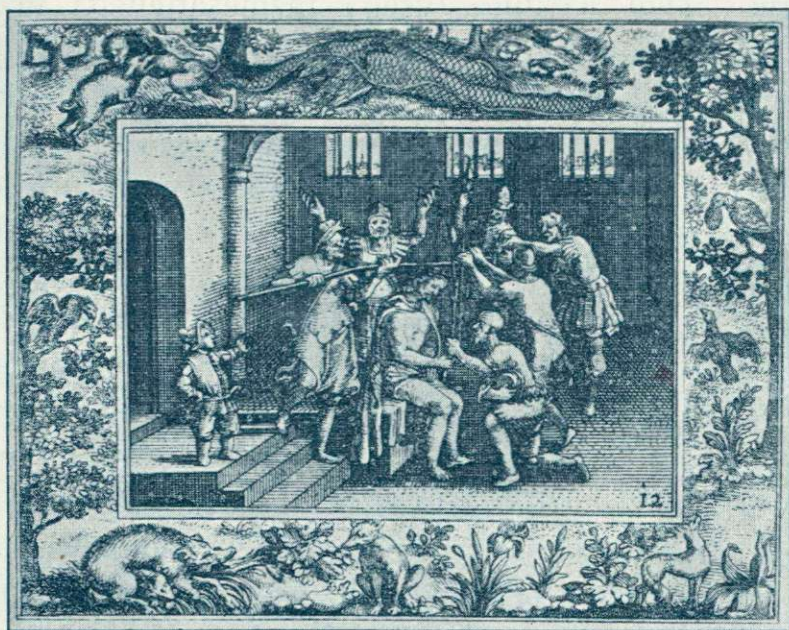
drugod, začel gojiti krščansko umetnost v tej novi smeri, v duhu serafskega svetnika. Razvila se je nova umetniška šola, polna mladega, svežega življenja. Umetniki so jeli zajemati snov zlasti iz Kristusovega trpljenja.¹⁾

Ko se je vrnil naš slavni baron Valvasor s svojega potovanja po Italiji, Franciji in Nemčiji, sta mučila našo deželo dva huda sovražnika: turška sila in kužne bolezni. V tako žalostnih časih je smatral blagi Valvasor za svojo najsvetejšo dolžnost, da opozori svoje uboge rojake na Onega, ki je tako potrpežljivo in vdano pretrpel najhujše muke in najsramotojšo smrt. V ta namen je oskrbel Valvasor izdajo majhne knjižice, v kateri je bilo v posameznih prizorih naslikano Kristusovo trpljenje in njegova smrt, gotovo v prvi vrsti za preprosto ljudstvo, da bi lažje razumelo svetopisemsko povest in našlo tolažbe v tako bednih dneh.

Valvasor je kupil kmalu potem, ko se je bil vrnil s potovanja, mični grad Wagensberg pri Litiji. Pozval je k sebi znamenite bakrorezce ter na lastne stroške ustanovil v Wagensbergu dne 12. aprila leta 1678. bakrorezni atélief. Tukaj je imel bakroreznico toliko časa, dokler se ni preselil v Krško. Tako so bili pod osebnim Valvasorjevim nadzorstvom izgotovljeni skoraj vsi bakrorezci, ki krasé njegova slavna dela. Iz te delavnice so tudi bakrorezci v Valvasorjevi „Pasionski knjižici“.

Erazem Francisci, ki je oskrbel izdaji Valvasorjevega dela „Ehre des Herzogtums Crain“ opazke in razlago, piše dodatno k

¹⁾ Prim. Dr. Paul Keppler: „Die XIV. Stationen des heiligen Kreuzweges.“ Eine geschichtliche und kulturhistorische Studie. Freiburg im Breisgau. 1891. Str. 18. etc.

Iz Valvasorjeve „Pasijske knjižice“: Jezusa s trnjem kronajo.

zgodovini kranjskega slovstva v začetku VI. knjige, ko govori tudi o delih Valvasorja samega, pod številko 1.: „Ker je strah božji po besedah proroškega kralja začetek modrosti ter temelj in korenina vseh drugih kreposti, je začel Valvasor s pobožnostjo in je dal najprej lično ‚Pasijsko knjižico‘ z lepimi in umetnimi okviri v baker vrezati in v četverki tiskati na svojem gradu Wagensbergu l. 1679. Risal jo je Janez Wiriex z neverjetno pridnostjo in potrpežljivostjo.“¹⁾

Pred kratkim je dobil to velezanimivo, zdaj zelo redko prvo delo barona Valvasorja naš deželni muzej. Dolgo časa se ni vedelo, ali se sploh to delo še kje dobi. „Rudolfinum“ jo je

¹⁾ „Den Anfang hat Er (Valvasor) in Betrachtung, dass Gottes Furcht nach dem Ausspruch des prophetischen Königs der Weisheit Anfang und aller anderen Tugenden Grund und Wurzel sey, von der Pietät gemacht und allererst ein sauberes Passionsbüchlein mit schönen und zierlichen Einfassungen in Kupffer stechen und in Quart drucken lassen auf seinem Schloß Wagensberg im Jahr 1679, gezeichnet von Johann Wiriex mit unglaublichen großen Fleiß und Gedult.“ — „Ehre des Herzogtums Crain“ von J. W. Freiherrn von Valvasor, Band II. Buch VI. p. 368.

dobil s posredovanjem sedanjega deželnega odbora na prošnjo gospoda kustosa Alfonza Müllnerja.

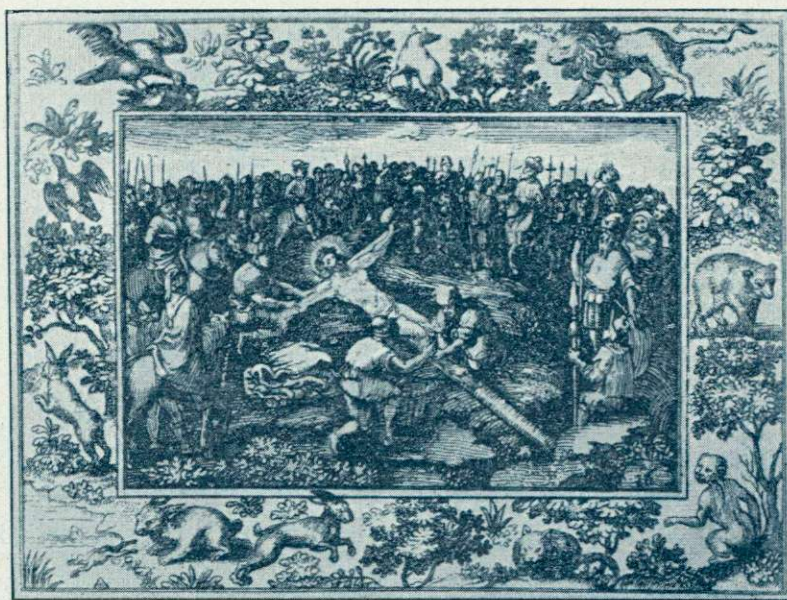
O tem delu hočem tukaj izpregovoriti le na kratko in je pojasniti s fotografijami našega domačega fotografa, g. Kotarja. Obširneje mislim namreč govoriti o tem v Valvasorjevem življenjepisu, ki ga imam v delu.

Naš muzej ni dobil popolnega dela, ampak le petnajst posameznih listov, ki so zaznamovani s številkami 1 do 17; listov s številkami 3 in 4 pa manjka. Vsak list ima en bakrorez.

Posamni listi so dolgi 10·4 cm in 13·2 cm široki. Pravokotni okvir vsake slike je 7·5 cm širok in 0·9 cm visok; stranski okvir je visok 5·4 cm in širok 1 cm. Slika sama zase pa meri vsaka v širokosti 5·5 cm in v visokosti 3·5 cm.

List št. 1. je naslovni list. V umetniško izdelanem okvirju z živalskimi in rastlinskimi okraski je natisnjena posvetitev dela tedanjemu ljubljanskemu knezoškofu Jožefu grofu Rabatta. Zgoraj nad besedilom se dviga mogočno dvoglavi orel z grofovskim grbom; med glavama ima mitro in škofovsko palico.

Posvetitev slôve: „Celsissimo et Illustrissimo / Domino Domino Josepho ex Comitibus / de Rabatta Dei et Apostolicae

Iz Valvasorjeve „Pasijske knjižice“: Jezusa na križ pribijajo.

Sedis / gratia Episcopo Labacensi et Principi / Ordinis S. Johannis Hierosolymitani Equiti / Commendatori in Lossen Oberlühlich et / Grosstürz etc. Sac. Caes. May. Consilia- / rio Arcano ac Domino Domino suo gratio- / sissimo Hos Dominicae Passionis Icones / a Johanne Wirix inventos et delineatos / D. D. C. etc. / demississimus Servus / Joannes Weichardus Valvasor / W. excudit Wagenspergi / in Carniolia 1679 / And: Trost Sculp: /

Na drugem listu je slika „Zadnja večerja“. Dvorana je v renesanškem slogu; na tleh leži pes. Tretji in četrti list manjkata. Podoba na petem listu nam kaže prizor, ko ujamejo Jezusa na Oljski gori. Gospoda obdaja dvajset oseb. Cela skupina je prav živahna. Šesti list nam pred očuje Kristusa pred velikim duhovnom Anom. Karakterističen je pritlikavec s psičkom, ki ga srečamo še na listih št. 7, 10 in 13. Bakrorez na listu št. 7 nam kaže Jezusa pred Kajfom. Ta skupina je zopet zelo živahna. Kako jasno je začrtana vsem obrazom zlobna zavist in smrtno sovražstvo do Gospoda! Z nenavadno natančnostjo je narisana na osmem listu prizor, ko zataji Peter svojega Učenika. Dasi so posamezne osebe zelo majhne, vendar so vse natančno izdelane. Kristusu se določno bere na obrazu, kako globoko ga boli Petrova nezvestoba.

Na listu št. 9 je slika „Kristus prvič pred Pilatom“. Posebno imeniten je tu Pilat s svojimi naočniki. Naslednja slika nam kaže Kristusa pred Herodom. Zveličar zatrjuje z visoko dvignjeno desnico svojo nedolžnost. Krvavo bičanje pred očuje enajsta podoba. Trije rablji bičajo Kristusa, eden sveti z bakljo, v ozadju pa sta dva gledalca. Dvanajsti bakrorez nam kaže, kako kronajo Jezusa s trnjevo krono; na trinajstem pa je znana slika „Ecce homo“. Pilat kaže besnemu ljud-

stvu Kristusa, vsega razmesarjenega in s trnjevo krono na glavi. Poleg Kristusa je šest oseb in oni pritlikavec, ki bržkone pomeni peklensko zlobo Judov. Ta slika je dovršena z vso umetniško natančnostjo, zlasti množica spodaj, in izrazi posameznih obrazov. Pogled na sličico ti nehote gane srce k usmiljenju do trpečega Jezusa.

Štirinajsta slika nam kaže prizor, ko peljejo Kristusa s križem obloženega na Kalvarijo; petnajsta je „Kristus pade pod križem“ (v ozadju na desni je Kalvarija), z veliko množico ljudstva, del vojakov je na konjih. Štev. 16. predstavlja Jezusovo križanje. Križ je naslonjen na obronek griča, dva rablja pribijata Jezusu roke, dva noge.

Na zadnjem listu je podoba Kristusa, ko umira na križu. Pod križem je mnogo ljudstva; najbližje so jokajoče žene, božja mati in sv. Janez; Marija Magdalena se oklepa križa. Razbojnikov umetnik ni naslikal, ker bi sicer ne napravljala slika tako enotnega in harmoničnega vtiska na opazovavca.

Na vsakem listu so ob robulični živalski in rastlinski okraski. Podobno ornamentiko kakor v tem delu, nahajamo izdelano z isto umetniško nežnostjo in natančnostjo tudi v Valvasorjevem kasnejšem delu „Theatrum Mortis Humanae“, ki je izšlo leta 1682. Te okraske pohvalno omenja že Fiorillo.¹⁾ V teh okraskih je tudi precej simbolike; to opazimo včasih tudi v glavnih slikah, n. pr. na listu št. 10, kjer čepi poleg Herodovega prestola opica, simbol hudobneža, krivoverca.²⁾ Brez dvoma je tudi škrat s psičkom, ki se večkrat nahaja na teh sličicah, enakega pomena.

¹⁾ Prim. „Geschichte der zeichnenden Künste in Deutschland und den vereinigten Niederlanden.“ Hannover 1820. IV. Str. 159.

²⁾ Prim. Kreuser: „Christliche Symbolik.“ 1868. Str. 13.

PETER ŽMITEK:

RUSKO SLIKARSTVO.

ZGODOVINSKE ČRTICE IZ XVIII. IN XIX. STOLETJA.

(DALJE IN KONEC.)

Silvester Ščedrin se je učil pri svojem dedu Sem. Ščedrinu in pri M. Ivanovu; pozneje pa se je oprostil vseh formalnih vezi, in njegove slike predočujejo zelo realno prekrasne rimske in neapolitanske pokrajine. Svobodna jim je tehnika, kolorit sočen, živahen in naraven. Gotovo bi bil tudi on, kakor Vorobjev, mnogo vplival na razvoj ruskega pokrajinskega slikarstva, ako bi bil živel v domovini, in ne v Italiji, kjer ga je prezigodaj pokrila črna zemlja.

Omeniti nam je tudi še družega učenca M. Ivanova, ki sicer ni bil posebno nadarjen, toda jako izobražen pokrajinski slikar. To je K. Rabus, ki je mnogo popotoval in bil pozneje izvrsten učitelj mlajšim umetnikom. Poučeval je na moskovski šoli za risanje in modeliranje in bil Moskvi to, kar Vorobjev Peterburgu. Hvaležni mu morajo biti vsi pokrajinski slikarji, kateri so dovršili to šolo do l. 1857. pod njegovim navodilom.

Izmed gojencev profesorja Vorobjeva pa se pojavljajo znamenitejši pokrajinski slikarji od l. 1830. in so zlasti naslednji: Zelo nadarjeni in mnogo obetajoči M. Lebedjev, kateri je pa prerano umrl; potem zelo marljiva brata G. in N. Černecova, S. Vorobjev, M. Elson, L. Frikke, Dorogov, A. Žamet, ljubitelj umetnosti grof A. Mordvinov in še nekateri drugi. V tem času je nastopil svojo kariêro znameniti slikar morja I. Ajvazovski, ki je rusko slikarstvo dvignil na tako stopinjo, da lahko že petdeset let konkurira z najboljšimi evropskimi slikarji morja (prim. sliki: „Deveti val“ in „Vesoljni potop“). — Po umotvorih omenjenih umetnikov soditi, so se ti vedno bolj približevali samostojnosti; vendar manjkalo jim je še mnogo tega, s čimer se je po-

vzdignilo rusko pokrajinsko slikarstvo ob napredku skupne ruske umetnosti in znanosti za vlade carja Aleksandra II. Mlajši pokrajinski slikarji, ki so takrat ravno dovršili akademijo, a se potem izpopolnjevali v tujini, so se prepričali po eni strani, kako krasna je narava v svojem realizmu, in da se ni treba izogibati resnice, da zbudi umetnik umetniško čuvstvo pri gledalcu: po drugi strani pa so se začeli poganjati in pehati za novimi pojavi zapadno-evropskega pokrajinskega slikarstva. Nekateri umetniki, kakor M. Grassi in A. Meščerski, so slikali lepe gorske prizore po okusu ženevskega slikarja Kalama, drugi kakor: E. Düker in A. Bogoljubov so posnemali tehniko düsseldorfskega slikarja A. Achenbacha, nekateri, kakor L. Lagorijo, pa so se trudili, da proučé francoske in druge mojstre. Vendar pa se je večina mlajših pokrajinskih slikarjev nagnila k samostojnosti; da bi predočevali neposredno vtiske narave, stremijo za samostojno tehniko, a za svoje umotvore izbirajo sujete iz domače prirode. Najznamenitejši izmed teh pokrajinskih slikarjev so: Umrlí profesor I. Šiškin. Ta je bil izvrsten risar in je popolnoma originalno slikal ruske gozde, le da je opazovati semtertja na njegovih slikah nekoliko mrzel kolorit (prim. sliki „Poljanica v borovci“ in „Korabeljnaja rošča“). Baron M. K. Kloat je posegal najbolj po živih barvah, iskal realizma in gradacije ter tako predočeval razne vaške slike pri različni razsvetljavi. V. Orlovski, nadarjen slikar pokrajín in morja, poljá in dobrav, je imel izbornó tehniko, toda je bil preveč navdušen za poezijo narave, vsled česar se nahajajo nekateri pogrêški na njegovih slikah. Bivši profesor J. Klever ljubi solnčni vzhod ali zahod in njegova dela odlikuje izboren

sestav s široko, smelo in sočno tehniko (prim. sliki „Gozd“ in „Zima“).

Poleg teh umetnikov so dosegli in dosežajo večjih ali manjših uspehov še ti-le pokrajinski slikarji: Zelo nadarjeni, toda zgodaj umrli F. Vasiljev, znameniti mojster

hove umotvore z velikim zanimanjem in to zbuja pri mlajših umetnikih vztrajnost in teženje za vedno večjo dovršenostjo. — Izmed sodobnih pokrajinskih slikarjev so prištevati najboljšim: N. Dubovskij, E. Volkov, I. Kračkovski, K. Križicki ter nedavno

maloruskih scen; profesor A. Knindži, A. Kiseljev, S. Ammasov, L. Kameněv, A. Savrasov ter marinisti A. Begrov („Nabrežje reke Neve“), R. Ludkovski („Očakovsko pristanišče“) in drugi. Ljudstvo je občudovalo in občuduje nji-

umrla I. Endogurov in I. Levitan. Med akvarelisti pa slovè: Beruša, Lagorijo, Pisemski, znameniti ilustrator Karazin, Bergholz, Čumakov, Brajlovski in še nekateri drugi mojstri, ki delajo vso čast ruskemu slikarskemu geniju.

Tudi zapadno-evropski impresionizem in secesija se v rusko umetnost vse bolj in bolj vsiljujeta. Poleg drugih umetniških društev se je ustanovilo na novo dekadentsko društvo pod navodilom Dja-gileva. Člani tega društva imajo svoj ilustriran list „Mir iskustva“ in prirejajo redno vsako leto svoje umetniške razstave. Najboljši udeleženci te struje so portretisti: V. Šerov, F. Maljavin, K. Korovin id.; žanrista L. Pasternak in A. Rjabuškin, kateri slika navadno neke posebne tipične zgodovinske žanre; pokrajinski slikarji P. Petrovičev, S. Vinogradov, A. Benna, O. Braz, I. Cionglinski, M. Mamontov, V. Vaznecov, in pravljčni ilustrator, še mladi N. Bilibin, ter nekaj drugih. Kot kiparja se udeležujeta te struje knez P. Trubeckoj in A. Auber. — Sploh se secesija zelo hitro širi, in to tudi v umetno-obrtno-strokovnih delih, katera na vse mogoče načine okrašujejo s tipičnimi ruskimi ornamentami najboljši umetniki-secesionisti.

V zadnjih časih je torej na Ruskem umetnost sploh zelo razvita, a posebno slikarstvo stoji na visoki umetniški stopinji, tako da se lahko meri in smelo konkurira v raznih specialnostih z marsikaterimi najboljšimi zapadno-evropskimi saloni, da, v originalnosti jih celo presega. Akademija umetnosti se razvija zadnje čase na najnovejši in najmodernejši podlagi in hodi za novimi pojavi realizma in naturalizma. Sploh pa je vse še v razvoju in pričakovati je še večjega napredka, posebno dokler bodo vodile rusko umetnost take moči, kakor je znameniti slikar-profesor Ilija Efimovič Rjepin, kateri je peterburški akademiji umetnosti to, kar je bil monakovski A. Kaulbach. Ako se ne pojavi kaka nenavadna nova učna sila, ga bode težko pogrešalo rusko slikarstvo, ker on ni le genialen umetnik-psiholog, ampak tudi ravnotako izvrsten pedagog.

Razdeljeni pa so sedanji ruski umetniški krogi v več oddelkov, iz katerih se sestavljajo razna umetniška društva. Največ društev je v Peterburgu. Poglavitna so: Umet-

niško društvo „Peredvižnikov“, ki je bilo prvo ustanovljeno v Peterburgu, ki se pa je pozneje vsled različnih nazorov in tendenc posameznih umetnikov razdelilo v razna društva, kakor: „Občestvo peterburških hudožnikov“ (umetnikov), katero se drži klasičnih uzorov, društvo ruskih akvarelistov, akademično društvo za prirejanje spomladanskih razstav, „Mir iskustva“ (secesionistično društvo), društvo ruskega damskega umetn. krožka in še par drugih manjših.

Vsa ta društva prirejajo redno vsako leto umetniške razstave v zimski sezoni, ter je od vseh društev navadno razstavljenih na 1000 umotvorov samo v Peterburgu. Če je med temi razstavljenimi predmeti vsako leto le par odstotkov res izbornih umotvorov, je že to velik napredek ruske umetnosti. Včasih pa prireja društvo „peterburških hudožnikov“ poleg rednih razstav še izvanredne tako imenovane „narodne razstave“, kjer se daje prilika vsakemu najpreprostejšemu mužiku (kmetu) za par kopejk spoznavati in občudovati domače umotvore in imena njihovih stvariteljev. Take razstave obišče vsakokrat na desetisoče ljudi. Otvarjajo se navadno koncem poletja, torej pred zimsko sezono.

Tako napreduje slovanska Rusija v umetnosti. A nam vsem ni skoro prav nič znano, kako se goji na daljnem severu znanost in umetnost, kako se tam čislajo in spoštujejo poleg umetnosti tudi umetniki. Le-te podpirajo materialno s tem, da pridno naročajo pri njih, domačinih. Umetniki sami pa se trudijo energično, da napredujejo v vseh novejših pojavih umetnosti ter izkušajo drug družega prekositi z delom in stremljenjem za dovršenostjo, da tako prepričajo svoj narod, da jih ne podpira zastoj. Umetnikom na korist so začeli graditi v Peterburgu hišo, kjer bode zavetišče za revne vdove in sirote umrlih mojstrov. Priredili pa bodo tam tudi ateljê za mlajše in revnejše umetnike.

Vse to je torej pri Rusih. A pri nas? Kaj je pri nas umetnik, kdo ga spoštuje in podpira? ... Revež je, ker mora stradati in se ubijati za vsakdanji grižljaj. Ako si hoče položaj nekoliko izboljšati, mora v tuje kraje, kjer mu je morda gmotna sreča bolj mila. Toda pri tem se pa vedno bolj odtuja svojemu narodu in nazadnje promine, ne da bi bil delal zanj ... Pravimo, da ni denarja ... Toda še revnejši naši bratje, Slovaki, so si z žrtvami ustvarili svojo narodno umetnost, na katero so lahko ponosni. Imajo znamenitega Uprka in še

nekaj drugih slikarjev, kateri so si stavili nalogo, razširjati med narodom originalne umotvore domačih umetnikov. Pri nas se pa le pričamo in drug drugega izpodrivamo, a okoriščajo se pri tem naši nasprotniki.

Izdatno bi lahko podpirali domačo umetnost s tem, da bi dajali naročila domačim umetnikom namesto tujcem, kateri za svoje površno delo prejemajo pogosto lepe tisočake, da jih potrosijo potem v tujini in se nam smejejo. Treba nam je več narodne samozavesti in spoštovanja do domače umetnosti!

ANTON MEDVED:

MOJA LJUBAV.

Kakor noč na stepah tiha,
vroča, kakor dan puščav,
sama, kakor dom meniha,
moja srčna je ljubav.

Zlobna sila je nobena
ni za hip ne ugasi,
dušim mojim posvečena,
kakor večna luč gori.

Nje skrivnostno plapolanje
razsvetljuje čustev hram,
solnčne mi užiga sanje,
dviga upanje željâm.

Skozi srca okno širno
gleda čarobno nebo,
gleda jasno, gleda mirno,
kakor detetu oko.

I. E. RUBIN:

K DVESTOLETNICI PETROGRADA.

Rusija, in ž njo ves slovanski svet, praznuje letos dvestoletnico ustanovljenja Petrograda, ki se zaradi svoje imenitnosti navadno imenuje „oko Rusije“. Naj se ga tudi mi spomnimo v par vrstah.

Peterburg (tako ga nazivajo Rusi) ne kaže prišlecu od nobene strani od daleč svojih zanimivosti; edino če prideš vanj po Njevi, se ti nudi lep razgled, ki ti obenem pokaže, koliko truda je imel ustanovitelj, car Peter Veliki, ko je gradil mesto. Petrograd nima tiste lepe amfiteatralne lege, kot jo imajo druga južna primorska mesta, zavzema pa vseeno med evropskimi stolicami važno mesto zaradi svojih umetnin, zaradi tehničnih in zgodovinskih stavb in naprav.

Glavni namen ustanovljenju Petrograda je bil zavarovati Rusijo z močno trdnjavo proti zapadnim sovražnikom, narediti jo za evropsko velevlast in ji odpreti pogled na zapad. Tedanje stanje ob Baltiškem morju je bilo za Rusijo zelo kritično in prav tam je hotel Peter Veliki odpreti svet veliki ruski moči. Že l. 1324. je stala na mestu, kjer se izliva Njeva, mala utrdba Novgorodcev (Orešek), ki pa je l. 1617. prišla v roke Švedom. Rusija je pač poznala pomen svoje male trdnjave, ki je bila zanjo nekaka Ahilova peta; zato je sklenila, da si pribori na vsak način trdnjavo nazaj in je ne odstopi nikomur več in pod nobenim pogojem. Važnost kraja je spoznal posebno Peter Veliki, ki je vedno težil za tem, da naredi iz ruskega naroda svetovni narod. Ko je osvojil Nieušanc ob ustju Velike Njeve, je dobil s to trdnjavo pristan, ki je odprl morje severni Rusiji.

Ko je imel malo potem v oblasti celo ustje Njeve, se je mogel pripraviti na delo. Ob Njevi je bilo tedaj nekaj čez deset prištavic in vasic. V vojnem svetu se je sklenilo, da se vse to izpremeni v trdnjavo

proti sovražniku, ki je pretil prav na tem kraju z vso silo. Meseca maja je Peter v spremstvu svojih generalov natančneje pregledal kraj. Peljal se je na čolnu po Njevi in ogledal obrežje. Njegovo pozornost je zbudil otok Enisara, ki deli Njevo in Njevko, in ga je takoj imenoval Lust-Eland (Veseli otok), kakršnega se je tudi kazal v tem letnem času (v maju).

Tu je pozidal Peter trdnjavo (16. maja 1703), ki jo je nazval Sankt-Peterburg. Dovoljeno je bilo takoj zidati tudi na sosednih otokih. Nепrestano je delalo 20.000 zemljekopov, ne glede na vojake in druge delavce, in delo so nadzirale prve glave Rusije in z največjim zanimanjem Peter sam.

Črez poldrugi mesec je bila trdnjava dovršena že toliko, da se je mogel v nji praznovati praznik sv. Petra in Pavla. Spočetka so delali domačini, potem pa so zgnali vkup delavce iz cele Rusije za petnajst let. Delavcev je v začetku mnogo pomrlo, ker niso imeli niti strehe niti hrane. Stavba ene same trdnjave je stala 100.000 človeških življenj. A vnema za bodočo prestolnico je bila med delavci tolika, da se niso dali ostrašiti in so z veseljem umirali na kraju slavnega bodočega ruskega mesta. Vlada je naselila kmalu v mestu najpodjetnejše rokodelce in trgovce in med njimi tudi dvorjane. Mnogi spekulanti seveda niso bili tu takoj zadovoljni in so pobegnili; a Peter jih je dal poloviti in jih prisilil ostati v mestu. Sploh se car Peter ni dal oplašiti od začetega dela, ampak je snoval le še vedno nove načrte. Hotel je ustvariti drugi Amsterdam, ki mu je ostal v spominu iz njegovih mladih let. Velel je torej velmožem in kupcem zidati ob morju svoje hiše; v slučaju, da je komu manjkalo denarja, sta zidala dva gospodarja skupaj. Tako je hotel privleči s silo Rusijo k morju. Določil je tudi, kaka

naj bodo nova poslopja. Tako je rasel Petrograd od dne do dne in prebivalstvo se je množilo nenavadno hitro. Volji Petrovi se je bilo pač težko ustavljeti. Skoraj je lahko videl Peter pred seboj svoje mesto, dasi ne takšnega, kot si ga je mislil. Vasiljevski otok je hotel pozidati na način Benetk, in na isti način tudi Peterburški in Amsterdamski otok, a to se mu ni posrečilo. Med prvimi poslopji Peterburga je bil „domik Petra Velikega“ in velikansko poslopje Menčikova na Vasiljevskem otoku; med prvimi ulicami je bila Velika in Mala dvorjanska ulica. Prvi večji del mesta je nastal v prvem desetletju ob Veliki Njevi in Veliki Njevki, najbolj obljudena in živahna stran mesta pa je bila na Peterburškem otoku, na Trojickem trgu, kot je še sedaj. Tu so imeli svoje hiše carjevi ljubimci. Skoraj potem je nastala cerkev sv. Trojice. Zraven je bil „gostinij dvor“, ki pa je bil l. 1710. zažgan in potem nov lepši postavljen. Zraven mostu je bila prva „avsterija“ (gostilnica), kamor je zahajal tudi sam Peter krepčat se, kadar je prišel iz cerkve sv. Trojice. Glavni trg je bil Trojiški trg. Tu se je vršila javna zahvala po Poltavski bitki 27. julija 1709. Tu so bile maskerade, ki so trajale cele tedne. Tako se je razvilo življenje v novi stolici.

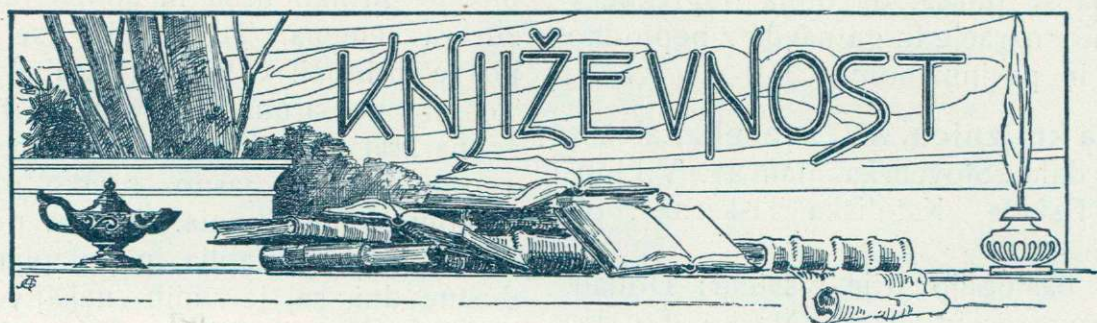
Leta 1713. je bil sezidan Petrov „ljetni dvorec“ z vrtom. Vrt je bil lepo okrašen in je nudil prebivalcem dobrih krepčil. Krasila sta ga zverinjak in tičnik s posebnimi vrstami ptic in zverin. Njevskij prospekt je bil tedaj še drevored, pozneje se je krasno pozidal. Kanali so ločili mestne oddelke. L. 1721. so jeli zidati druge dele mesta. Tako je nastalo v dvajsetih letih mesto Petrograd, res delo podjetnega moža. In kako bi se bilo razvilo mesto v najbližjih naslednjih letih, da ni bolezen ustavila Petrove delavnosti. 1. januarja je namreč car sam reševal na vodi ljudi, ko je Njeva preplavila bregove. Pri tem si je nakopal bolezen in umrl 28. januarja 1725. Tako se je ustavilo

veliko, po carjevih mislih komaj započeto delo, prav ko je Peter mislil na okrašenje novega mesta.

Katarina I. in Peter II. sta se za Peterburg malo brigala. Elizabeta se je sicer zanimala za okrašenje mesta, a živela je večji del v stari stolici v „matuški Moskvi“. Katarina II. se je zopet poprijela dela. Več lepih stavb je iz časa njenega vladanja. Da bi se mesto bolj zaselilo, je zapovedala v Peterburg prignati vse Ruse, ki niso imeli doma. Med tem so bili požari v letih 1736 do 1738. Mesto je mnogo trpelo. Vendar je imel Peterburg ob nastopu Katarine II. 250.000 prebivalcev. Katarina je izdala pravila za zidanje novih stavb in okraševanje mesta. Mesto je rastlo in doseglo skoraj svoj vrhunec. Posebno je dvignila ta cesarica mesto v trgovskem ozirju. Štel je Petrograd v njenem času 4600 velikih poslopij in okoli 70 cerkvâ. Žal, da se je njen naslednik Pavel zopet manj zmenil za novo prestolico. A njegov sin Aleksander je Petrograd zopet povečal. Pod njim je doseglo mesto 400.000 prebivalcev. Tako je stalo ob začetku XIX. stoletja v isti vrsti s stoletnimi mesti drugih deželâ.

Najlepše stavbe so prirastle Petrogradu pod Aleksandrom II. Aleksandrovski most in več razkošnih poslopij spominja na njegovo vlado. Prejšnje dvo- in tronadstropne hiše so se umaknile pet- in šestnadstropnim. Mesto je postalo središče ruskega življenja in ruske književnosti. Tu so živeli ženiji Puškin, Lermontov, Gogolj, Turgenjev, itd. V drugi polovici XIX. stoletja je zopet napredovalo za lepo število krasnih stavb. Kako hitro je rasel Peterburg, naj svedočijo te-le številke: Za vlade Elizabete je imel 150.000 prebivalcev, za časa Katarine II. 250.000, za Aleksandra I. 425.000, za časa Nikolaja 515.000, za Aleksandra II. 843.000 prebivalcev, in zdaj ima okoli poldrug milijon ljudi, ki prebivajo v 32.000 hišah, med katerimi je mnogo krasnih, monumentalnih zgradb. Vsekako — mesto svetovne slave!

SLOVENSKA.

KNJIGE „SLOVENSKE MATICE“ ZA L. 1902.

Na klancu. — Spisal Ivan Cankar. Knezova knjižnica, IX. zvezek. — V Ljubljani 1902. Tisk „Narodne tiskarne“. 80. — Str. 164.

Kaj naj rečemo o tem Cankarjevem delu? — Ima pač na sebi pečat pisateljeve osebnosti, kakor drugi njegovi spisi. Cankar je izboren pripovedovavec. Vse je plastično pri njem, vse polno življenja. Kakor brez volje sledi bravec njegovi bujni, stvarjajoči domišljiji. In ker pisatelj psihološko tako mojstrsko razmotriva vsa položnja svojih junakov, človek pod vtiskom blestečega, silnega sloga pride skoro v izkušnjo, da bi Cankarju pritrnil v vsem in brez-pogojno. In vendar, ko odložiš katerokoli Cankarjevo delo in tudi to knjigo „Na klancu“, ko se vrneš trezen iz tistih sfer, kamor te je prestavila pisateljeva domišljija — nisi zadovoljen, in nehote se ti vsiljuje misel: Ne, to, kar opisuje Cankar, ni življenje, to je le potvara dejanskega življenja. Ljudi, kakor jih pisatelj riše vsepovsod in tudi v tem najnovejšem svojem delu, v resnici ni, ljudi namreč, ki bi s tako doslednostjo lezli vedno le navzdol, ki bi vkljub svojim naporom bili vedno le slepo orodje takozvane „usode“, takih ljudi brez lastne volje in energije ni. To bi utegnila biti semtertja žalostna izjema, toda redne take prikazni v dejanskem življenju niso. Cankar pa jih hoče imeti in zato mora ustvarjati take značaje sam, čeprav gre to le po sili in proti vsi verjetnosti. Par zgledov! — Krojač Mihov v tej povesti je po prihodu svojega tekmeca imel vendar še zmeraj odprto pot, da si drugače pomaga, in pri ljubezni, ki jo je imel do žene in otrok, bi bilo tudi pričakovati, da bi kaj storil za-nje. A ne — rajši se dá rediti od slabotne žene, sam pa sanjari za mizo, vtopljen v romane . . . Pisatelj pa riše Mihova kot dobrega delavca, polnega lepih načrtov, ki ve, da je svet velik in ima dela dovolj za pridne roke. To nedoslednost začuti končno Cankar sam, ko Mihova vsaj ob dvanajsti uri spremi po svetu za zaslužkom, odkoder se

pa sicer še v najboljših letih, spreten delavec in ne toliko vdan pijači, ne vrne več, marveč v tujini žalostno konča — ne ker je tako moralo priti in ni bilo drugega pričakovati, ampak ker pisatelj tako hoče. — In študent Lojze? Koliko upov zbuja v začetku! Nadarjen, zdrav, se sicer bori z revščino, a vendarle gre do IV. šole. Tu pa naenkrat brez zadostnega vzroka vse diametralno nasprotno: kar čez noč, bi rekel, postane Lojze pravcati postopač, baraba. Zakaj tako? Saj vendar govori nekje o inštrukciji; in da bi ga bili dobrotniki vsi popustili, ni nikjer povedano. Zakaj se je bil izpridil, kdo je bil vzrok nenadne izpremembe? Vzroka pisatelj ne pove, dovolj mu je, da je Lojze „s klanca doma“ — pa mora uničen nazaj mej druge trpine na „klanec siromakov“. Tako je prorokoval, ko je Lojze odhajal v šolo, sosed čevljar, inspiriran od duhov trške žganjarne — in basta: Lojze se ne sme povzpeti višje, dasiravno bi se bil lahko . . . Tako opisovanje je sicer blesteče, mamljivo, a ni reelno in resnično. Najbolj simpatična osebnost v povesti, ob enem glavna junakinja, je Francka. Nedolžno-naiven otrok nastopi, in taka ostane še kot stara, od vseh zapuščena ženica. Njena usoda zbuja sočutje; malo svetlobe in jasnosti, a toliko več sence; ves napor ji ne koristi veliko. Tu se pisatelju sama ob sebi ponuja prilika, da pusti priti do veljave tudi nadnaravni moment. In ker ne more drugače — Francka tudi moli. A kako moli!? Misli ji pri tem uhajajo v preteklost, naslaja se ob domišljiji mladih let in njih trenutni sreči. Boga se komaj spomni. To vendar ni molitev, ki bi mogla donesti utehe in pomoči . . . O drugih višjih ozirih pa sploh ni govora: življenje po smrti, plačilo onkraj groba itd. — vse to mogoče je, — mogoče ni —; pisatelju so to lapalje, za katere se ne zmeni. In vendar se mu prilika za take momente sama ob sebi ponuja in kar vsiljuje na toliko mestih! — Skratka: v lepi obliki — gnilo jedro. Pisatelj, kakor tu nastopa, ne boljša in ne blaži. In s tega stališča knjiga ni priporočljiva, zlasti še ne mladini, ker ima vse pogoje v sebi, da ubije in umori v mladi duši tisto malo jasnosti in energije, ki jo da-

našnja vzgoja še pušča, da duha pogrezne v neko megleno ozračje in ga navdá z neplodno melanholijo in pesimizmom. K.

Zabavna knjižnica, XV. zvezek. Založila in na svetlo dala „Slovenska Matica“. V Ljubljani 1902. Tiskala „Katoliška Tiskarna“. 80. Str. 195.

V knjigi nastopajo trije pisatelji: Doljan, Pankracij Gregorec in Fr. Ks. Meško. Doljanova slika „Pogreb“ bi še ne bila tako dolgočasna stvar, tudi slog in jezik jo priporočata, a nedostaja ji tehniških in psiholoških momentov, brez katerih se nam kaže sličica precej malomarno zasnovana in završena. Snov sama na sebi je lepa, da, celo presrčna, na videz romantična, a v resnici gospoduje po visokih gorah med gorjanci čestokrat tako neizprosna realnost, ki jo marsikdo smatra za bajno romantiko, če jo sreča v spisih naslikano. — Pankracij Gregorec nam je napisal nekak odlomek obupanega življenja. Ves spis je podoben elegantni razbiti vazi: tuintam se bleščé lepe, barvane črepinje, a kakšna je bila posoda v celoti, tega ne veste. Dejanje je tako bogato, a tako nepremišljeno razkosano, kakor da je pisatelj pisal v raznih presledkih in danes pozabil, kje je postal z dejanjem včeraj. Slučaji se tako predrzno ponavljajo in pri vsem tem je v njih še nekaj monotonega in enoličnega, da so res osebe v spisu „brez volje“, ker jih vodi samovoljno pisateljevo pero. Na mnogih krajih je pripovedovanje prepletено z duhovitimi, deloma satiričnimi, deloma zdravimi filozofskimi mislimi. Vsekako bo pisatelj, če bo malo bolj štedil z nepotrebnim dejanjem in se vestneje pomudil pri posameznih junakih in prizorih svojih, ustvaril še kaj tehtnega in krasnega. Nikar pa naj ne misli, da so najvišji življenjski pojavi taki-le: Medicinac se zaljubi v „šivankarico“ in ljubosumen se ustrelí . . . So še višji in imenitnejši, ki jih more ljudstvu razkrivati le mož jasnih idealov, mehkega srca in sanjave duše. — In tak mož je Meško. Recite, kar hočete, meni se vsaj zdi: Dve leti sem je Meško mnogo napredoval! In vsi ga radi in slastno beró, naj si so mu po svojem srcu in prepričanju bolj ali manj vdani, bližji ali oddaljeni. Meško je pisatelj, ki res zasluži vsestransko pohvalo — a pri ljudeh, kakršni smo mi Slovenci, je to nemogoče. Ali v bodočnosti, ko se bo še glasila slovenska beseda in še svetila slovenska misel, tedaj bodo sodili marsikaj drugače. Vse egoistične, nevoščljive, častiželjne, predrzno-gospodujoče osebnosti bodo izginile — ostalo bo le zdravo seme, a pleve bo že davno odnesla sapa pozabljivosti . . . Meško, kakor ga

imamo priliko brati in spoznavati sedaj, seje zdrava semena. To pričajo vse tri črtice, ki jih je priobčil v letošnji „Zabavni knjižnici“. To ali ono struno, ki zveni v teh spisih, smo že parkrat čuli iz pisateljeve pesniške duše, a tako čisto in jasno, s tako globokim občutkom še ni zvenela. Meškov pogled se neizrekljivo rad zataplja in potaplja nazaj v mladostne dni, saj je v njih „nekaj velikega, nekaj sladkega“. A dočim so bila mladostna razmišljanja v prejšnjih spisih le bolj splošna, začel je sedaj razkrajati s finim umetniškim čutom in globoko, neprekosljivo psihološko spretnostjo tudi podrobne dogodke iz svoje oboževane mladosti. Vsi ti dogodki, ko bi jih videli in brali drugje, bi se nam zdeli malovažni — ali ker so šli skozi Meškovo tenkočutno srce, vstajajo pred nami kakor veliki, pomenljivi trenutki, ki jih mi nismo preživeli — ali če smo jih — pa jih razumeli nismo. Pod vtiski Meškovih sladkosanjavih umetniško-visokih črtic človek sam zase tako lahko razmišlja tajnosti svoje duše. Zahoče se mu, da bi pisal in izpisal vsa tista vedno nemirna in nerazumljiva čuvstva svojega srca. Zaradi tega se ne čudimo, da so mlajši pisatelji posnemali in še posnemajo Meškov eleganten slog, njegovo pesniško dikcijo, razkošnost v izrazih in čudovito tehniko. Vse to je na njem jako zapeljivo pa tudi neprekosljivo. Ocenjali bi radi posamezne tri omenjene črtice — a naj zadostujejo te splošne opazke, ki jih izpopolnimo tedaj, ko nam vrli naš Meško izpolni željo po skorajšni skupni izdaji njegovih krasnih spisov.

Jelšanov.

„Rošlin in Vrjanko.“ Janka Kersnika zbrani spisi. Uredil dr. Vladimir Levec. Zvezek III. Sešitek prvi. Založil L. Schwentner. — Kersnik je slovenski roman uvedel v „salon“. A ta „salon“ je malomesten, tržki, razlikujoč se toliko od Jurčičevih prostonarodnih prizorov, kolikor se grajščinski dvor loči od kmečkega dvorišča. Njegovi junaki so „vajeni boljših krogov in boljše družbe“ (str. 10.), oni razumejo „nauk o etiketi“ (str. 18.), pisatelj nam predstavlja rodbine, v katerih imajo hčere „guvernante“, ter nam kaže „izobraženstvo“ v njegovih nazorih in v njegovem obnašanju.

V povesti „Rošlin in Vrjanko“ nas je povedel Kersnik na dolensko grajščino ob Krki. Ljudje, katere nam slika tu, so jako plitvi: niti enega globljega značaja ni med njimi. Vodilna misel, katero je vzel Kersnik iz narodne pesmi, je izvedena le deloma; v odločilnem trenutku zavije pisatelj v stran in naglo završi povest z nepričakovanim koncem.

Prijatelja Pavel pl. Lukić in dr. Vid Božan sta Vrjanko in Rošlin. Vid hoče vzeti Pavlovo mater in ogoljufati lahkomiselnega mladeniča v zvezi z materjo za njegovo dedščino. Mati — gospa Lorica — slednjič sama zavrže ženina, ko izve za neko njegovo nepošteno razmerje. Ljubimske spletke in lahkomiselna razmerja mlajših in starejših oseb napolnjujejo celo povest. Tudi duhovnik nastopi v povesti, a skoro le toliko, da s to družbo popiva, dasi je vsekako najboljši značaj v celi družbi. Oba glavna junaka odkrito izjavljata, da nimata nobene vere (str. 36.), in njiju obnašanje je tudi takim nazorom primerno. Ko bi bil pisatelj vsaj Pavla dvignil moralno nekoliko višje! A ta snubi Zorko, med tem ljubkuje z Manico, in slednjič vzame — Klaro, in, kar je najbolj čudno: je v vsako zaljubljen. Tudi Vid pride prav čudno v usodni položaj, da snubi Pavlovo mater. Skriva hoče poljubiti guvernanto, a v temi se zmoti in objame — gospo Lorico (str. 49.)! Sicer pa moramo priznati, da pisatelj Vidov grdi značaj, ki nam ga slika, tudi obsoja: „Očito je, da mu je oni fatalistični materializem, ki se mu je v življenju zdel najprikladnejši kašipot, bolj vzgojil in razširil najgrše svojstvo, ki se nas že tako drži ter se bode na veke držalo našega žitja kakor koža života: — egoizem, sebičnost“ (str. 55.). Narodnost, katera se semtertja kaže v povesti, stoji na jako slabih nogah. O Vidu piše Kersnik: „Nosil je tudi . . . samo eden — in če smemo tako reči — abstrakten — ideal v prsih, ljubezen do svojega rodu; toda iz tega mu je prav tista že označena sebičnost rodila in gojila dober kos delomornega pesimizma.“ (Str. 56.). Slovani in nemškutarji v povesti sedé složno skupaj in se pogovarjajo o vinu in o ženskah. In tudi pojmi o ljubezni, katere goji ta družba, stojé jako nizkó. „Kaj pa je ljubezen — spolovna ljubezen?“ poučuje Pavla njegov Mentor Vid. „Nekaj takovega kakor lakota! In lačen si, dokler nisi kruha sit!“ (Str. 61.) Z duhovnikom, gospodom Tomažem, je izkušal sicer izraziti pisatelj nekak višji etični moment, a storil je to tako medlo, da ne pride do veljave. Gospoda Tomaža hvali, češ „da on ve, da svet ne stoji na suhi črki svetega pisma, ampak na vročem krogotoku človeškega žitja“. (Str. 149.) In vendar kaže vsa povest, da na tem „vročem krogotoku“ svet ne stoji, ampak na njem p a d a!

Kersnikov slog je še iz „stare šole“. To je še ono pripovedovanje, katero objektivno izven sebe postavi svoj predmet in ga opazuje kot nekaj samostojnega, neodvisnega. Današnji pisatelji pa so zaprli oči in gledajo le v svojo

„dušo“. Ako se obe smeri združita, utegne nastati dober epsko-liričen slog. Sicer pa spada ta Kersnikova povest v vrsto onih „lahkih“ spisov, kateri pač zabavajo, a nimajo globljega pomena.

Dr. E. L.

HRVAŠKA.

KNJIGE „MATICE HRVATSKE“ ZA L. 1902.

Živko Bertić: **Ženski udesi**. Tri pripovijesti. — Zabavna knjižnica „Matice Hrvatske“. Sv. CCLX—CCLXI. — 80. Str. 155. — Živko Bertić, mlad, nadarjen pisatelj, se je letos prvič pokazal med „Matičinimi“ pisatelji in napisal tri povesti iz narodnega življenja v Sremu. Ravni Srem do sedaj še ni imel svojega pisatelja, pa jih je tudi malo, kateri bi tamkajšnje življenje dobro poznali, ker so tamkaj pomešane prav različne narodnosti. Poleg domačina najdeš ondi Nemce, Madžare, Slovake, Čehe, razen katolikov so tukaj pravoslavni, luterani, kalvinci, celo nazarenci. V tem kraju je Bertić vzrasel, gledal tamkajšnje življenje z odprtimi očmi, zato ga pa tudi pozna kot malo kdo drugi, pozna ondotne navade in razvade. Razen tega je jezik Bertićev lep, v resnici naroden, pripovedovanje mu je lehkotno in neprisiljeno, slog dovršen. V teh treh povestih je opisal Bertić tri različne ženske značaje iz naroda in njih žalostno usodo. Vse tri trpé, vendar na različen način. V prvi povesti „Paraskina sreća“ nam opisuje siromašno deklico Parasko, ki vzame ovčarja Janoša, v katerem vre strastna, vroča ogrska kri. Nekoliko mesecev po poroki je Janoš povse drugačen: svojo ženo ljubi, krotek je in srečen in z njim uživa tudi Paraska dneve tihe sreče. Kar ga neke sobote, ko je prihajal navadno od svoje črede domov, Paraska zastonj pričakuje. Zabredel je zopet v staro društvo, upijanil se je. Ko se strezni, ga je sram — vendar se ne poboljša, pije dalje in pada vedno globokeje. Lepo je opisal pisatelj Paraskino požrtvovalno ljubezen in njeno krotko dušo, posebno ko dva dni svojega moža zastonj išče, dokler ga naposled ne najde v krčmi v družbi pokvarjenih žen. Še tedaj ga ljubi, odpustila mu bi vse in osmeli se, da ga pokliče domov, a on namesto da jo posluša, jo udari in onesveščeno vrže iz krčme. Od tedaj celih šest dolgih let je njeno življenje pravo trpljenje, Janoš pije vedno bolj, tepe jo in krega, a ona molčé trpi in ga ne zapusti, dokler ne prinesó nekega večera moža ubitega domov. A ona se „vratila u sobu, tu pala na krevet

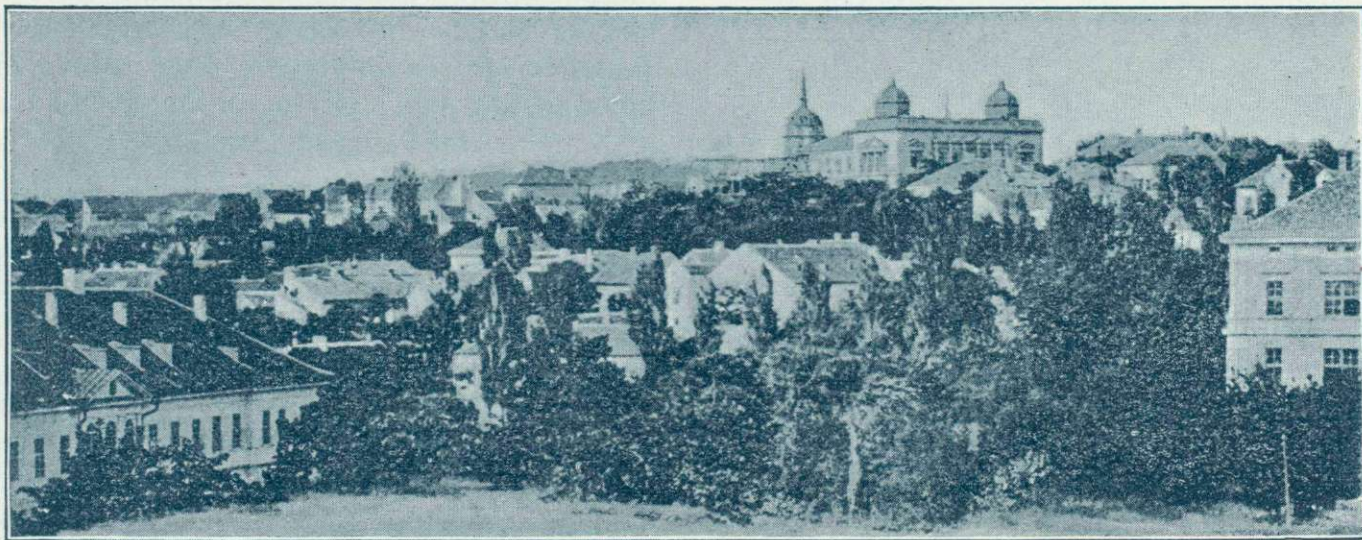
— i zakukala, zajaukala, kao što nigda još nije . . . Zajaukala nad sobom, nad Janošem, nad životom svojim . . .“ Tako je završil pisatelj svojo povest o tej mučeniški, krotki ženi. — V povesti „Sirota“ upoznamo drugo ženo, Kristo, katera se je nekoč pokazala v hiši nekega Kreša, hudobnega človeka, kateri je pil in kradel. Kako je prišla ona v hišo, nam pisatelj kratko pove: „dopala se ona Kreši — i jedne subote na večje, kad se na pustari posao svršio, uhvatio je on nju za ruku i doveo svojoj kući, da mu bude žena.“ V taki hiši seveda ni moglo biti sreče in božjega blagoslova. Kreša je pil in ženo tolkel in ubil bi jo bil, da je niso drugi obranili. Kreša je umrl v zaporu, a Krista je več let samovala in hodila na delo, dokler je ni naposled kosec Joško, na sličan način kot Kreša, dovedel v svojo hišo. No Joško je bil delaven in trezen človek,

ga bode morala vzeti, a ko se dan poroke vedno bolj približuje, hoče se še enkrat razveseliti v kolu. Pisatelj nam je lepo opisal kolo, pri katerem je mirna narava Evina kar naenkrat vzklopela, a ona čeravno zaročenka, ljubkala se z nekim orožnikom. „Sutra dan sve je selo znalo o Evki, — sve selo brujilo . . . Došla je i treća nedjelja, — Evka se i treći put navijestila, — a u srijedu — te treće nedjelje — svatovi su bili — Evkini svatovi — Evka se udala.“ Kakor je Evka v početku simpatična prikazen, tako se na koncu odvrčamo od nje.

Pisatelj je brez dvojbe lep talent, ali bi svojemu narodu veliko več koristil, če bi poiskal v narodu, katerega tako dobro pozna, drugih motivov, kateri bi blažilno delovali na čitatelja. Saj tudi takih ne manjka!

J. Barlè.

POGLED NA BELIGRAD S KONAKOM V OZADJU.

ljubil je Kristo in izpolnjeval vsako njeno željo. Dobila sta sinčka, kateri je bil slaboten in pokažen, ali ljubila sta ga oba in le za njega živela. No prišel je prvi udarec: Joško je umrl, a za njim tudi sin, in Krista je ginila in ginila in umrla od žalosti. Vem, da se v Sremu, kjer je toliko raznega sveta, najdejo taki slučajji, vendar povest ne bi prav nič izgubila, če bi pisatelj napisal, da se je Krista cerkveno poročila s Krešom in Joškom. Čemu take žalostne slučaje posebe omenjati? — V tretji povesti, „Udala se“, opisuje pisatelj Evko Matičevo iz bogate kmetiške hiše, katera bi se rada možila, pa ne more najti pravega moža. Siro-maka noče, a iz boljih hiš ne pride oni, kateri bi bil po njenem srcu. Čas poteka, vsi se čudijo, da se ne omoži, dokler se naposled ne odloči za bogatega, ali slaboumnega Aleša Čolakića. Ne ljubi ga, boji se trenutka, ko

Rad hrv. učiteljskih društava. — Vel. 80, str. 155. — V tej knjigi je opisano delovanje hrv. učiteljskih društav. Vsakdo mora priznati, da so hrv. učitelji v teku malo let mnogo storili. Čeravno so v slabih gmotnih razmerah, vendar so navdušeni za svoj stan in v lepi slogi, z malimi sredstvi sezidali zavode in utemeljili društva, katera vsakdo občuduje. L. 1901. je preteklo trideset let, odkar je, utemeljen „hrv. pedagoški književni zbor“, da širi strokovno in občo naobrazbo med hrvaškim učiteljstvom in pospešuje interese ljudske šole in učiteljstva. L. 1871. se je namreč dogovorilo nekoliko zagrebških in zunanjih učiteljev pod vodstvom pok. Ivana Filipovića, da bodo izdajali „pedagoško knjižnico“, katera bode preskrbljevala učitelje s strokovnimi in drugimi knjigami. Sestavili so pravila, katera je vlada 4. avgusta 1871. potrdila. Za društveno glasilo

so si izbrali „Napredak“, katerega je učitelj Škender Fabković že od l. 1859. izdajal in brezplačno prepustil društvu. Že l. 1873. je začel „zbor“ izdajati list za mladino „Smilje“, ki ga je urejeval Venceslav Mařik. Članovi zbora sestavljali so tako potrebna „Berila“, a l. 1877. je izdal Štefan Basariček „Kratko izkustveno dušoslovlje“, prvo knjigo te stroke v hrv. književnosti. L. 1878. so počela javna predavanja, a začela je izhajati tudi „Knjižnica za mladež“, v kateri je izšlo mnogo prav lepih knjig za mladino, izvirnih in prevedenih. L. 1880. je napisal Štefan Basariček prvi del „Pedagogije“, s katero je utemeljena hrv. pedagoška književnost, l. 1882 drugi del „Opće Obukoslovlje“, a l. 1884. tretji del „Posebno obukoslovlje“. Tega leta so učitelji utemeljili tudi „Savez hrv. učiteljskih društava“, kateri je združil v vzajemno delovanje vsa učiteljska društva. Da je društvo lepo napredovalo, spričuje to, da se je 13. maja 1888. pozidal temeljni kamen hrv. učiteljskemu domu, kateri je bil 6. septembra 1889. slovesno posvečen in odprt, da bode ognjišče vzajemnega delovanja hrv. učiteljev.

Zbor je izdal do danes 119 knjig za učitelje (všteta sta tudi lista „Napredak“ in „Domaće ognjište“) in 81 knjig za mladino (všet je tudi list „Smilje“), a v vzboru so vzrasla društva: „Savez hrv. učiteljskih društava“, kateri je reprezentant vsega hrv. učiteljstva, „Učiteljska zadruga“, katera podpira učiteljske sirote, „Hrv. učiteljska pripomočna i posmrtna zadruga“, katera deli podpore članovom učiteljskega stanu v boleznih, nesrečih in smrti, in „Hrv. učiteljska štedovna i predujamna zadruga“, katera sprejema denar na obresti in ga zopet posojuje. Vsa ta društva uspevajo zelo dobro in so prava dobrotja za hrv. učiteljstvo. Razen tega so si sezidali hrvaški učitelji l. 1893. tudi „učiteljski konvikat“, kjer se vzgajajo zelo ceno otroci hrvatskih učiteljev, a l. 1901. odprli „školski muzej“, v katerem je bogata zbirka strokovnih učil ki kažejo napredek hrvaškega šolstva. Delovanje vseh teh društev in institucij je opisano v knjigi: „Rad hrv. učiteljskih društava“, pa bode ta knjiga marsikoga zanimala, a ob enem prepričala, da vztrajno, složno delovanje, če so tudi mali pripomočki in sile, obrodi lep sad, s kakršnim se lahko ponaša hrv. učiteljstvo.

Janko Barle.

Dr. Velimir Deželić: **Zvuci iz katakomba.** Zagreb 1902. Tisak Antuna Scholza. — Krasno zbirko lepih pesmi je izdal pod tem naslovom hrvaški pesnik dr. V. Deželić.

To so res zvoki iz katakomb, polni žive vere, krščanske požrtvovalnosti, idealne ljubezni do večne resnice. „Lidijina ruža“ nas uvaja v ta mistični svet. Cirkus je napolnjen s krvoločnim občinstvom. Lidija ima na izbero, ali vzame mladega Patricija, ali pa umre grozovite smrti. A ona brez strahu odgovarja:

Već čujem glasbu našeg divnog raja
i elizijski vidim gaj već cvjetni.
Već himne svete mojoj duši ore,
na sunčanim se kol'na dragi vozi,
kristalne vidim njegove već dvore,
pred njim se u prah ruše krivi bozi.
O biedni mladče, što je tvoje blago,
no sitni prašak prema ovom sjaju?
I sto put mriet bi za nj mi bilo drago
u strašne smrti lednom zagrljaju! . . .

(Str. 7.)

Preden jo raztrgajo divje zveri, vrže iz arene Patriciju, katerega vidi med poslušavci, rožo:

Sa mojih grudih ova ruža biela
nek dar ti bude mojega blagoslova! . . .

(Str. 8.)

Ona promine, on pa shrani rožo. In čez nekaj let vidi ljudstvo v cirkusu zopet krščanskoga junaka — Patricija:

I vidi puk, gdje smješka se u mucu,
i vidi puk, gdje k ustnam ruku pruža:
Sa krvlju svetom njegovom u ruci
orosila se — Lidijina ruža.

(Str. 10.)

Zdaj sledé „Pesmi neofite“. Notranja borba med pogansko strastjo in med krščansko resnico se končuje z zmago milosti:

Grobovi stari, trošni idoli,
duh je sad moj kô klisura čvrst.
Na piramidu prošlih je boli
stavio sveti Spasa svog krst. (Str. 20.)

Trinajst krasnih pesmi „U katakombama“ popisuje bogoslužje preganjanih kristjanov:

Njihov je lovor u vjeri, njihov amanet u boli,
njihovo oružje silno: jakost i nada u Kristu,
koji je učio prvi svi ljudi da su si braća
i da nad ovim se svietom vječita uzdiže ljubav.

(Str. 25.)

Dramatični prizor „Ad metalla damnati“ popisuje trpljenje krščanskih sužnjeva v rudokopih. Žal, da je ta „uzkrsna slika“ le fragment. Lepo je zbral pesnik svoje modroslovne nazore v sklepni pesmi „Palingenezija“. Blodil je v modernih zmotah. Mikal ga je novodobni buddhizem:

Meni jače sjao mudrac Sakja Muni . . .
Gdje po Gangu vjetar talasima piri,
gdje kô mramor stoji sanjarski fakiri,
tamo duša moja iza duge tmine
tražila je svjetla blagog sa visine. (Str. 59.)

Nato se je uglobil v materializem:

Mislio sam minut kano vjetra dušak,
nestati u more kano sitni prašak,
splinut kano kap na trepavici čista,
kano dragulj suze, što sred jada blista,
zaboravit ljubav, zaboravit jade,
zaboravit zvezde, izgubljene nade.

Vsled tega je postal pesimist:

Želio sam samo vječitu Nirvanu
i u tugi zadnjem radovah se danu.

Iskal je resnice v panteizmu:

Vidio sam boga u svakom od ljudi,
prirodu sam cjelu tajno obožavo
Bogom sam ju svojim jedinim priznavo...

A tudi v srcu modernega človeka je zmagalo krščanstvo. Gnusijo se mu te zmote, odkar je spoznal resnico, in le še stanovitnejše jo odslej priznava:

Ne bojim se ruga svieta kratkovjeka,
odnest' će za skoro neumolna veka,
neustrašno stojeć htio bih umrieti
za te silni Bože, neizmjerni, sveti
i u svietskog mora vječnom glogotanju
na te mislim noću, na te mislim danju,
kano zvezda duša novim miljem kriesi:
Slava Tebi, koji bio si i jesí! (Str. 61.)

Ali ni to veličastna poezija, slavospjev zmagujoče resnice? Dr. Deželić je z globoko dušeslovno istinitostjo popisal notranjo borbo po resnici hrepenečega srca, katero božja milost dviga iz poganstva v rajske višine krščanskih idealov. Odprl je našemu pesništvu nov svet, in mu pokazal novo pot. Želimo, da bi tudi naši pesniki to zbirko čitali in si ogreli srca ob mističnih „zvokih iz katakomb“.

Dr. E. L.

ČEŠKA.

František Kyselý (Bruno Sauer): **Akkordy**. Básně. Nákladem. V. Kotrby v Praze. Cena 1 K.

„Akkordy“ je knjiga pesnika-duhovnika, ki je nekak srednik med starejšo generacijo (Štastný, Sv. Čech) in mlajšimi, modernimi pesniki. Oba življa sta v knjigi. Med modernimi zbirkami pesmi, polnih obupanja in blaziranosti, je le-ta knjiga res sladek ter krasen akord duše spravljen z Bogom in vsakdanjim življenjem. Ni tu bolestitih bojov, mučnih senzacij, po katerih hrepeni naš moderni, nervozni vek. Notranjost pesnikova je mirna, kakor jezero sredi gorá. — Kyselý ni začetnik v poeziji. Njegovo ime je med literati spoštovano, in v

katoliški moderni ima častno mesto. Vendar ko bi na čelu zbirke ne bilo njegovega imena, bi ga čitatelj težko spoznal iz teh najnovejših pesmi. Ž njimi je Kyselý stopil v nov obzor svojega stvarjanja. Poprej je bil znan kot izvrsten in spreten pesnik legend, ki so jih pri našali razni češki časniki. V knjigi „Akkordy“ pa je postal moderen v dobrem pomenu besede, to je: porabil je nove oblike, moderne izraze, da bi v svojih novih pesmah pokazal bravcem svoje staro, odkritosrčno, „moderno“ srce. Iz knjige odmeva struna verska, rodoljubna in razen tega je v nji nekoliko pesmi posvečenih socialnemu vprašanju. Krasne so: „Eucharistia“, „Communio“, „Jeptiška“ (nuna) in zlasti „Piseň zvonu“, v kateri pesnik opeva zgodovino „angelskega češčenja“. Prepričan sem, da noben bravec ne odloži zbirko brez notranjega prerodenja.

Fr. Eisler: **Mořské sny**. Verše. V Novém Jičíně. Nákladem „Nového Života“.

Evo nám pesnika, ki je prvokrat stopil v javnost! Iz pesmi, ki jih je v zbirki objavil, se še ne more prav soditi o pesnikovem značaju. Vse je tu nekako mrzlo, brez barve, več ti govori pamet, nego srcé. Kritik brnske „Hlídke“ primerja Eislerove pesmi z lepimi slikami in kipi, ki jih je oblila magična milina mesečne svetlobe. Na nekaterih mestih se opazuje vpliv francoskih mojstrov. V zbirki je nekoliko sarkastičnih in ironičnih pesmi, a zdi se, da to ni polje Eislerovo. Spisal jih je bržkone zato, ker so take pesmi zdaj pri Čehih v modi. „Bila je doba, da je bil v modi misticismem in simbolizem — in pesniki so pisali mistične in simbolične verze. Bilo je v modi pisati nežne, groteskne verze — in pesniki so pisali nežne, groteskne verze. Bilo je v modi opevati Solnce, Življenje, Spol in Satana — in pesniki so opevali Solnce, Življenje, Spol in Satana. In danes? Nastala je moda pisati satirične in ironične pesmi — in pesniki pišejo satire in parodije.“ (Hlídka 1903, št. 1.)

Fr. Štingl.

RUSKA.

Al. Haruzin: **Žilišče Slovinca verhnjej krajiny**. S. Peterburg. 1903. Str. 99. Ponatisk iz časopisa „Živaja Starina“, sn. III. in IV. 1902.

Narodopisci izkušajo vestno zabeležiti vse, kar kje najdejo pristno narodnega. Moderni čas pa je staremu narodnemu življenju takó sovražen in nevaren, da kar s svojimi očmi

vidimo, kako ginejo stari narodni običaji, narodna noša, narodne pesmi itd. Zato je skrajni čas, da se hitro še otme pozabljenosti, kar le mogoče. Kar se tiče narodnih pesmi, mislim, smo Slovenci postali pozorni, četudi pozno, a vsaj ne čisto prepozno. Toda neko drugo stran narodne prosvete smo doslej skoro popolnoma zanemarjali, mislim — slovensko hišo. Stare kmetiške hiše, izvečine lesene, s svojimi prijaznimi lesenimi „ganjki“, obloženimi z nageljni in rožmarinom, izginjajo, ker jih je sram lepih kamenitih sosed, a z njimi pa izginja tudi velik kos slovenskih starožitnosti . . . Kako veliko hvalo smo torej dolžni severnim bratom Rusom, ki so nas v zadnjem času opozorili na te spomenike narodne prosvete. Prvo mesto mej temi prijatelji Slovencev zavzema prebl. g. nam. guvernêr v Vilni, A. Haruzin. Lani je izdal knjigo „Krestjanin Avstrijskoj krajiny i jego postrojki“ (Kmet Kranjske v Avstriji in njegova poslopja), ki smo jo v našem listu (glej l. 1902., str. 376.) nakratko ocenili in z veseljem pozdravili; letos pa nadaljuje započeto delo v knjigi z zgoraj naznanjenim naslovom: „Žilišča Slovinca . . .“ to je: „Stanovališča Slovencev gorenje-kranjskega (Gorenjca).“ — V tej knjigi se pisatelj bavi izključno le z gorenjskimi hišami. Ker sem prepričan, da bo to prezanimivo delo kmalu ali poslovenjeno ali primerno prirejeno našlo pot v slovenske hiše, zato podajam tu le kratko njegovo vsebino.

V uvodu (1—5) hvali g. pisatelj slikovitost gorenjske vasi: kako ljubko se skriva med zelenim drevjem ob vznožju kakega griča ali ob vodi, časih sredi ozke doline; od daleč se svetijo bele hišice s precej strmimi strehami, in sredi med njimi ali na enem koncu bela cerkvica. Ruska vas se imenuje „derevnja“, a je precej drugačna od naše „vasi“; zlasti se razlikuje v tem, da ima mnogo več prebivalcev — nad tisoč — pa je brez cerkve; cerkev se nahaja šele v večjem „selu“. Gosp. pisatelja zanima, kako so obrnjene hiše, proti cesti ali ulici, če so ograjene ali ne. Pri nekaterih cerkvicah je opazil tabore; tudi mnogih znamenj in kapelic omenja. Ko še pripomni, da je v vsaki vasi vsaj po ena gostilna, časih celo po dve ali tri, kjer se toči cviček in dobi vedno klobasa, dalje: kovačnica, mnogokrat mlin in žaga, nam podaja tudi sliko take, idealne gorenjske vasi. Fotografiral nam je — Srednjo vas v Bohinju.

Nato vodi čitatelja v vsa mogoča stanova-lišča, v katerih prebiva Gorenjec, od najpreprostejših do najbolj kompliciranih. Najpreprostejša so: kočja, bajta, stan in tamor; v njih prebivajo poleti pastirji v planinah. V knjigi

vidimo jako lepo izvršene fotografije kočje na Črni prsti, bajte na Stolu, sirarnice na Črni prsti, tamorja na Stolu, vrhutega pa še dotične floris. Značilno za vse te štiri stavbe je, da v njih ognjišče ni ločeno od stanice, ampak kjer pastir spi, tam tudi kuha. Toda v doslej opisanih stavbah prebivajo le nomadje — mimo-gredé, poleti. Zato pisatelja bolj zanima hiša, kjer prebiva gorenjski kmet. Ogledal si je g. pisatelj v par tednih, ko je bival l. 1902. na Gorenjskem, več vasi od Bitnja in Primskovega pri Kranju začeni pa do Rateč-Belepeči in Bohinja. Vsako zanimivejšo hišo je skrbno fotografiral, in si napravil tudi nje floris. Največ gradiva so mu dale Gorje (Gornje in Spodnje), Grad (Bled), Rečica, Mlino.

Toda kako vso to ogromno tvarino opisati, razvrstiti? G. pisatelj deli gorenjske hiše v tri vrste, in sicer tako-le:

V prvo vrsto šteje one hiše, ki obsezajo samo dva ločena prostora, vežo in „hišo“ *κατ' ἐξοχήν*; imenuje jih dvodelne hiše. Seveda kuhinje ne smatra za poseben prostor, ampak le kot del veže, ker je časih ognjišče res kar v veži; na vsak način pa se je kuhinja po njegovem mnenju odločila, oz. diferencirala iz veže. Taki domovi so redki. Kot zgled kaže slika 5. hišo v Zg. Gorjah, dalje iz vasi Mlina eno (sl. 31.), in na Primskovem je našel lep eksemplar (sl. 56). Zadnja je pravi pravcati tip dvodelnih lesenih hiš: tudi ima še klasična majhna okna, in podstrešje ti kaže še obligatno „lino“. G. pisatelj je mnenja, da je ta primskovljanska hišica verna podoba hiš naših dedov, starih Slovencev. V tem oziru jako zanimivo hišo je zasledil v vasi Rateče-Belapeč (sl. 6.), sezidano l. 1794.: v vežo vodijo vrata, ne duri, in v hlev, ki je tik veže, se gre skozi kuhinjo. To je pač redko. Iz tega g. pisatelj sklepa, da je bil hlev nekdanj organsko zvezan s hišo.

V drugo vrsto šteje pisatelj hiše, ki obsezajo tri ločene prostore, tridelni tip: vežo in kuhinjo + „hišo“ + č u m n a t o, ali: vežo in (kuhinjo) + „hišo“ + k a m r o. Ako je v sredi veža (in iz nje dalje kuhinja), na eni strani pa „hiša“ in na drugi čumnata, imamo podolgasti tip tridelnih hiš; če pa imamo vežo in (kuhinjo), iz nje „hišo“ in iz te naprej kamro, dobimo široki tip tridelnih hiš, ker v zadnjem slučaju se s kamro hiša ne podaljša, ampak samo širša postane, da je podobna nekakšnemu kvadratu. G. pisatelj meni, da se je podolgasti tridelni tip razvil iz dvodelnega, in sicer na ta način, da se je hlev, ki je bil, kakor gori omenjeno, organsko združen s hišo, pretvoril najprej morda v klet ali shrambo, pozneje pa v čumnato, ki služi ponajveč za spalnico. Na-

vadno pa se čumnate tišči hlev, in tako se vse zdélanje podaljša, zlasti če se hleva drži še skedenj. Nasproti vežnim vratom so še skoro povsod manjša vrata iz kuhinje vun, in dostikrat se prihaja v vežo po stopnjicah, eno-ali dvostranskih. — Mnogo redkejše so hiše širokega tridelnega tipa. Značilno pri njih je to, da se nahajajo na široki strani redno po tri okna, dve za „hišo“, eno (navadno manjše) za kamrico. Ako vidiš na široki strani tri okna védi, da ima „hiša“ poleg sebe kamro. Gospod pisatelj je teh misli, da kamre niso nastale obenem s „hišami“, ampak so bile prizidane pozneje. V dokaz mu služita dve okolnosti: *a)* leseni domovi imajo leseno „hišo“, a kamro zidano; *b)* pri zidanih domovih se vedno pozná, da je kamra pozneje bila prizidana po manjšem okencu. Tudi domneva, da je drugi, t. j. široki tip, iz poznejše dóbe nego podolgasti. Na vprašanje pa, sta li ta tipa slovenska, oz. slovanska, ali so ju Gorenjci vzprejeli od Nemcev, odgovarja gospod pisatelj v tem zmislu, da podolgasti tip, v Nemcih nima sorodnikov, pač pa je široki tip isti, ki ga je nemški profesor dr. R. Meringer zasledil v Alt-Aussee-u na Solnograškem in ga imenuje „Kreuzhaus“... „križasta hiša“, in ki o njem sumi, da je alemanskega izvira¹⁾. Podolgasti tip pa se nahaja pri vseh slovanskih plemenih, severnih in južnih: na Moravskem, Ruskem in na Balkanu. Ta je torej brez dvoma pristno slovanski in seza v sivo starodavnost nazaj (p. 85).

Tridelna tipa se na Gorenjskem nista razvijala dalje, ampak ves razvoj je šel v tej smeri, da sta se začela združevati in je nastal nov tip: četrodelni, ki ima v sredi vežo (in kuhinjo), na eno stran „hišo“ + kamro, na drugo stran pa čumnato (in včasih še shrambo ali klet). Tako da dobimo štiri ločene prostore, zato: četrorazdelni dom. Takih domov je na Gorenjskem zelo mnogo. Na Bledu je zasledil g. pisatelj enega, ki je star več nego 400 let. Veže nima obokane, ognjišče je bilo prej še enkrat večje, iz hiše se pride v kamro, iz čumnate pa v shrambo. To je v horizontalnem oziru konec razvoja; odslej se razvija dom le še vertikalno, t. j. hiša postane dvonadstropna.

¹⁾ Studien zur germanischen Volkskunde. Das Bauernhaus und dessen Einrichtung. Mitt. d. anthr. Ges. in Wien B. XXI. Wien 1891.

Taka je ob kratkem razdelitev hiš, ki jo utemeljuje in zagovarja g. pisec. Pri vsakem posameznem tipu seveda pa popisuje razne domove, ki so posebno značilni. A s tem vsebina knjige še ni povedana. Ker mi ne dopušča prostor, naj le površno omenim, da g. pisec še popisuje: gradivo hiš — prvotno les, pozneje kamen (zlasti veža in kuhinja iz kamena), arhitekturne oblike (značilne „ganjke“), skedenj (in „zanimive mostiče“ kot dohod), hlev, svinjak, podstrešje, ulnjak, streho, ki je vedno vsaj dvostranska, če ne

NOVA ŽUPNA CERKEV V ŠMARTNEM PRI LITIJI.

četrorostranska, t. j. spredaj in zadaj pričesana; dalje popisuje: okna, prvotno čisto majhna, kvadratna, časih imajo znotraj desko, ki služi kot zapah in (pri zidanih hišah) so okrog oken tisti lepi, značilni zidci, vsi lepo zeleno pobarvani, kar daje kakšni dvonadstropni hiši, lepo pobeljeni, — pa tista zelena okna — kaj prijazno vnanjost; dalje razkazuje g. pisatelj čitatelju natanko še posebe vse posamezne prostore v hiši: vežo, kuhinjo, „hišo“ (izbo), z domačo opravo: klopmi, mizo, sv. razpelom v kotu, pečjo in zapečkom itd.; kamro, čum-

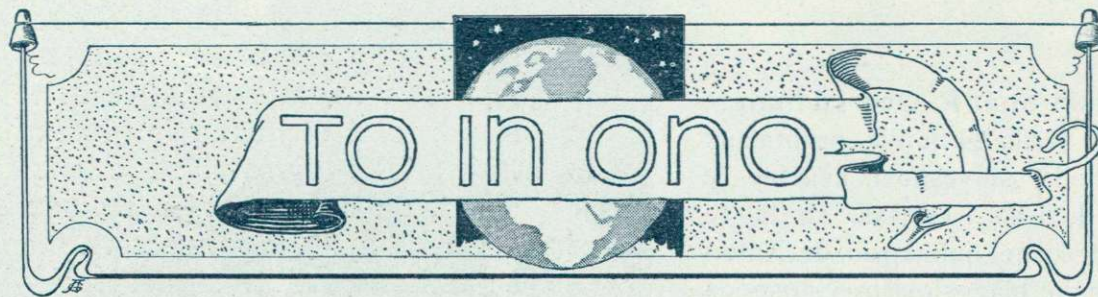
nato, shrambo, kevder in zgornje nadstropje, ako je pri hiši, in ga vodi nazadnje še pod streho.

Na 99 straneh je nakopičenega jako mnogo gradiva, obdelanega z veliko marljivostjo in natančnostjo; g. pisec ne gre nobeni težkoči s pota: vsako vprašanje, ki se mu vsiljuje, izkuša dognati. In koliko zanimivih vprašanj se je dotaknil! Orodje, ki je z njimi zbiral in obdeloval g. pisatelj tvarino, pa je: fotografski aparat (glej lepe fotografije več gorenjskih hiš na koncu knjige!), metrska mera (odtod točni florisi), primerjanje zidav slovanskih in neslovanskih rodov, in — last not least! — primerjajoče jezikoslovje. Na več krajih ima kar cele jezikoslovne ekskurze, tako n. pr. str. 3 o besedi „vas“, str. 7 o „koči, kući“, str. 9 „stog“, str. 10 „stan“, str. 12 „tamor“, str. 28 „streha“, zlasti zanimivo je, kar piše str. 34 o besedi „veža“, ki je znana, kakor se vidi iz tega, vsem Slovanom, seveda ne točno v našem slovenskem pomenu; str. 40 „hiša“, 42 „izba“, 50 „klet“ itd. Ako pomislimo, da je preblag. g. pisatelj visok politički uradnik v Rusiji in je svoje kratke počitnice, ki jih je preživel na Gorenjskem, porabil v to, da je spisal tako zanimivo knjigo o Slovencih ter tako seznanil Ruse z našo kmetiško hišo, res ne vemo, ali bi se bolj ču-

dili njegovi ljubezni do dela in vede, ki si ne privošči počitka, ali spretnosti in visoki izobrazenosti, ki v najneznatnejših rečeh najde povsod zanimivosti, ki jih mi „domačini“ nismo znali ceniti.

Ako prideš poleti nedeljo popoldne v kako tiho vas v gorskem zakotju, pa ljudem, ki sedé pred hišami in se hladé, pohvališ kraj in da imajo čedne hiše — kako se jim prikupiš, kako so ti hvaležni. Isto čuvstvo mora vzbuditi Haruzinova knjiga v vseh Slovencih, čuvstvo hvaležnosti, da se zanima za našo narodno prosveto in pripoveduje o nji daleč tam gori našim bratom ob Nevi in Volgi.

V strokovnjaško oceno knjige se ne morem spustiti. Kolikor poznam gorenjsko hišo, moram reči, da je g. pisatelj videl vse dobro in natančno. Seveda semtertja bi se kakšna malenkost mogla pripomniti, n. pr. da „izba“ ni povsod na Slovenskem sinonim za „hišo“ v ožjem pomenu; na Notranjskem je „izba“ — podstrešje. V filol. izvajanjih bi jaz g. pisatelju ne sledil povsem, n. pr. str. 8, kjer „pajštbo“ ali „paštbo“ razlaga od pasti, pasem, paša. Po mojih mislih bo to bavarska beseda: Beitz-stube. Istotako tiči v besedi izba, ki se v starih slovanskih virih piše tudi: istba, izdoba . . . nemška: Stube (cf. tudi soba).
Dr. J. Debevec.

„Deveti val“ na str. 393. je slika znamenitega ruskega slikarja Ajvazovskega. Ivan Konstantinovič Ajvazovski se je rodil 17. julija 1817 v Feo-

doziji na Krimu in je obiskoval akademijo v Št. Peterburgu pod slikarjem Tanneurjem. Mnogo je potoval, tudi po Italiji in po Turškem. Zbujal je zlasti zanimanje s svojim talentom za slikanje razburkane morja in radi svoje spretnosti v rabi mogočnih svetlobnih efektov. L. 1844. se je vrnil na Rusko, pa je šel potem še večkrat na potovanje. Njegove imenitnejše slike se nahajajo v zimski palači, v eremitaži in na umetnostni akademiji v St. Peterburgu, v Rumjazovskega muzeju v Moskvi in v novi pinakoteki v Monakovem. Nešteto njegovih slik je pa v zasebni lasti. Umrl je 2. maja 1900 na svojem posestvu v Feodoziji. — V o j n e t r o f e j e (str. 408.) so mojstrsko delo V e r e š č a g i n o v o. Vasilij Vasiljevič Vereščagin, ruski realista, ali če hočemo naturalista, rojen 26. oktobra 1842, se je udeležil pod generalom

Kaufmannom od l. 1867. dalje ruske vojne ekspedicije v Turkestanu. Bivanje v Turkestanu, zlasti v glavnem mestu Samarkandu, je bilo za Vereščagina zelo pomenljivo. V tej dobi in v teh krajih si je pridobil vtiskov, ki so bili merodajni mnogim njegovim najimenitnejšim slikam, zlasti o vojni. Znano je, da hoče Vereščagin zbudjati s svojimi slikami gnus pred vojsko, noče pa uprizarjati vojnih dogodkov kot zmagoslavja. Očitati so mu celo večkrat tendencioznost, pikro, nedopustno polemiko, da je moral nekatere svoje slike uničiti, n. pr. sliko „Pozabljen“. Ali ni res pretresljivo gledati na naši sliki ta kontrast: Ob mestnem zidovju mrliči, ranjenci — in čudna apatija, brezbržnost vojakov-zmagovalcev? Vojak si mirno in skrajno ravnodušno prižiga pipo, na njegovi obleki se še poznajo sledovi krvi. Drugi vojaki v ozadju pa govoré med seboj, kakor bi se ne bilo kar nič posebnega zgodilo. Ni lahko pozabiti vtisa, ki ga napravijo Vereščaginove slike o vojni. — Nežica (str. 428) je še delo pokojnega Dobnikarja. Poglejte jo, kako je ljubka, vsa lepša od cvetk njenega imena . . . Težko nam je, kadar se spomnimo, da Dobnikarja ni več! — Na str. 440 prinašamo sliko lepe gotiške cerkve v Šmartnem pri Litiji, ki je bila dozidana l. 1901. pod dekanom J. Lavrenčičem in posvečena dne 15. sept. istega leta. Prinašajoč slike raznih krajev in umetnin ne smemo pozabiti na domače umetnine. Župno cerkev v Šmartnem štejemo po pravici med največje (45 m dolga) in najlepše cerkve kranjske dežele. Prihodnjič prinesemo obširnejši popis te veličastne zgradbe.

Novi zatiški opat P. Gerard Maier.

V Zatičini se je vršila 29. junija, na praznik sv. Petra in Pavla, slovesnost, kakršne že nad sto let ni doživela Kranjska. Ta dan je prem. gosp. knezoškof ljubljanski, dr. Anton Bonaventura Jeglič, blagoslovil preč. gospoda P. Gerarda Maierja za zatiškega opata. P. Gerard Maier se je porodil v Steinbergu na Wirtemberškem 13. novembra 1855. Po dovršenih študijah je bil enoletni prostovoljec. Ko je tako zadostil svetnim zakonom, je vstopil v noviciat v cistercianski samostan v Mehrerau-u na Predarlskem. L. 1883. je bil posvečen v mašnika ter je deloval v Mehrerau-u kot učitelj na učiteljišču do l. 1888. V tem letu ga je poslal tedanji opat Maurus Kalkum v obnovljeni samostan Marienstatt v Nassau. Tam je pod opatom Wilijem, sedanjim škofom limburškim, deloval sedem let kot ekonom, oziroma župni upravitelj. Leta 1895. ga je poklical opat Stöckli zopet v Mehrerau, kjer je bil prior do leta 1898. Tega leta je bil poslan kot

prior v Zatičino, katero so cistercijani kupili od vlade kot upraviteljice kranjskega verskega zaklada. Čudna so pota božje previdnosti! L. 1784. so morali cistercijani zapustiti svoj samostan v Zatičini; l. 1898. pa zopet kupijo nekdanjo svojo last! P. Gerard je v Zatičini tudi župnik. Iz Rima je bil odlikovan z naslovom papeškega notarja. V Zatičini se je pridno lotil slovenščine in si je prilastil z vztrajnim ukom že precejšnje znanje našega jezika. Kot zatiški opat je odslej neodvisen od Mehrerau. Zanimivo je, da je bil tudi prvi opat zatiški l. 1136. istega imena. Zatiški samostan je ustanovil oglejski patriarh Peregrin. Samostan le bil velikega pomena v naši deželi. Njegovi opati so spadali k prvim veljakom domače dežele. V turških bojih je bil samostan močna utrdba za vse okoličane. Mnogo je storil samostan za ljudsko izomiko. Njegova v Rudolfinumu se nahajajoča rokopisna zgodovina je neprecenljive vrednosti za našo zgodovino. Na Kranjskem je samostan upravljal nad trideset župnij, na Štajerskem pet. Take župnije so bile n. pr.: Čemšenik, Dobrniče, Hinje, Krka, Mirna, Raka, Šempeter pri Nov. mestu, Škocijan pri Turjaku, Šmarije, Šmarjeta, Šmartno pri Litiji, Trebnje, Vače, Viš-

NOVI ZATIŠKI OPAT P. GERARD MAIER.

nja gora, Šent Vid pri Zatičini, Zagorje, Žužemberk itd.; na Štajerskem pa Galicija, Sv. Peter pri Savinji, Šmartin na Paki, Teharje in Žalec. Vsled odloka 25. oktobra 1784. so morali menihi oditi. Ljudstvo je žalostno zrlo za njimi. Časa kolo se je zavrtelo za dobro stoletje; izgnanci se vračajo... Drug jim je obraz, drug izraz, srce pa isto. Bog blagoslovi njihov trud pod novim opatom!

Tri razstave v Ljubljani.

V ljubljanskem „Mestnem domu“ smo imeli v prvi polovici junija razstavo umetno obrtnih predmetov, ki jih je poslal c. kr. avstrijski muzej z Dunaja, da seznanimo naše obrtnike pa tudi širje občinstvo z modernim tokom umetnega obrta. Razstava je bila večjega pomena le bolj za obrtnike, za veščake v posameznih panogah umetne obrti, manj pa je ugajala širjim krogom našega občinstva. Namen te razstave je bil poučevati in vzpodbujati. In res! Obrtniki navadno delujejo, kakor so se učili pri svojih mojstrih in ne kažejo napredka, če jim ni sreča mila, da bi mogli potovati po raznih krajih in opazovati napredek v svoji stroki. Takim pomagajo razstave, prirejene njim v pouk. Tu se na svoje oči prepričujejo, kaj so drugi tovariši dosegli, in to jih navdušuje in vzpodbuja, da se tudi sami poprimejo svoje stroke z večjim veseljem in z živahnejšim pogumom. Vsled tega izkušajo svoje izdelke vsestransko izpopolniti. Male iskricice, a ne brezpomembne, so take razstave.

Razstavljeni predmeti so pripadali keramični, kovinski, lesni in tekstilni stroki. Poleg tega je bilo videti tudi več stavbnih načrtov in raznih risb iz obrtnih šol. Tu si videl, kaj v posameznih strokah dandanes proizvajajo največje tvrdke na Dunaju, v Parizu, v Londonu itd., in kaj izdelujejo razne strokovne šole na Dunaju, v Lvovu in drugje. Pri keramičnih izdelkih smo opazovali zlasti nove oblike in moderno prevlaklo, ki je včasih res čudovita. Tu bi se naši obrtniki lahko mnogo naučili! Manj važni za naše razmere utegnejo biti kovinski izdelki, čeprav so sami na sebi deloma jako krasni. Zanimivo je bilo tudi pohištvo, posnemajoče stare uzorce, ali izdelano v najnovejših oblikah. Tekstilni oddelek je bil zelo raznovrsten. Za naše kraje je brezdvomno najimenoitnejša zbirka čipkarskih izdelkov. Nekatere dunajske in idrijske čipke so nenavadno krasne. — Obisk razstave je bil brezplačen; želimo, da bi razstava naše obrtnike razvnela in jim vžgala iskrico vztrajnega hrepenenja po vedno večjem izpopolnjevanju v posameznih strokah njihovih obrtov.

V kazinskem poslopju v 1. nadstropju pa so razstavili slike graški „Künstlerbund“, štajerski „Kunstverein“ in monakovsko društvo „Scholle“.

Nič posebno velika razstava (le 115 slik, 3 kipi in 26 tkanin), a vendar zanimiva! Slike so akvareli in oljnate slike. Pri mnogih se opazuje vpliv moder-

nega toka — secesije; nekatere so res pravi vzor te smeri. Poglej sliko od blizu, in gotovo ne ugeneš, kaj da pomeni; šele v prilični oddalji ti predmet stopi pred oči. Vzemimo števil. 29. (Konr. Suppanchich) z naslovom: „Večer na morju.“ V bližini ne opaziš drugega nego vse polno pičic, lis in črt, rdeče, modre, zelene, rumene in oranžaste barve; iz primerne daljave pa šele vidiš, da solnčni žarki obsevajo morsko gladino. „Pomladanske breze“ (št. 66) imajo tako razkavo deblo, da stoji barva na platnu kakor kak relief. Secesijci sploh radi segajo po raznih naravnih prizorih in motivih iz planinskih, gozdskih in selskih pokrajin. Nekatere slike so pa prav naravne in dobro izvršene, na pr. portreti Daniela Pauluzzija, št. 71 (ovce) monakovskega slikarja Otona Geblerja, M. Ruppeja vse tri slike, Valterja Georgija in št. 116 Adolfa Höferja (kako hiša odseva v vodi). Splošno so se nam zdeli monakovski slikarji manj moderni kakor njihovi epigoni po drugih krajih. Ali ne izgineva secesija v slikarstvu? Ali ni le prehodna postaja k večji naravnosti? Vsaka stvar doživi le nekaj let. Kdo pa sme zahtevati, da se vstopi na ta ali oni kraj, da boš prav videl, kaj hoče slikar povedati s čopičem? Postranski nameni v umetnosti so bolj ali manj duhovite igrače ali vaje, resnih jih ne moremo imenovati; morda so pripravni za uk, a iskati ne smeš v njih smotra umetniškega. Zato vse take razstave kažejo šolski znak, obsegajoče priprave in elemente, ki pričajo, da bo iz tega polagoma še kaj dobrega nastalo. — Prav občutno pogreša oko zgodovinskih slik, da bi se naslajalo na vzvišenih idejah, ki jih uprizarja lepa oblika. Ali bi se ne naveličali čitati vedno le takih spisov, ki nam slikajo naravne prizore, k večjemu kako omledno idilo? Hrepeneli bi po globokočutni pesmi, po zanimivi noveli, po resni in fino razpredeni povesti in pretresujoči drami!

V razstavi v kazini so se nam predstavili nekateri pravi umetniki, hrepeneči po zdravem realizmu, a tudi o secesijcih moramo reči, da ima njihov čopič tuintam precejšnjo moč, samo da bi ga hoteli drugače uporabljati.

Jako čedni in okusni so nekateri okviri.

Prikupljivi so kipi Elze pl. Kastl iz Ljubljane, ki je edina zastopnica kiparstva na tej razstavi.

Kranjski umetno-tkalski zavod v Ljubljani je razstavil 26 tkanin svojega izdelka. Vtkani okraski so izvršeni po načrtih dunajskega profesorja R. Hammela in gdč. Födransperg.

Razstava ženskih ročnih del. Velika dvorana „Mestnega doma“ je na vse strani napolnjena z izdelki, ki pričajo o finem okusu in neutrudljivi vztrajnosti našega olikanega ženstva. V narodnem oziru je ta razstava pač največje važnosti. Ljudstvo se množi in strada, radi tega išče kruha v tujini, zlasti v Ameriki. Marsikdo bi rad delal doma, ko bi le vedel kaj in kakó, da si kaj prisluži. Lep in poučen napotek nam je dala ta izborna aranžirana razstava. V ročnem delu leži velik kapital; treba ga je

le dvigniti. Koliko ljudi bi lahko živelo ob zaslužku ročnih del, ko bi se ta stroka le nekoliko bolj uredila, ko bi se osnovala zveze, recimo za posamezne okraje! Ves zimski čas bi se dal porabiti za ročna dela, kar bi vrglo lep zaslužek. Ali se ne živi krog Idrije mnogo ljudi od čipkarstva? Iz tujine bi potem prav nič ne potrebovali, saj bi bilo blaga dovolj še za izvoz.

Na razstavi vidiš tudi vzorce domačih motivov. Na te bi morali najbolj paziti. Zbirali naj bi še druge, doslej manj znane narodne motive in jih uporabljali. Kako lepo bi bilo, ko bi se uvedli narodni vzorci v paramentiko! To bi bil velik napredek v naši domači umetnosti.

Razstava je tako bogata in raznovrstna, da se ne drznemo v kratkih potezah izreči kake ocene. Posamezne reči je treba videti in se v delo vtopiti. Koliko truda, koliko vaje in spretnosti poleg okusa in razsodnosti je treba za vse to!

Razstavljeni predmeti kažejo skoro vse izdelke, ki spadajo v okvir ročnih del. Zastopane so najrazličnejše tehnike; tu vidiš okraske vseh slogov in barv. Tudi secesija ni zgrešila pota v ta hram. Nekateri razstavljeni izdelki segajo v starejše čase, drugi so zopet iz japonskega, kitajskega in drugih tujih krajev.

S svojimi zbirkami so se razstave udeležile posamezne osebe, pa tudi celi zavodi in šole.

Srečna ideja te razstave naj zbuja še daljne vrste občinstva k večjemu zanimanju in naj vsako leto otvori vrata „Mestnega doma“, da bomo mogli v veliki dvorani zopet občudovati delo lastnih rok in umetni čut slovenskega rodu.

V. S.

„Zgodovinsko društvo za Slov. Štajersko.“
Na Štajerskem sicer že čez 50 let obstoji zgodovinsko društvo (der historische Verein für Steiermark) s sedežem v Gradcu in si je steklo že lepih zaslug za zgodovino štajerske dežele. Toda to društvo je čisto nemško ter se za slovenski del Štajerske malo zanima in tudi pri dobri volji ne more prodreti v notranje žitje in bitje slovenskega naroda. Zatorej so štajerski Slovenci storili znamenit korak v svojem kulturnem napredku, da so si ustanovili posebno društvo za proučevanje južnoštajerske zgodovine in narodopisa. Ako društvo najde dovolj podpore v slovenskem občinstvu, utegne postati veleznamenit zavod za slovensko in sploh avstrijsko zgodovino. Društvo lahko marsikaj spravi na dan, kar je še sedaj neznano in kar bi tujcem, ki ne poznajo jezika in nravi slovenskega ljudstva, ostalo prikrito. Novo društvo lahko raztegne svoj delokrog tudi na slovenski del Koroškega, na Prekmursko in sosednje Medjimurje. Osnovano je društvo na prav široki podlagi: obdelovalo bo zgodovino v celem obsegu in zraven tudi narodopis, ki je še pri nas kaj slabo obdelan. Vzdrževalo bo tudi knjižnico in muzej. Društvo bo imelo častne, dopisujoče, redne in podporne ude. Prve in druge imenuje le občni zbor, redni ud pa

postane lahko vsak, ki plača enkrat za vselej 100 K ali pa vsako leto 5 K, podporni ud pa tudi z manjšo svoto. Pri občnem zboru dne 28. maja t. l. je bil izvoljen naslednji odbor: Predsednik znani zaslužni zgodovinar M. Slekovec, župnik pri Sv. Marku niže Ptujja, podpredsednik ravnatelj H. Schreiner, tajnik prof. Fr. Kovačič, blagajnik odv. dr. R. Pipuš, knjižničar in arhivar prof. Avg. Stegenšek; dalje so v odboru: Kanonik M. Matek, prof. A. Kaspret v Gradcu, M. Ljubša, duh. v Gradcu, prof. J. Košan v Mariboru, prof. Jos. Kožuh v Celju in prof. Ferd. Majcen v Ptujju. Dobro bi bilo, da stopita kranjsko „Muzejsko društvo“ in novo štajersko zgod. društvo v ožjo dotiko; tako bi se lažje kaj velikega doseglo. Želimo novemu društvu veliko uspeha.

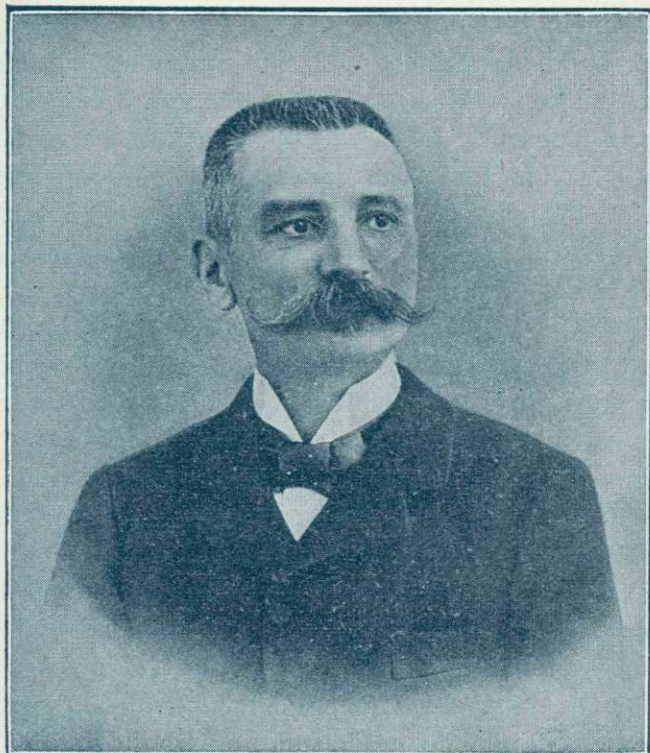
Poljaki o „Dom in Svet-u“. V poljski katoliški reviji „Przegląd Powszechny“ (4. št. 1903) poroča profesor Jan Magiera o lanskem letniku „Dom in Sveta“. Podobno poročilo je isti list prenesel lani o predlanskem letniku „Dom in Sveta“. Lani je poročevavec pogrešal obširnejših poročil iz slovanskih literatur; letos pa isti poročevavec s posebnim priznanjem govori o „Dom in Svetovih“ poročilih iz slovanskih literatur in o njegovih bogatih drobnejših novicah iz kulturnega življenja slovanskih narodov. Veseli nas, da tudi Poljaki priznavajo napredek našega lista, ki je res ves čas od svojega postanka vsako leto poskušal storiti korak naprej.

Prevrat na Srbskem.

Zopet je ena stran tužne srbske zgodovine popisana s krvjo. V noči od 10. do 11. junija je padel kot žrtev častniške zarote s svojo soprogo Drago vred mladi srbski kralj Aleksander I., in z njim je umrl zadnji potomec mlade dinastije Obrenovičev.

V Srbiji so vladale v novejšem času jako nezdrave razmere. Ustava se je opetovano izpreminjala, ljudstvo so težili veliki davki, državne blagajne so bile skoro popolnoma prazne. Mladi kralj pa se je izkušal zavarovati proti vedno bolj rastoči nevolji podanikov s kruto silo. V najnovejšem času je razburilo duhove še vprašanje zaradi prestolonaslednika. Ker ni imel dosedanji kralj Aleksander direktnih potomcev, ga je znala kraljica Draga pregovoriti, da proglasi njenega brata, častnika Lunjevica, za prestolonaslednika, dasi se je ljudstvo temu odločno upiralo. — In tako je prišla katastrofa. Zarotniki so s silo vdrli v kraljevi konak, zahtevali od prestrašene Aleksandra, da podpiše odpoved na prestol, in ker ni hotel — grozovito umorili njega in kraljico Drago. Padli so v oni noči, zadeti od zarotniških krogelj, tudi oba kraljičina brata Nikolaj in Nikodem Lunjevica, dosedanji ministrski predsednik Marković, minister notranjih zadev Teodorović, vojni minister

Srbski kralj Peter I.

Pavlović, topničarski častnik Jovan Milković in več drugih prvakov, ki so bili vdani dinastiji Obrenovičev.

Takoj po umoru kraljeve dvojice je prevzel ministrsko predsedništvo pristaš Karadjordjevičev Avakumović, ki je sestavil še v isti noči novo srbsko vlado. Zunanje ministrstvo je izročil Kaljeviću, notranje Protiću, za vojnega ministra je imenoval Atanackovića, za finančnega pa dr. Velikovića. Dne 15. junija je sklical ministrski predsednik skupščino in senat, da izvolita novega kralja, in še istega dne je bil proglašen vladarjem Srbije Peter Karadjordjević I.

Dinastijo Obrenovičev je ustanovil knez Miloš, in zadnji potomec te nesrečne rodovine je bil Aleksander I., ki se je porodil dne 14. avgusta l. 1876. v Belemgradu, kot sin kralja Milana in kraljice Natalije. Že v zgodnji mladosti je zapustil s svojo plemenito materjo Srbijo; ko se je pa Milan l. 1889. odpovedal prestolu, je bil Aleksander kronan za srbskega kralja, dasi je štel šele 14 let. Dne 14. aprila l. 1893. se je pri dvornem obedu nepričakovano proglasil polnoletnim ter prevzel vso vlado v lastne roke. A že prvi njegov korak je bil, kakor skoro vsi poznejši, nasilen in krut: dal je namreč vse svoje dotedanje svetovavce vkleniti ter je takoj izpremenil samovoljno vso ustavo.

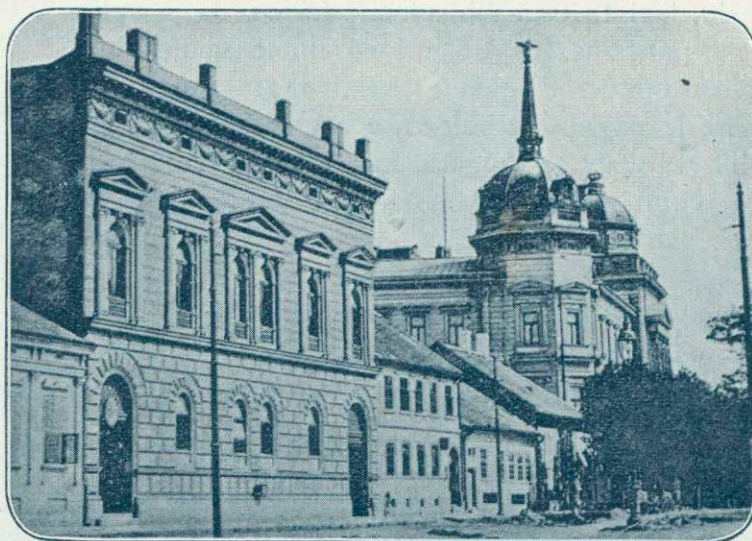
Umorjena kraljica je bila poprej poročena z inženirjem Mašinom, ki je pa kmalu nenadno umrl, nekateri trdijo, da ga je zastrepila lastna soproga — poznejša kraljica Draga. Po moževi smrti jo je imenovala Natalija za svojo dvorno damo in tako se je seznanila s kraljem

Aleksandrom, katerega je znala z različnimi spletkami tako zase pridobiti, da se je z njo 21. julija l. 1900. zaročil. Kraljeva mati Natalija se je upirala z vso odločnostjo tej zaroki, narod je bil ogorčen nad nepremišljenim korakom, vsakdo je bil prepričan, da ta zaroka le škoduje ugledu Srbije — a kralj je bil slep. Poročil se je z Drago 9. avgusta l. 1900. v trdnem upanju, da rodi kraljica Srbiji prestolonaslednika, katero upanje ga je pa ljuto varalo.

Rodovino Karadjordjevičev, iz katere izhaja sedanji kralj Peter I., je začel hrabri Juri Petrović, prvi osvoboditelj Srbije izpod turškega jarma. Dasi sin preprostih in revnih staršev, je zasnoval dve ustaji l. 1787. in 1804., v katerih se je tako hrabro in uspešno bojeval proti sovražnikom krščanstva in svobode, da se je l. 1810. lahko imenoval za „poveljnika Srbije“. Zapustil je sina Aleksandra, ki je bil po smrti Mihaela Obrenovića l. 1842. z dovoljenjem Turčije in Rusije izvoljen za srbskega kneza. Toda že l. 1858. ga je skupščina odstavila in izvolila Miloša, tako da je bil Aleksander Karadjordjević prisiljen bežati iz Srbije. Pri svoji smrti v Temešvaru (l. 1885.) je zapustil vse pravice do prestola svojemu sinu Petru.

Sedanji srbski kralj je bil rojen dne 11. julija l. 1846. v Belemgradu. Šele dvanajst let star je moral bežati v Švico, kjer je bival vse do časa, ko so ga poklicali na prestol v Srbijo. L. 1883. se je poročil s črnogorsko princezino Zorko, katera pa ni učakala časti, da bi bila kronana za srbsko kraljico; umrla je že leta 1890. in zapustila troje otrok: Heleno, Jurija in Aleksandra. —

Tako je zasedla nova dinastija krvavi srbski prestol. Bog daj, da bi dežela, ki je morala tekom časa veliko pretrpeti vsled zunanjih sovražnikov in notranjih razprtij, pod novim vodstvom lepo procvitala in se krepko razvijala. Krvi je Srbija prelila že dovolj in tako groznih katastrof, kot je bila zadnja, jo varuj Bog!

Novi kraljevi konak v Belem gradu.

Makedonija.

Naš rojak g. K. Gersin je izdal nedavno na Dunaju jako poučno in skrbno sestavljeno knjižico „Macedonien und das türkische Problem“. (Wien. Druck u. Verlag von Kratz, Helf u. Co. 1903.) Pisatelj poudarja takoj iz početka, da mohamedanstvo ni kulturna ideja, da se Turčija ne sme dalje vzdržavati, in da je edini pravi kulturni faktor na Balkanu krščanska, za svoj obstanek se boreča raja. Nato pa kratko, a jako pregledno, popisuje Makedonijo z zgodovinskega, zemljepisnega, narodopisnega in jezikoslovnega stališča. Mi navajamo tu le nekaj podatkov, ki utegnejo zanimati naše čitatelje.

Makedonija ni uradno ime, ampak le zgodovinski naslov, ki danes obsega nekako vilajete Solun, Bitolj (Monastir) in Kosovo. Ta dežela je nekako toliko, kakor Spodnja in Zgornja Avstrija, Štajerska in Koroška skupaj. Prebivavcev je tu okolo 2.275.000.

29. maja l. 1453. je padel Carigrad v turške roke. Turška oblast je rešila grški živelj na Balkanu, kajti v štirinajstem in petnajstem stoletju, ko so vladali srbski knezi v Tesaliji, Epiru, Makedoniji in Albaniji, je tu vladal srbski, ali kakor pravi Kačić — slovinski jezik, in ko je cesar Sigismund poslal pismo v Albanijo, so mu odgovorili odtod, da znajo brati samo slovensko pismo (cirilico). Turška vlada je pa na škodo Slovanom podpirala razkolno grško hierarhijo, in obe oblasti skupaj sta zatirali slovansko rajo. L. 1767. je carigrajski patriarh odpravil avtokefolno cerkev ohridsko in peški patriarhat. Grki so sežgali patriarhalno knjižnico v Trnovem. Nastopila je fanariotska doba. Fanariote so zvali pristaše grške cerkve po Fanaru, grškem oddelku carigrajskem, kjer je bil sedež patriarhov. V tej dobi so storili vse mogoče, da demoralizirajo ljudstvo.

Bolgarski menih Paisij je napisal zgodovino bolgarskega naroda, katera je v začetku prošlega stoletja navdušila več mladih Bolgarov za osvobojenje izpod turškega jarma. Ogorčenje proti fanariotom je raslo, in l. 1870. je bil sultan prisiljen, da je vplival na patriarha, in Bolgari so dobili samostojno cerkveno upravo v obliki eksarhata. Carigrajski patriarh je pa izobčil bolgarskega eksarha in s tem izgubil ves vpliv na Bolgare. Razkol v razkolu je postal vedno večji, in danes so na Balkanu dvojni škofje: patriarhatni in eksarhatni.

Slovanov je zdaj v Makedoniji 1.118.336. Deloma so kristjani, deloma mohamedanci. Kristjani so večinoma eksarhisti, le majhen del v južni Makedoniji vidi v carigrajskem patriarhu svojega poglavarja; teh je pa vedno manj.

Preporo vprašanje, so li makedonski Slovani Bolgari ali Srbi, rešuje g. Gersin z Jagičem s tem, da razlikuje srbsko, šopo-makedonsko in bolgarsko narečje. Šopo-makedonsko narečje tvori prehod od srbskega na bolgarski jezik. Meja med obema sosed-

nima vplivoma bi bila nekako ob razvodju med Vardarjem in Strumo.

Turkov je v Makedoniji okoli pol milijona, Grkov četrt milijona, Albancev štejejo 128.711. Albanci niso združen narod. Pod Jurijem Kastrioto so se sicer borili za krščanstvo, a danes sta dve tretjini turški. Delati ne marajo, vojska je njihovo veselje. Delé se v Toske in Gege, ki govoré precej različna narečja. Na Toske vplivajo od juga Grki, od severa Avstrijci in Italijani. Gegi pa se delé v več rodov, kateri živé med seboj v krvni osveti in jih ni mogoče združiti. Versko se delé v mohamedance, katoličane in pravoslavne; pišejo v petih alfabetih. Teh nasilnih ljudi ni mogoče drugače kultivirati, kakor da se jim pobere orožje in se prisilijo k delu. Dalje je v Makedoniji 80.000 romanskih Cincarjev, ki so večinoma krčmarji in trgovci, 67.840 judov ali Španjolov, katerih je pa mnogo prestopilo v islam, dasi doma še vedno govorijo špansko. 54.557 je Ciganov, ki so pa na Balkanu precej delavni ljudje, nekateri celo bogati. V manjšem številu je še mnogo drugih narodnosti zastopanih v Makedoniji.

V mestih seveda bolj prevladuje turški živelj, na deželi po slovanski. Tu podajemo nekaj števil, ki nam kažejo, kako je prebivalstvo namešano v večjih makedonskih mestih.

Solun ima: Slovanov 10.000, Turkov 26.000, Grkov 16.000, Španjolov 55.000, Ciganov 2500, tujcev 8500; skupaj 118.000 prebivavcev.

Veles šteje: Slovanov 12.000, Turkov 6600, Cincarjev 500, Ciganov 600; Skupaj 19.700 prebivavcev.

Seres šteje: Slovanov 2200, Turkov 11.900, Grkov 11.000, Španjolov 2500, Ciganov 500; skupaj 28.100 prebivavcev.

Skoplje šteje: Slovanov 13.000, Turkov 15.000, Grkov 50, Albancev 150, Cincarjev 450, Španjolov 800, Ciganov 1920, tujcev 500; skupaj 31.900 prebivavcev.

Štip šteje: Slovanov 10.900, Turkov 8700, Španjolov 800, Ciganov 500; skupaj 20.900 prebivavcev.

Bitolj šteje: Slovanov 10.000, Turkov 10.500, Albancev 1500, Cincarjev 7000, Španjolov 5500, Ciganov 2000, tujcev 20; skupaj 37.000 prebivavcev.

Ohrid šteje: Slovanov 8000, Turkov 5000, Albancev 800, Cincarjev 460, Ciganov 600; skupaj 14.860 prebivavcev.

Prilip (domovina kraljeviča Marka) šteje: Slovanov 16.900, Turkov 6200, Cincarjev 480, Ciganov 960; skupaj 24.540 prebivavcev.

Zanimiva je dežela menihov na Sveti gori. Tu živi v 20 samostanih 4500 grških, 4000 ruskih, 1100 srbskih in bolgarskih, 250 rumunskih in 60 georgijskih menihov. Ti redovniki so prosti v svoji upravi, samo leten davek morajo plačevati sultanu. - Posamezne narodnosti so v vednem prepiru med seboj.

Ti podatki bodo s pomočjo zemljevida nekoliko olajšali našim čitateljem pregled čez zamotane makedonske razmere. Ta dežela, ki je namešana s tolikimi narodnostmi in v kateri se bojujejo med seboj najrazličnejše kulture, bi bila pač vredna, da se osvobodijo turškega jarma in dobi tako upravo, v kateri se morejo razvijati duševne sile. Turčija je dovolj jasno pokazala, da ni zmožna uvesti potrebnih reform; manjka ji moči in tudi volje za to. Zato so pa kulturne države poklicane, da rešijo te krepke in za visoko kulturo sposobne jugoslovanske rodove iz sedanjega nevrednega in neznosnega stanja.

Dr. E. L.

Esperanto. Kaj je esperanto? Moderni volapük, nov svetovni jezik, umetno prikrojen in sestavljen, kateri ima doslej še največ upanja, da postane kdaj nekaka „lingua franca“ med olikanci celega širnega sveta. Duhovita iznajdba Schleyer-ja — volapük — je imela v početku dokaj privrženecv, a sedaj je skoro zapala pozabnosti. Esperanto pa mogoče prodre. Esperanto-jezik je sestavil neki dr. Zamenhof. Rodil se je v poljsko-židovskem mestu Bialystoku. Že kot deček je opazoval, kake težkoče so imeli ljudje pri občeivanju, ko niso razumevali drug drugega. Že tedaj je uvidel, da s skupnim jezikom pade ena največjih bariér med narodnostmi. V šoli se je učil francoščine in nemščine. Ko se je v petem gimnazijskem razredu začel učiti angleščine, ga je očaral preprosti sestav tega jezika. Začel je razmišljati, primerjati korenike in besede, in polagoma se je rodila ideja o novem svetovnem jeziku. Leta 1887. je izdal v poljščini pisano knjigo o tem predmetu. Novemu jeziku je tedaj nadél ime „esperanto“. V malo letih je Zamenhof-ovo ime zaslulo po svetu. Esperantisti so se navdušeno zglašali tuintam. Dandanašnji šteje esperanto do 80.000 privrženecv. Od leta do leta, v novejšem času tudi od dne do dne, raste njihovo število. Največ je Francozov, potem pridejo Rusi. V najnovejšem času pa so se pred vsem začeli ogrevati za ta jezik tudi Angleži. Esperanto-klubi kar rastejo iz tal. Esperanto-časniki širijo to gibanje, med njimi „La lingua internacia“ in „L'esperantiste“ v francozkem jeziku. Esperantisti so preveli že Hamleta v svoj jezik in izdali okoli 150 del. Sestav tega jezika je jako preprost. Besedni zaklad je docela vzet iz znanih, modernih jezikov, največ iz francoščine, laščine, Latinščine in angleščine. Slovnica je sila enostavna. Esperanto pozna samo določni člen in sicer za vse spole, sklone in števila obliko „la“, n. pr. la patro (oče), la patrino (mati), la fratoj (bratje). Vsi samostalniki se končujejo v ednini na — o, v množini na — oj, n. pr. libro (knjiga) — libroj, onklo (stric) — onkloj. Četrty sklon se tvori tako, da se pridene končnica — n, n. pr. la pomo (jabolko); mi havas la pomon (imam jabolko). Ženski samostalniki se tvorijo iz moških s tem, da se pred o, oj vtika „in“,

n. pr.: filo (sin) — filino (hči); fratoj (bratje) — fratinoj (sestre). Prednica „mal“ pred samostalnikom pomeni samostalnik nasprotnega pomena, n. pr.: amiko (prijatelj) — malamiko (sovražnik). Vseh črk šteje ta jezik 28. Vsaka beseda se tako izgovarja, kakor piše. Esperantisti trdijo, da se olikan človek, ki je večš modernim jezikom, za silo priuči novemu jeziku v par dneh v toliko, da brez težkoč čita tiskane knjige. Lev Tolstoj je to zmôgel v dveh urah. Kot zgled jezika navajamo: „La viro dinas, ke la virino ne estas tiel fonta kiel li. Certe! Sed la čevalo estas pli fonta ol la homo; la elefanto trotante sur li pulvorigus lin. — Mož govori, daje žena slabejša kot on Gotovo! Toda konj je močnejši od človeka. Slon, hodeč po njem, ga zdrobi v prah.“ O priliki izpregovorimo še kaj več o tem jeziku v našem listu. Vse kaže, da se bomo prej ali slej morali seznaniti ž njim.

„**Francoska akademija**“, slavni „nesmrtni“ zbor štirideseterih, kateri se po volitvi vedno izpopolnjuje, kadar izgubé kakega člana, je po smrti De Borniera izvolila dramatika Rostanda za akademika. Kakor znano, je akademija odklonila kandidaturo Zolovo zaradi nenravnosti njegovih spisov. To je dalo povod ostrim napadom na akademike, a jim vendar ni zmanjšalo veljave. Slovesno je akademija vzprejela Rostanda dne 4. junija po običajnem obredu. Novi akademik je najprej predaval o življenju in o zaslugah svojega prednika, naglašajoč pesniško vrednost De Bornierove „La file de Rolland“, in nato je predsednik de Vogüé slavil novega člana, kateri je dosegel največji uspeh s svojo dramo „Cyrano de Bergerac“. Rostand se je odvrnil od realizma in segel zopet nazaj k romanticizmu.

„**Laus vitae**.“ Pod tem naslovom je izdal italijanski pesnik Gabriele d' Annunzio veliko zbirko liričnih spevov, v katerih se najodločnejše bori za zmago starega poganstva nad krščanstvom. „Novi Italiji“ hoče pokazati pota „nove kulture.“ Mazzini že je pisal, da nastopa tretja doba, v kateri naj Italija gospoduje svetu. Prva doba je bilo starorimska, ko si je rimsko poganstvo podjarmilo svet. Druga doba je bila krščanska, ko je papeštvo zavladao civilizaciji. In tretja doba? D' Annunzio kliče zopet staro poganstvo, zbuja stare bogove in jih hoče z evangelijem materialističnega uživanja povzdigniti zopet na prestol. Stare Muze kliče k življenju in jim pridružuje še deseto Muzo, katéra naj odslej vlada. Ta bodi Energeia. Vse pridobitve nove dobe hoče ločiti od krščanstva in na njih podlagi osnovati novo poganstvo. S tem evangelijem bo baje Italija zopet zavladao svetu, to bo:

il tuo trionfo, popol d' Italia,
sull' età nera, sull' età barbara,
su i mostri onde tu con serena
giustizia farai franche le genti.

To je vodilna misel D' Annunzieva. Hotel je poleg Danteja, pesnika krščanskega modroslovja, postati

veliki pesnik modernega poganstva. Z neštevilnimi staropoganskimi reminiscencami je napolnil svoje delo, hoteč biti skrivnosten kakor Dante. A te pesmi si pač ne bodo osvojile sveta, kakor si ga je velikega pesnika „Divina commedia“.

Bukovinske šole. Dobili smo v roke šematizem bukovinskih ljudskih šol in učiteljev, iz katerega posnemamo nekaj podatkov, ki nam kažejo stanje narodnega šolstva v Bukovini. V celi Bukovini je 101.531 otrok v šolski starosti, toda v šolo jih hodi samo 82.971, med njimi 43.202 dečka in 39.762 deklic. Šolskega nauka torej ne uživa 18.560 otrok. V verskem oziru so se delili otroci na: pravoslavni 57.444; rimsko-katoliški 10.674; judovski 9584; evangeljski 2791; grško katoliški 2103; armensko katoliški 29; drugih 46. Po narodnosti jih je bilo: 30.798 Rusinov; 28.947 Rumunov; 19.004 Nemci (očividno nekaj židov); 3002 Poljaka; 1098 Ogrov; 122 drugih. Z ozirom na učni jezik so se delile šole: v 161 z rusinskim učnim jezikom, 128 z rumunskim, 52 z nemškim, 25 z nemško-rumunskim, 11 z nemško-rusinskim, 9 z nemško-rumunsko-rusinskim, 5 z rumunsko-rusinskim, 3 z ogrskim, 2 z nemško-rusinsko-poljskim, 1 s poljskim, 1 z armenskim (?), 1 z mažarsko-rumunskim, 1 z nemško-poljskim, a eno celo z nemško-rumunsko-rusinsko-poljskim. V bukovinskih šolah je torej mogoče vzgojiti mnogo filologov in jezikoznancev, a česa drugega se še nauče v primernem razmerju, tega nam šematizem ne pove — pristavlja „Literaturno-naukovi Vistnyk.“ L.

Elektrika in vodne sile. Vedno bolj se bližamo dobi elektrike; doba para se umika na vseh koncih. To se posebno opazuje pri železnicah. Na Angleškem bo v malo letih na mnogih železničnih progah vladala elektrika, in brez dima in neprijetnega hrušča bodo tekale po starem tiru električne lokomotive. Na kontinentu se v tem oziru izvečine še delajo poizkusi. Samo Italija je izjema. Nekaj znamenitih prog električne železnice je že otvorenih in več jih je v delu. Laška ima mnogo hitrih rek in zato mnogo vodnih sil. Te doslej nedvignjene zaklade so porabili srečno za proizvodnjo elektrike na železnicah. Najimnitnejša železnica je speljana v dolini Valtellino, ki veže Lecco z Chiavenno. Vso potrebno silo daje iz reke Adde zajeta voda, goneč turbine, ki proiz-

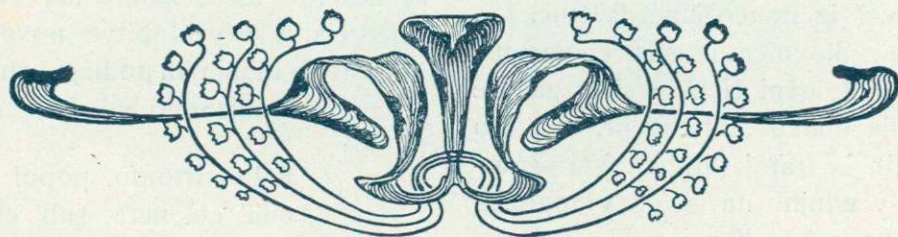
vajajo 6000 konjskih sil. To pa je le majhen drobec zakladov, katere hranijo reke evropskih hribovitih krajev. Na Francoskem so proračunali, da imajo reke v njih tepah do tri milijone konjskih sil. Doslej izrabljajo samo 500.000 konjskih sil. V Severni Ameriki izrabljajo 132.330 konjskih sil vodne moči za proizvodnjo elektrike. Zanimivo bi bilo poizvedeti, koliko se uporablja prelepih vodnih sil v Avstriji? Zdi se, da smo tudi v tem oziru zaostali za svojimi sosedi.

Moderno preseljevanje narodov. Boj za življenje, pohlep, nezadovoljnost žene na leto sto in sto ljudi z domače zemlje v tujino. Neverjetno razvita prometna sredstva pospešujejo to gibanje. Pred vsem velikansko je to gibanje v Zedinjenih državah. Po zadnjem ljudskem štetju štejejo leta 76 milijonov prebivalcev. Od teh je 10 in pol milijonov priseljencev, 13 in pol milijona se jih je rodilo od naseljencev. Kako narašča osobito izseljevanje Slovanov, kaže dejstvo, da se je v Ameriko leta 1881. izselilo iz Rusije samo 10.655 ljudi, leta 1902. pa 107.347 ljudi, iz Avstrije leta 1881. 27.735 ljudi, leta 1902. pa 171.989 ljudi. Pravi „dorado“ izseljencev pa je sedaj Kanada. V to deželo se je naselilo leta 1902. nad 200.000 ljudi. Prišli so od vseh krajev sveta, tudi iz — Zedinjenih držav.

142 izdaj po 1000 eksemplarov je doživelo delo danskega pastora Gustava Frenssen-a „Jörn Uhl“. Roman, ki je izšel v Berlinu pri G. Grote-ju, je pač nekaj „modernega“ in občinstvo ga kar požira. Zanimivo pa je, da delo ni v svoji celoti niti umetniško, niti posebno zabavno. R. Kralik pravi, da je uverjen, da se skoro preživi tako, da ga nihče več ne bode omenjal, kakor se je to zgodilo s knjigo „Rembrandt als Erzieher“.

Največji človek je orjak Fedor Mahnov. Visok je 2 m 38 cm. Glava mu je bolj drobna, a sicer je popolnoma proporcionalnega telesa. Njegovi starši so ljudje navadne velikosti. Pravijo, da taki velikani ne živé dolgo.

Najmlajši profesor na svetu je gotovo Albert Spalding, 13letni deček, ki je nastavljen za profesorja na višji glasbeni šoli v Bologni. Albert Spalding je imeniten goslar in slavé ga že zdaj za drugega Paganinija.

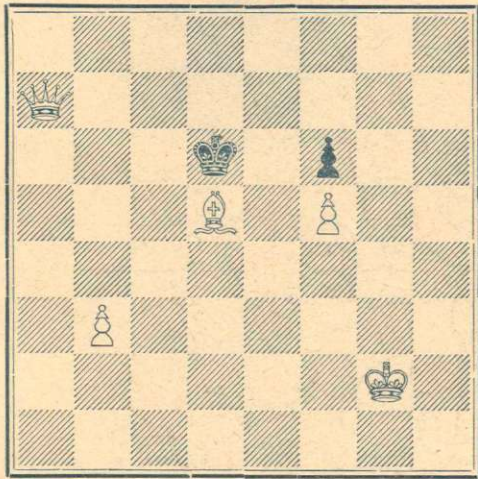

Šah.

Naloga št. 83.

Dr. Edvard Mazel.

Original.

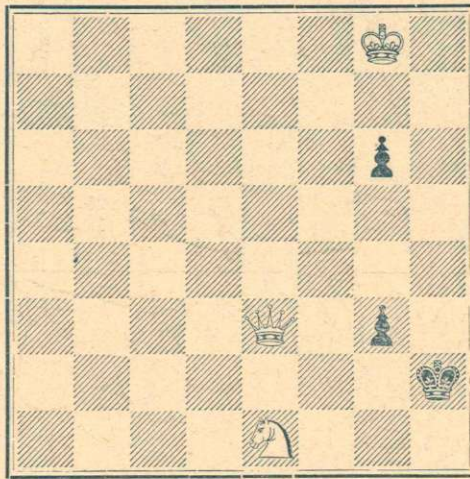

Mat v tretji potezi.

Naloga št. 84.

Dr. E. Palkoska (Pardubice).

Original.

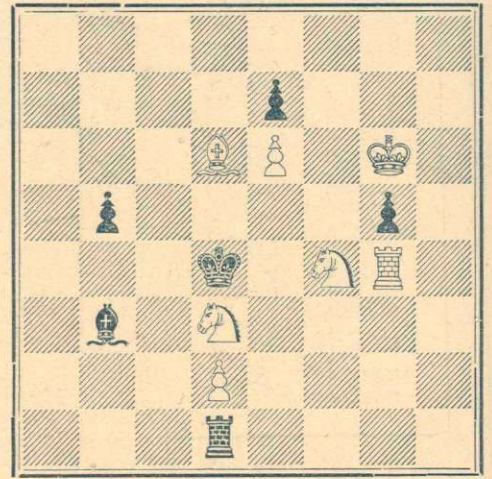

Mat v tretji potezi.

Naloga št. 85.

V. Košek.

Original.

Mat v drugi potezi.

Naloga št. 86.

W. Shinkman.

Beli: Kf2, De4, p h4. Črni: Kh5, p h7.

Mat v tretji potezi.

Naloga št. 87.

J. Fridlitzius.

Beli: Kd2, Dc1, Tc3, La7, g4, Sc8, g6, p d3, d6.

Črni: Kd5, Sb8, p a6, c4, e7, f3.

Mat v drugi potezi.

Naloga št. 88.

F. af Gejerstam.

Beli: Kd8, Dg7, Tg2, Lc2, g1, Sh5.

Črni: Kf3, Lh3, Sa3, d7, p b4, h4.

Mat v drugi potezi.

NB. Nal. 86—88 so iz zbirke: „370 utvaldasvenska Schachproblem.“

Rešitev nalog v št. 5.

Naloga 68. 1. Sd2, Ta3; 2. Df8! itd. 1... Ld4; 2. Txf5+ itd. 1... Le4; 2. Dc7+ itd. Drugo lahko.

Naloga 69. 1. Te4, Kxe4; 2. Te3+ itd. Škoda, da imajo druge varijante „duale“!

Naloga 70. 1. Td6 ♖. 2. mat z L, D ali T.

Naloga 71. 1. Tc2 ♖. 2. Tg2 (+) itd. 1. Tc2, g2-g1. 2. Dxg1+ itd.

Naloga 72. 1. Dc1 ♖. 2. DT mat.

Naloga 73. 1. Dd2 ♖. 2. D, p mat.

Nal. 74. Beli je igral v predzadnji potezi b4-b5+ ali pa f4-f5+ na kar je črni moral odgovoriti c7-c5, oziroma e7-e5, da je + zakril. Beli vzame nato črnega pešca c5, oziroma e5 križaje (en passant) to je: svojega pešca postavi kakor je že v nalogi postavljen — črnega c5 ali e5 odstrani. Črni kralj je mat.

Naloga 75. 1. Dh5, Te1; 2. Le4, d5xe4; 3. Dd5+, Kxd5; 4. Td2 mat. 1. Dh5, Tc1; 2. Lc4, d5xc4; 3. Sc6+ itd. Druge varijante bolj lahke. Naloga je težjega doga.

Naloga 76. 1. Dh1 ♖. 2. D, T mat. Naloga, dasi že stara, je vendar v modernem slogu.

Šahovske novosti. V zalogi A. Stein, Potsdam je izšla zbirka Shinkmanovih nalog (240), katero je priredil A. Weiss (glej št. 5). Diagrami, po dva na vsaki strani, so jako pregledni. Naloga 35. je pogrešna, ker se ne dá rešiti. Notacija rešitev je za novinca pomankljiva in sempatja pogrešna. Ako pride v kratkem do druge izdaje, kar bi nas zelo veselilo, priporočamo prireditelju, da te male nedostatke popravi, število nalog pa raztegne na — 300. Priporočamo zbirko vsem šaholjubom! Duševni užitek bodo imeli pri proučenju nalog veliko večji, nego so troški: tri marke stane lično vezana knjiga! — Iz iste zaloge priporočamo tudi „Deutsches Wochenschach“. Stane letno 14 K 50 v. — Dunajskega turnirja za kraljevi gambit se je udeležilo deset igralcev. Prvo nagrado je dobil znani Miha Čigorin (2000 K), drugo Marshall, tretjo pa domači mojster Marco (urednik lista „Wiener Schachzeitung“). Praktičnega pomena za mednarodne turnirje ne bo imel dunajski gambit-turnir. — V Londonu imajo „Ladies Chess Club“! V tem klubu so imele gospice in gospe tudi turnir; zmagali sta gospica Fagan in gospa Finn, kateri sta dobili 8½ od deset igranih partij! — Čuden mož mora biti urednik šahovega dela v „Sydney Mornig Herald“. Razpisuje nagrado 5 gvinej komponistu najboljših nalog, ako se ni isti udeležil do sedaj še nobenega turnirja in sploh ni poslal v javnost še nobene naloge. Kdor je zmožen kontrolirati te pogoje, temu damo lahko naslov „contraleur of the woold“ brez takse! — Umrli je dr. Jos. Noa, eden najboljših ogrskih šahistov, 49 let star. — Miha Čigorin je igral 18 partij sprejetega kraljevega gambita hkrati; dobil jih je 15, eno je remisiral, dve izgubil. Nato je bila velika „pogrnjena“ njemu na čast! Prosit! Petrograd ni zadnji na svetu!

Listnica. Vsem šaholjubom: Prihodnjič prinesemo razpis nagrad za rešitev nalog! — Dr. Emil Palkoska, Pardubice: Lepa hvala za naloge! Razveselite nas še večkrat s svojimi originali! Čestitamo na uspehu pri turnirju „Armeblatt“a. Pozdrav!

MAKEDONIJA, ALBANIJA IN STARA SRBIJA.

Železnica.
Meja med sandžaki . Džamije meje.
▲ Sedež patriarshatnega škofa.
■ ekshihatska "

